

Бу сонда:

Талаба—90:
Олий ўқув юртлари
раҳбарлари билан суҳбат

Ёлгон яшашни
бас қилайлик

Қатортолга мактублар
Япония-тўрт орол (хикоя)

Мақсад атоқли адибни
қоралашми? (очиқ хат)

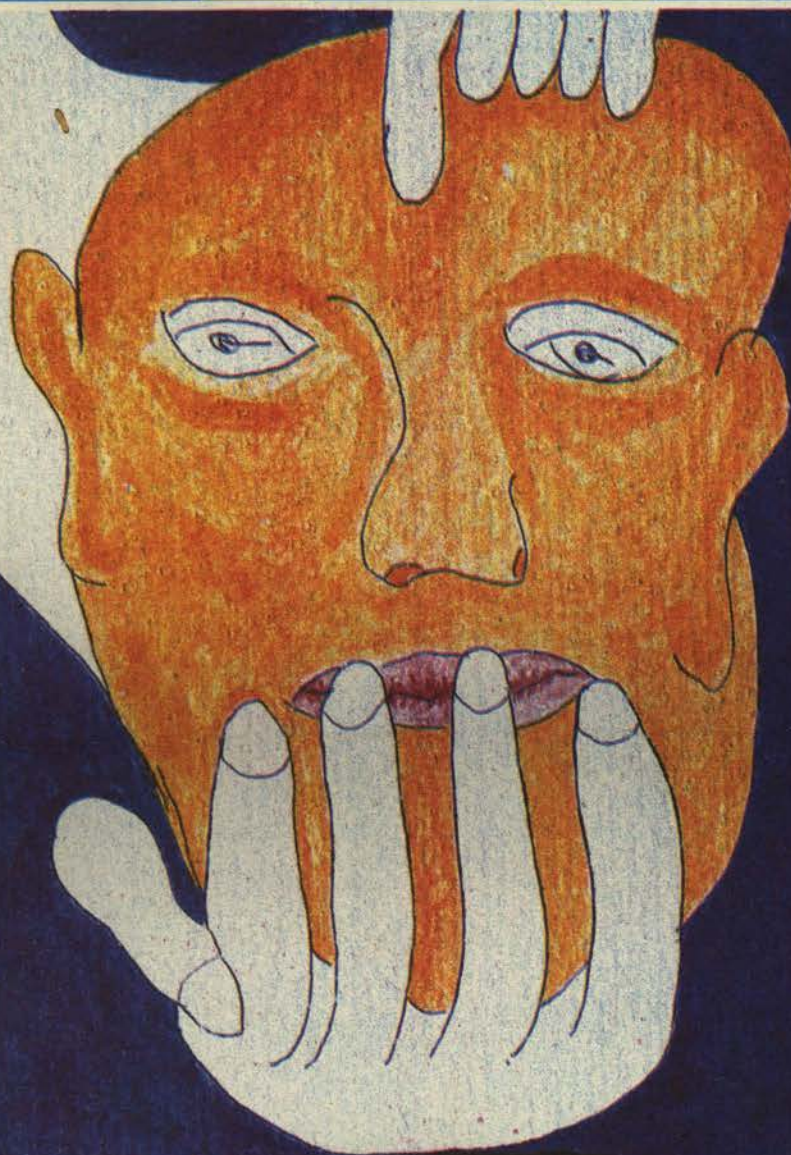
Сиз севган Брюс ли
Алданган қиз фожиаси

ISSN 0235—1277

7 / 1990

ЁШ КЎЧ

[32-бетга қаранг]

Е. Березиков, «Иқоблар»

Суратқаш А. КУДРЯШОВ

Сиз бу суратларда Косонсой пойабзал фабрикасининг илгор ишчилари А. Аёзов, М. Бозорова, Г. Ахмадалиева ва улар тайёрлаган бежирин болалар оёқ кийимларини кўриб турибсиз.

Қадрли дўстлар! Сиз орзиқиб, ҳаяжон билан кутган дақиқалар келди: кўлингизга етуклик аттестатини олдингиз. Олдингизу кўз ўнгингизга ярқ этиб, ўзингиз кирмоқчи бўлиб танлаган, хаёлан ардоқлаб юрган ўқув юрти келди. У балки ҳунар билим юртидир, техникумдир, олий ўқув юртидир. Орзунгиз ушалсин.

Бу сонда олий ўқув юртларига кириш истагида юрган журналхонлар учун жумҳуриятимиздаги университет ва турли институтлар раҳбарларининг учрашувини ташкил этдик. Биз сизларнинг хатларингиздан келиб чиқиб, уларга иккита савол билан мурожаат қилдик. Саволларга берилган жавоблар сизларни қаноатлантиради деган умиддамиз.

1. Сиз раҳбарлик қилаётган олий ўқув юртида бу йилги қабул имтиҳонларида қандай янгиликлар жорий этилаяпти?

2. Кириш имтиҳонлари чоғида турли хил кўзбўямачилик, ноҳақликларга йўл қўймаслик учун қандай тадбирлар кўрилган?

ТАЛАБИМИЗ БИТТА-БИЛИМ!

Эркин ЮСУПОВ,
В. И. Ленин номли Тошкент Давлат дорилфунунининг ректори,
ЎзФА академиги, СССР халқ депутати

қарган битта қарор ва буйруқ билан фориз бўлолмаймиз. Бугунги аҳвол бу соҳада ҳам чин маънода қайта қуриш лозимлигини кўрсатапти. Университет ректорати, маъмурияти, ўқитувчилари, партия ва комсомол комитети қўлдан келган тадбирларни амалга оширдилар ва оширмоқдалар. Шу ҳақда тўхталмоқчиман.

Биз албатта имтиҳон қабул қилишга, мандат комиссиясига ва қабул қилувчи комиссия ҳайъатига виждонли ва ўз касбига садоқатли мутахассисларни жалб этамиз. Лекин ҳамма нарсага шай бўлмоғимиз лозим. Имтиҳоннинг қабул қилинишидан ва мандат комиссиясининг ишидан норози бўлган абитуриентлар ўз вақтида апелляция комиссиясига мурожаат қилишлари керак. Чамаси, абитуриентларнинг ўз ҳуқуқларини билмасликлари ҳам уларнинг кўзбўямачилик ва таъмағирлик қилиши мумкин бўлганлар олдидан ожиз қолишларига олиб келмоқда. Агар улар апелляция комиссиясининг ишидан ҳам қониқмасалар Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигига мурожаат қилишга ҳақлидирлар. Қолаверса, бу муаммо билан ҳуқуқ органлари ҳам шуғулланади.

Билими етарли ва ўз ишига пухта абитуриентларнинг олий ўқув юртларига кириб олишларига шубҳа йўқ. Омад ҳам тиришқоқ ва зийракларга ёр бўлсин!

Олий ўқув юртлари раҳбарларининг юқоридаги саволларга берган жавоблари билан 8-9-14-16 ва 27-санида хифаларда ҳам танишасиз.

1. Бу йилдан бошлаб ҳар бир фандан икки қабул комиссияси ишлайди. Имтиҳон қабул қилувчи ўқитувчилар ва комиссиялар қайси куни қаерда ишлаши охириги дақиқаларда қуръа ташланиб аниқланади. Уйлаймизки, бу тадбир таниш-билиш ва кўзбўямачиликка йўл қўймоқчи бўлган шахсларга қарши зарурий чорадир. Ёзма имтиҳонларда, иншода кўчириб ёзиш ҳоллари ҳам учрайди. Бу йил ҳамма ижтимоий фанлар факультетларида иншо ўрнига диктант олинади. Диктантнинг мавзулари икки ой олдин белгиланади ва қабул қилинган мавзулар имтиҳон кунига сўргичланган сейфда сақланади. Фақат журналистика факультетидagina диктант ёзилмайди. Бу факультетга кирадиган абитуриентлар белгиланган мавзулар бўйича эркин ижодий иншо ёзиб ўз лаёқатларини кўрсатишлари лозим. Диктант, оғзаки имтиҳон ва ижодий иншо мавзулари ҳам қуръа ташланиб белгиланади. Бу тадбир

олдидан келишиб олишга тўсқинлик қилади деб умид қиламиз

Абитуриент ҳужжат топширишда муаммоларга дуч келса тех. котибга мурожаат қилиши мумкин. Бу ишда тех. котиб бўлажак талабаларга йўл-йўриқ ва ёрдам кўрсатади.

Яна қабул комиссияси қошида консультант ишлайди. Консултант абитуриентлар билан суҳбатлашиб уларнинг кирмоқчи бўлган факультетга лаёқати даражасини айтиб бериши мумкин. У таъқиқлаш ваколатига эга эмас.

2. Олий ўқув юртларида кириш имтиҳонларини ўтказиш ва уларни топширган абитуриентларни қабул қилишдаги таниш-билиш ва порахўрликлар бизга турғунлик йилларидан мерос қолган ва Иттифоқ миқёсидаги иллатдир. Маълумки, жамиятда узок йиллар давомида вужудга келган ва анча илдиз отган бундай иллатдан ҳукумат чи-

ЁЛҒОН ЯШАШНИ

БАС ҚИЛАЙЛИК

Кайси жамиятда ёлғон кўп бўлса, у қайдлашади, тараққиёт сусаяди, адоват кучаяди. Инсон яралибдики, ҳақиқатга ташна, унга илҳақ. Хўш, шундай экан, ёлғон нега керак? Нега ёлғонга ружу қиламиз? Гўё, усиз яшаш мумкин эмасдек. Ёлғон сўзлаётганимизни, бор ҳақиқатни ҳеч ҳижолатсиз яшираётганимизни ўзимиз сўзсиз биламиз. Аммо алдайверамиз. Демак, ёлғонда манфаат бор. Бу ҳам сир эмас. Бироқ виждонимизни гаровга қўйиб уни рад этамиз. «Халқ манфаати» деган жумлани овозимиз борича шиор қиламиз, ёлғон устига ёлғон сўзлайверамиз. Ёлғон асли кимга ва нимага керак, кимлар ундан нима сабабдан манфаатдор? Ёлғоннинг миси чиққанда нега ҳеч ким айбдор бўлмайди? Ёлғон ахборот учун, буйруқ учун, кўрсатма учун чора олган ёхуд жазоланган одамни кўрганмисиз? Бу саволларга ёлғончининг асли кимлигини рўй-рост айтиб, кейингина жавоб бериш мумкин.

Кейинги пайтларда етмиш йил ёлғон яшаганимизни, тарихни сохталаштириб ҳақиқатни ямаб-бежаб кўрсатганимизни, ўз халқимизни алдаб келаётганимизни билиб қолдик. Бу қайта қуриш, демократия, ошкораликнинг илк меваси. Мана шу жараённинг беш йили ўз қўлимиз билан бунёд этган ва айрим мард одамларни (уларни ҳам яхши биламиз) ҳисобга олмаганда ҳар биримиз айбдор тарихимизни мушоҳада қилишга, тегишли хулоса чиқаришга, режаларимизни келишиб олишга сарфладик. Ва тарихий XIX Партия конференцияси, Халқ депутатлари съезди юз берди.

Халқ депутатларининг дастлабки съездлари шунки кўрсатдики, очик муҳокама, тортишув, мулоҳазалар жамиятни олға етаклайди, халқнинг кўнгли тўлади, эртанги кунга ишонади, кўнгли тўқ, баракали меҳнат қилади. Съездлар жараёнида, орасида, давомида неча ёлғоннинг миси чиқди: Афғонистон, БАМ, улкан қурилишлар, планлаштиришлар, иқтисод, фан, медицина ва ҳоказо ва ҳоказо...

Ёлғон жамиятимизда шу қадар илдиз отганки, ҳали бери уни таг-томири билан суғуриб ташлаш мумкин эмасдек туюлади. Утмишимиз ҳақиқатини бор буйи-баста билан тиклашга астойдил киришиб кетдик, бошқа томондан асло бўшашмасдан ёлғоннинг янги уруғларини сепавердик. Фарғонадаги ишчилар сони, ишга олишдаги ўринсиз чеклашлар, ҳукумат қонунини бузишлар, нотўғри ахборотлар бемалол давом этиб келди. Ҳозирги кунда бу аччиқ ҳақиқат мавриди ўтгач, фалокат юз бергач тан олинди.

Уша «экстремист, бир ҳовуч газандалар»ни ким етиштирди. Узимиз ва Ёлғонимиз. Ушалар ўқишга келсалар ҳақиқатдан лоф урдик. Уқув юртларимизда ҳақ қарор топган, фақат илми кучли абитуриентлар қабул қилинади, деб оғиз кўпиртирдик, мандат қарорларини ўқишдан олдин «ҳақиқат»нинг бошида турган раҳнамоларимиз ҳақиқатдан ваъз айтишди, аммо «ҳақиқат»нинг не қадар ҳақиқат экани уша мурғак қалбларга анчадан буён аён эди. Иш сўраб бормаган идоралари, пул узатиб кўрмаган раҳбарлари қолмади, бироқ «урин»лар кимларгадир банд эканини яширдик, ёлғон сўзладик. Ваҳоланки, бу «урин»ларга кимлар мушарраф бўлиши уларга аниқ эди. Идорама-идора, эшикма-эшик жовдираб иш сўраган, иш излаган «ўшалар»га тинимсиз ёлғон сўзлайвердик. Оммавий ахборот воситалари бошқа гапни, раҳбарларимиз бошқа гапни, ота-оналаримиз бошқа гапни рўқач қилар эдилар, уларга ҳамма нарса аён эди...

Ёлғоннинг беорлигини, кўламини қарангки, «ўшалар»га ном беришда ҳам бемалол беш минг киши атрофидаги халқимиз фарзандларига «ароқ ичган, наша чеккан экстремист газандалар» деб юборавердик. Ёлғон учун ҳақиқий айбдор ва халқнинг фарқи йўқ-да.

«Ушалар»ни тўла асос билан алданганлар, Ёлғоннинг қурбонлари дейиш мумкин. Паншаха, калтак, тош, шиша кўтарган тўққиз автобус, бир юк машинасида олдимдан ўтган, мўйлаби энди сабза урган, рангпар ўсмир фарзандларимиз, ҳа, икки томонлама ҳам алданган авлодларимиз эди. Улар бизнинг Ёлғонимиз ва бир гуруҳ экстремист-жиноятчилар Ёлғони ўртасида қолган, ибтидоий қурол билан замонавий ўққа учраган бир парча этларимиз эди. Ёлғонлар ўз ишини қилди, бунга неча-неча қурбонлар гувоҳ. Алданганлар ўз жони эвазига хун тўладилар, ўз жазосини олдилар. Лекин ёлғончилар-чи? Улар-

Толиб ҚАНОАТОВ расми

нинг жазоланишига кафолат борми? Ҳозир ҳам, менимча, ҳақиқий айбдорларни қидираётганимиз йўқ. Ёлғон демократиянинг ашаддий душмандир. Жамиятимизни демократиялаш жараёни амал қилаётган экан, ҳақли савол туғилади: Демократия билан Ёлғон ўртасида муносабат қандай?

Демократия ёлғонни, унинг ҳар қандай кўринишини инкор этади. Хўш, унда нега демократия қуроли бўлмиш оммавий ахборот воситаларига тўла эрк берилмайди? Нега оммавий ахборот воситалари, матбуот ходимлари, журналистлар хотиржам ва тўла ишонч билан ўз имкониятларидан фойдалана олмайдилар? Нега улар жамиятда хоҳ у оддий халқ ичида бўлсин, хоҳ юқори қатламда, иллатни фош эта олмайдилар? Бирор иллат устидан ёзишда ҳамisha не ўй, истиҳолога борадилар. Матбаачилар, журналистлар қуйдан тортиб то энг олий даражадаги раҳбар ходимларгача танқид ёхуд фош қила олмас эканлар демократия ва ошкоралик сўзда қолаверади.

Фарғона воқеаларини кузатиб, яна бир фактга дуч келдим ва ҳамisha ўзимга ўзим савол бераман: нега шов-шув, миш-миш кўп-у, воқеаларнинг ҳақиқий тафсилоти кам? Бори ҳам мужмал, чалкаш. Нахотки воқеалар марказида журналист матбаачилар йўқ эди. Ваҳоланки биргина футбол ўйинини нақ 90 минут шарҳлаймиз. Дунёга доврўғ солган, яқин 17 минг бир миллатга мансуб аҳолини кўчириб юборган, одамлар ўлимига сабабини бўлган, талай иқтисодий, сиёсий зарар келтирган воқеалар борасида қани тўла шарҳ! Шу ўринда, ҳақли равишда, ёки журналист матбаачилар воқеа устида бўлмадилар ёки сукут сақладилар десак хато бўлмас. Сукут эса ўзидан бўлмайди.

Ёлғондан ким манфаатдор? Албатта, бу сир эмас: лавозим эгалари. Эгалланган поғонага маҳкам ўрнашиб туриш учун, амал нарвони лиқиллаб қолмаслиги учун энг оддий йўл — оғзаки норасмий буйруқ ёки яширин кўрсатма. Қўл остида турганлар, аминимизки, сўзсиз итоат этадилар, ҳеч қачон юқорини фош эта олмайдилар. Дарҳақиқат, оғзаки норасмий буйруқ, яширин кўрсатма энг қулай, энг ишончли иш услуби бўлиб қолаверади.

Оғзаки норасмий буйруқ ёки яширин кўрсатма Ёлғоннинг бир кўриниши, кўриниши бўлганда ҳам энг иллатли, зарарли кўринишидир.

Тошкент — республикамизнинг пойтахти. Истасанг-истамасанг ўша томонга қулоқ тутасан, у ерда юз бераётган воқеа-ҳодисаларга бефарқ қарай олмайсан. Фарғона областида халқ орасида кўп юрганми-гами, кўп гурунгларга, мунозараларга дуч келаман. Кўп ҳолларда Тошкент ва Тошкентдаги воқеалар, уларнинг тафсилотлари муҳокама ва мунозара бўлади. Ҳар ким билганича мулоҳаза юритади, бу мулоҳазалар баъзан тўғри, баъзан нотўғри бўлади. Масалан Тошкентдаги митинглар, афғонистонлик студентлар билан юз берган воқеалар хусусида кўп шов-шувлар бўлди. Одамлар сўнги ахборотда эшитганларидан сўнг ҳам анча вақтгача бир-бирларидан ўша воқеа тафсилотларини сўраб-суриштириб юрдилар. Ҳатто бир дўстим менга: «Сен ўшанда Тошкентда эдинг, нима бўлди ўзи?» деб қолди. «Радиодан эшитгандирсан», десам «Радио тўғри айтмайди» деди.

Бундай гапларни эшитгач, ўйланиб қоласан киши. Оммавий ахборот воситалари, тўғри, мафкура қуроли, уларнинг ғоявий раҳнамолари бор. Умумий мафкурага бўйсунуши шарт. Умумий мафкура ҳақиқатни инкор этмайди, балки ҳақиқат асосига қурилади. Ёлғонимиз бунга ҳам қарши боради, уни бемалол поймол этади. Тайёрланган ахборотларнинг чизилиши, ўзгартирилиши ҳеч кимга сир эмас. Ҳатто газеталар материаллари тўлиқ кўрилиб, саҳифалар қайта-қайта ишлаб чиқилиши ҳам оддий ҳақиқат. Оғзаки норасмий буйруқлар, яширин кўрсатмалар туфайли кўп материалларнинг ушланиб қолиши, ҳатто узоқ вақт таъқиқланиши, бир пайт келиб кечкичи, афсуснадоматлар билан босилиши бор ҳақиқат.

Радио, телевидениедаги қийиб, улашлар (монтажлар) ҳам рўйи рост. Мана, бир мисол: ўтган йили июль ойидаги «Оқшом тўлқинларида» информация программасида хонанда Дадахон Ҳасановнинг Фарғонадаги июнь воқеаларига доир суҳбати эшиттирилди. Афсуски, эшиттиришнинг охирида эшиттиришни олиб борувчи: «Дадахон ака, суҳбатингиз учун раҳмат, бироқ гапларингизни монтаж қилганимиз учун узр» дейишга мажбур бўлди.

Менимча, гап қайта қуриш яратиб берган шарт-шароитдан, унинг истиқболли йўлидан республикамиз тўла баҳраманд бўлмаётганида, эски ҳадик, кўрқув ҳали ҳам ҳукмронлигида. Ҳозир ҳақиқатнинг замони келганда ҳам, ошкоралик, демократия амал қилаётганда ҳам бу йўлдан бориш республикамиз босиб ўтаётган тарихий йўлда катта тўсиқлар ҳосил қилмаслигига ким кафолат бера олади?

Ҳозирги кунда жумҳуриятимиз истиқболига жон куйдираётган ҳар бир соф виждонли инсоннинг маъсулияти жуда катта. Қайта қуришга тўсиқ бўлаётган манфур Ёлғонга, унинг ҳар қандай кўринишларига қарши курашиш ҳар биримизнинг шу кундаги шарафли бурчимиздир. Ёлғон яшаш, ёлғонга алданмиш не оқибатларга келтириши мумкинлигини ёшларимизга уқдиришимиз ва уларни Рост яшашга ундаш, даъват этишга биз катталар бурчлидирмиз.

Тилаволди Жўраев,
Фарғона педагогика
институтини ўқитувчиси.

ШАҲРИХОНЛИКЛАРНИНГ ОЛИСДАГИ УСТОЗЛАРИ

Шахрихонда кўли гул тикувчилар кўп. Улардан бу касбни кимдан ўргангансизлар, деб сўрасангиз, Калинин шаҳрида яшовчи чеварларни тилга олишади. Калинин шаҳри Россияда-ку, деб ажабланишингиз турган гап. Ҳайрон бўлманг, Шахрихондаги 39-хунар билим юртининг ўқувчилари айна ўша ердаги трикотаж ишлаб-чиқариш бирлашмасида касб ўрганиб қайтмоқдалар. Ўзбек қизларимизга у ерда ишбилармон мураббийлар Н. Кожевникова, А. Лебедева, С. Федосеева, В. Романенко, Л. Осиповалар тўқувчилик сирларини ўргатишмоқда. Ишлаб чиқариш таълими практикасини ўзимиздаги саноат корхоналарида ўтказишса бўлмайди, дерсиз. Бўлади-ю, лекин бор... Яширишнинг ҳожати йўқ, бизда билим юрти ўқувчиларининг касб сирларини ўзлаштиришларига эътибор суст. Ешларга тикув машиналарининг эски, яхши ишламайдиганлари рўпара қилинади. Эҳтиёт қисмлари етишмайди. Иш берадиган дастгоҳлар эса корхонанинг ўз тикувчиларига ажратилади. Калинин шаҳридаги бирлашмада эса бунинг акси — янги-янги дастгоҳлар ишчи

кучи етишмаслигидан бўш ётибди. Калининликлар қизларимизни илиқ кутиб олишяпти, ҳамюртларимиз бу ерда бегонасирашмаяпти. Моҳир тикувчилар уларга қалб кўри, меҳр-муҳаббати билан устозлик қилаётирлар. У ердаги хорижда ишланган сўнгги моделдаги замонавий тикув машиналарини биздаги айрим корхоналарда фақат орзу қилиш мумкин. Бирлашма қизларга хунар ўргатиш билан кифояланмай, билим юртига ҳам тикув машиналари ажратаётир. Бу машиналар программалаштирилган бўлиб, бирваракайига ўндан ортиқ операцияларни бажаради. Натижада иш унуми ортади, вақт тежалади. — Ҳар йили 300 дан зиёд битирувчи қизларимиз ўзларининг ишлаб чиқариш таълимини қардошларимиз хузурида ўташмоқда, — деди хунар билим юртининг директори Мухторжон Усмонов. — Қисқа муддат ичида улар касб маҳорати сирларини пухта ўрганиб қайтишаётир? Қизларимиз бу меҳрибончиликка ўзларининг ҳалол меҳнатлари билан жавоб бермоқдалар. Улар тиккан маҳсулотларнинг кўп қисми Польша, Монголия, Куба ёшларига жўна-

тилади. Қаердаки малакали тикувчилар, мураббийлар ўз касбини шоғирдларига юракдан ўргатсалар, ўқувчилар ҳам дилдан ўргансалар, шундагина улар ўз касбининг устаси бўлиб етишадилар. Биз ўз ишларимизни айна шу мақсадни кўзлаб йўлга қўймоқдамиз... Олис ўлкада — юртдан йироқда хунар ўрганиш осонми? Мусофирлик ташвишлари, оила, ота-она дўст-ёр соғинчи... Дўстларимизнинг меҳр кўри бу қийинчиликларни енгишда кўл келмоқда. Мен ўзбекистонлик журналистлар вакили сифатида Калининда бўлганимда, юртдош қизларимиз ҳамда бирлашма ишчи-хизматчилари билан суҳбатлашганимда ана шу меҳрни тўла-тўқис ҳис этдим. Сиз кўриб турган суратларда Калинин шаҳрида хунар ўрганаётган шахрихонлик ҳамюртларимизнинг фаолиятдан лавҳалар акс этган.

Аъзамжон МИРЗАЖОНОВ,
«Еш ленинчи» муҳбири.
«Еш куч» учун махсус тайёрланган.

Валентина Романенкодан кўп нарсаларни ўрганса арзийди.

Устоз Т. М. Сорокина ўзбек қизларига иш техникасини ўрганишларида ҳамيشа бош-қош.

Ўзбекистонлик ва Россиялик қизларга танаффус пайтида суҳбат учун ҳам зап мавзулар топилади-да.

Ишчи Ирина Рачина хонадонида.

ТАРБИЯНИНГ МУАММОЛАРИ

Фаргона вилояти Боғдод ноҳиясидаги 18-ўрта мактаб директори, Ўзбекистон ССР халқ депутати

Рустамжон Тожиев билан суҳбат

— Халқимизда бир болани етти маҳалла тарбиялайди, деган гап бор. Ҳозирги даврда болалар маҳалладан қандай тарбия оляпти деб ўйлайсиз!

— Биз болага биринчи синфданоқ яхши ўқигин деймиз, яхши ўқисанг яхши яшайсан, ёмон ўқисанг ёмон яшайсан, келажак ўқиганики, деб таълим бердик. Лекин маъмурий буйруқбозлик системаси етовига тушиб қолган жамиятимиз шундай боши берк кўчага кириб қолдики, яхши ўқиган яхши яшолмади, ёмон ўқиган яхши яшади. Бизнинг берган таълим-тарбиямиз тескари бўлиб чиқди. Ҳақиқатга, партияга, раҳбарга ишонч йўқолди. Ҳақиқат осмонда, нарвони ҳамёнча деган тушунча шаклланди. Масалан, мактабни олтин медаль билан битирган Эшмат институтга киролмади. Унинг партадоши мактабни «3» баҳо билан зўрға битирган Тошмат эса институтга кирди. Пوراхўрлик шу даражага чиқдики, институт, техникумларга киришнинг қонун тусига кирган нархлари юзага келди. Мактабни олтин медаль билан битирган Эшмат бу ёқдаги ҳақиқий аҳволни кўриб лол қолди. Унинг мактабда шакллана бошлаган коммунистик эътиқоди чил-парчин бўлди. У, замон Тошматларнинг замони эканлигига иқрор бўлди. Шоир айтганидай: Чархи кажрафторнинг бир шевасидин доғмен, Айшни нодон суриб, кулфатни доно тортадур, дейди-да, замон сенга боқмаса сен замонга боқ, қабилда ўзи ҳам шу замонга мослаша бошлайди.

— Рустам ака, В. И. Ленин ўқитувчининг обрўси бизда шундай даражага кўтарилмоғи керакки, у бошқа жамиятда ҳеч қачон бундай даражага кўтарилмаган бўлсин, деб айтган эди. Лекин турғунлик даврининг оғир асоратларидан бири шу бўлдики, ўқитувчининг обрўси пасайди. Сизнингча бунинг сабаблари нимада? Ўқитувчининг обрўсини қандай кўтариш мумкин, деб ўйлайсиз!

— Ўқитувчи обрўсининг пасайишини менимча, объектив ва субъектив сабаблари бор. Бу нохуш ҳолат баъзан ўқитувчилар ҳисобига содир бўлмоқда. Баъзан эса ўқитувчи шахсига эътиборсизлик туфайли вужудга келмоқда. Яқинда қизиқ бир фактга дуч келдим. Ноҳиямизда 2000 дан ортиқ ўқитувчилар ишлайди. 1987—89 ўқув йилларида 83 ўқитувчи санаторияга, 75 ўқитувчи дам олиш уйига йўлланма олибди. Эътибор беринг, икки йил ичида 2000 ўқитувчи учун 158 та йўлланма ажратилди. Демак, бир ўқитувчига дам олиш учун 26 йилда навбат келар экан... Бундан шундай хулоса чиқариш мумкин: 24 ёшида мактабга ишга келган муаллима 50 ёшида — пенсияга чиқиб — санаторияга бориши мумкин... Шунда ҳам йўлланма ёз ойларида қўлига тегса. Бошқа пайтда ўқитувчи ҳеч қаерга боролмайди. Ҳақли савол туғилади: нима учун колхоз раиси ҳар йили курортга бора олади-ю, ўқитувчи йўлланмани 26 йил кутиши керак? Нима учун дам олиш йўлланмаларини ёз ойларида фақат ўқитувчиларга бериш ҳақида қарор чиқариш мумкин эмас? Нима учун енгил машина оламан деган ўқитувчи ўн йиллаб навбатда туради, амалдор, устмон кишилар икки йилда машина олади? Бундай нохуш фактлар ҳеч қачон ўқитувчининг обрўсини кўтармайди. Ўқи-

тувчи нарига сурилавера экан, тарбия ҳам нарига сурилаверади.

— Таълимнинг мажбурийлигига қандай қарайсиз!

— Ўқитувчи обрўсининг пасайишига сабаб ҳам шу — таълимнинг мажбурийлигидир. Биз бола хоҳлайдими, хоҳламайдими унинг қўлига «бўлди, энди сен етуксан» деб етуклик аттестати тутқазишга мажбур бўлиб қолдик. Маорифдаги бараварлаштириш, 100 фоизчилик шунга олиб келдики, ўқувчиларда барибир аттестат беришади, барибир синфда қолдиришмайди, деган тушунча пайдо бўлди. Ўз-ўзидан ўқишга қизиқиш сусайди, болалар билим олишни истамай қўймоқдалар. Биз болага теп-текин дарсликни бериб қўйдик-да, хоҳласанг ҳам, хоҳламасанг ҳам ўқийсан, дедик. Бу тантиқ болага зўрлаб таом едиришга ўхшайди... Дарсликлар эса бир йилга етиб-етмай яроқсиз бўлиб қолмоқда. Мен таълимнинг мажбурийлигидан воз кечиш пайти келди, деб ўйлайман. Таълим ихтиёрий ва пуллик бўлиши лозим. Агар ота-оналар маошидан чегириб қолинаётган даромад солиғи бекор қилиниб, худди шу пул ҳисобидан ота-оналар ҳар ойига мисол учун 10 сўмдан мактабга ўз қўли билан топшириб турганда эди, аҳвол тамоман бошқача бўларди. Ҳақиқий мактаб ва оила ҳамкорлиги юзага келарди. Мен ўзимча ўйлайман, нима учун боласи техникумда ўқийдиган ота-оналар рухсат сўраб узоқ шаҳарга ота-оналар йиғилишига боради-ю, шундоқ бурнининг тағиди мактабда бўладиган ота-оналар йиғилишига келмайди? Чунки боласи техникумда ўқийдиган ота фарзандини ўқишга киритиш учун анча меҳнат қилган, муҳими, пул сарфлаган. Энди боласи қандай ўқиётганини назорат қилмаса бўлмайди, сарф қилган пулига куйиб қолиши мумкин. Мактабга эса бормаса ҳам бўлаверади, мактаб унинг боласини барибир ўқитиб беради, мактаб унинг боласини ўқишдан четлатиб қўёлмайди, у мактаб учун пул

сарфламаган, моддий жиҳатдан ҳеч нарсага куймайди у.

Таълим мажбурийлигининг салбий томони ўқитувчиларнинг малакасини ошириш институтларида ҳам яққол кўзга ташланади. Ҳатто малака ошириши ҳам мажбурий. Мен 20 йил ўқитувчилик қилиб бирорта ўқитувчининг малака ошириш имтиҳонларида йиқилиб, дипломсиз қуруқ келганлигини билмайман, кўрганмасман. У ўқитувчи лекциялардан бирор нарса олдими, йўқми, бундан қатъий назар сени малаканг ошди, мана ҳужжатинг, деб қўлига ҳужжатини тутқазишади-ю, у яна эски даққиюнусдан қолган метод билан болаларни ўқитаверади.

— Болаларни 6 ёшдан мактабга қабул қилиш қишлоқ шароитида ўзини оқладими! Сиз бунга қандай қарайсиз!

— Менимча, томга чиқмоқчи бўлган одам аввало ўша баланд томга етадиган мустаҳкам нарвон танлаб, ўша баланд томга яхшилаб ўрнаштириб олиб, кейин унга қадам қўяди. Олти ёшлилар масаласида биз қишлоқ шароитида томга яраша нарвон танламай ва унинг мустаҳкамлигини текширмай қадам қўйяпмиз. Шаҳар шароитидаги олти ёшли болалар билан қишлоқдаги олти ёшли боланинг ақлий ўсиш даражаси орасида анча фарқ бор ахир. Замонавий боғчаларда тарбияланмаган оддий қишлоқ боласи қандай қилиб шаҳарликларнинг ақлий имкониятига мослаб тузилган программани ўзлаштириши мумкин?

— «Ёш куч» муштарийларига қандай тилакларингиз бор!

— Горькийнинг мана бу машҳур сўзларини доимо такрорлаб юришларини истардим: «Ўзимдаги барча яхши нарсалар учун китоблардан миннатдорман».

Суҳбатдош Абдулҳамид ЖАЛИЛОВ

Қўл кўтарсаммикин!

А. Кудряшов фотоэтиуди.

ЧЎПОН ТАЁҒИНИ КИМ ОЛАДИ?

Республикамизда чорвачилик бугунги кунда энг оқсаган соҳа ҳисобланади. Бунга сабаб кўп. Муаммолардан яна бири — бу чўпонликка талабгорларнинг етишмаслиги ҳамдир. Биз кўпинча ёшларнинг ота-бувалари эъозлаган касбни давом эттирмаётганликларини танқид қилаверамиз, аммо ёшларнинг ҳам бу борада ўз ҳақли даъво-достонлари борлигини ўйлаб кўрмаймиз. Жамоатчи мухбиримиз Самарқанд область Советобод районининг энг йирик чорва хўжаликларидан саналмиш — «Қарнаб» Давлат наслчилик заводи чорвадорларининг ҳаётини ўрганиш асносида ёзган куйидаги мақоласида шу муаммо ҳақида сўз юритилади.

Мактабда ўқиб юрган кезларим ўқитувчиларнинг қолоқ ўқувчиларга «сен чўпонликдан бошқа касбни эгаллашинг қийин» деган таъналарини кўп эшитардим. Рости шу: қолоқ ўқувчи мактабни тугатиб қаерга ҳам борарди? Бирор бир унумлироқ касбни эгаллаш учун билим керак. Чўпон бўлиш учун эса кўй санашу, таёқ ушлашни билиш етарлидир. Шунангизми? Кўпчилик шунангиз деб ўйлайди. Ҳолбуки чўпонликнинг ҳам ўзига яраша илми бор. Ўқитувчилар бу ўринда бошқа нарсани, яъни «эгасининг қосаси оқармайди» бу касбнинг этагидан тутадиган одамлар камлигини назарда тутиб, шундай дейишса керак. Ҳақиқатан чўпон ворислари йилдан-йилга камайиб кетмоқда. Бунга сабаблар бир талай. Масалан, биз тарафларда чўпонлар ҳали ҳам электр токи етиб бормаган ҳужраларда яшашади. Темир печкаларда саксувал ва тезак дудларидан қорайиб кетган човғунлардан чой ичишади. Утин топилмаган вақтларда Бухородан чиқадиган табиий газнинг улкан қувурлари тагидан тезак териб кун кечиряшади. Олис яйловлардаги қўй-қўзилар сув ичиси учун қазилган қудуқ моторларига қанча ёнилғи сарф бўлади? Чўпонларга лоақал шуни олиш ҳам муаммо. Эмишки, чўпонлар бензинни шахсий транспортларга ишлатиб қўйишаркан...

Чорва аҳлига кундалик матбуот тарқатиш йўлга қўйилмаган. Чўпонлар лоақал уйда дурустроқ ҳордиқ чиқарар, деб ўйларсиз? Қаёқда. Қишлоқдаги маданий шароитлар ҳаммамизга маълум. Яйловда таъинли иссиқ овқат емаган чўпон уйига келиб яна кайфияти бузилганча шаҳарга отланади. Негаки, қишлоқда сабзавот ва мева дўконлари йўқ, борлари ҳам бўм-бўш туради.

Энди асосий масала — чўпонларнинг ойлик маошига келсак. Кўпчилик чўпонларнинг ҳамёни катта бўлса керак, деб ўйлайди. Аслидаки Чўпоннинг моёнаси ўртача 70-80 сўмини ташкил этади, холос. Ҳозирги нарх-навода бу маош билан фақат қашшоқларча кун кечириб мумкин, холос. Оиладдаги бу етишмовчиликларни кўрган болалар ҳам дурустроқ яшаш учун ота касбини эмас, балки бошқа ҳунарнинг этагини тутишга тушишади. Қанчалик табаррук бўлмасин, ота касбига интилишмайди. Шу ўринда Республика Агросаноат Давлат комитети қорақўл ишлаб чиқариш бирлашмаси план бўлимининг бош мутахассиси Абдурахмон Асомиддиновнинг бу муаммо ҳақидаги фикрини келтираман.

«Ёшларни чўпонлик касбига қизиқтириш учун етарли шароитда ишлаётган қўйчиловларга отар инсоний шароитларни яратиш, уларга тўланаётган меҳнат ҳақини ошириш лозим, — дейди Абдурахмон ака. Қолаверса, чўпонлик сир-асрорларини ўргатадиган махсус билим юрларини очиш пайти ҳам келди. Тўғри, бу тадбирларни амалга ошириш учун маблағ керак. Қолхоз-совхозларнинг бунга қўрби етмайди. Уларнинг олаётган даромадини кўпайтириш учун эса чорва маҳсулотларининг харид нархини ошириш керак. Бундан ташқари етиштирилган маҳсулотнинг давлат планда кўрсатилганидан ортиқчаси хўжалик ихтиёрида қолдирилиши керак. Улар бу маҳсулотларни истаган жойларда сотишсин. Бу — қорхоналарнинг чалакам-чатти эмас, тўла хўжалик ҳисобига ўтишини тақозо этади.»

Бош мутахассиснинг куюнчак фикрлари тўғри. Мисол тариқасида «Қарнаб» Давлат наслчилик заводи чорвадорларининг 1988 хўжалик йилида эришган кўрсаткичларини олиб кўрайлик. Хўжалик пландаги 614 тонна ўрнига давлатга 807 тонна гўшт топширган. Қорақўл тери, жун топшириш планлари ҳам ошириб бажарилган. Олинган соф даромад 1 миллион 79 минг сўмини ташкил этибди. Лекин давлатга гўштининг килосини арзон-гаров топширган совхоз аҳли бозордан ўз эҳтиёжи учун гўштни бир неча баравар

қиммат нархда 6—7 сўмга сотиб олади. Нега, айтилик совхоз пландан ташқари етиштирилган салкам 200 тонна гўштни ўз аҳолисига /чет элга эмас-ку?/ давлат нархида сотиши мумкин бўлмасин?! Нима, қишлоқ аҳли ҳам шу давлатнинг одамлари эмасми? Уларнинг чўнтаги қай аҳволда эканини келтирилган фактлар яққол айтиб турибди-ку! Даромадни тақсимлашни кўздан кечирсак, унда энг кўп маблағ ишлаб чиқаришни ривожлантиришга ажратилган. Ваҳоланки қўл меҳнатини механизациялаштириш замон талабига мутлақо жавоб бермайди. Чўпонлар техника бажарадиган кўпгина ишларни ҳамон XIX асрдагидай қўлда бажаришади. Мана шулардан кейин ҳам ёшларнинг чўпонлик касбини ихтиёр этмаётганликларидан нолиш мумкинми?

Яна бир муаммо. Урта Осиёнинг иссиқ районларида ишловчиларга ҳам худди мамлакатимизнинг совуқ жойларидаги каби қўшимча ҳақ тўлиниши керак. Бу — кўпчиликнинг истаги. Негаки саратоннинг иссиғида кун бўйи юришининг ўзи бўлмайди.

Хўжаликларда мавсумий ишлар кўп: ем-хашак тўплаш, қўй қирқими ва ҳоказо. Мавсумий ишлар тугагач совхоз ишчиси яна бошқа омушни қидириши керак. Орада анча вақт ишсиз юришга маҳкум. Бу оилаларда турли можаролар чиқишига сабаб бўлади. Шунинг учун мавсумий ишларда қатнашадиган кишиларга бажарган ишига қараб йил давомида қатъий бир ойлик белгиланиши лозим. Бу муаммони биз Республика Давлат План Комитетига ҳавола этамиз.

Энда ўқитувчининг юқорида айтган гапига қайтсак. У гўё ўқувчиларда чўпонлик касбига нисбатан ёмон муносабат уйғотаётгандек туюлади. Аслида эса ҳаётнинг ачиқ-чучугини кўрган ўқитувчи чўпонлик касбини ерга урмоқчи эмас, балки...

Дарвоқе, чўпон таёғини ким олади?..

Абдусамат РАҲИМОВ

РЕДАКЦИЯДАН: Ушбу мақолани босишга тайёрлаётганимизда «Еш куч»га Самарқанд область, Қўшработ район Эргаш Жўманбулбул номидаги совхознинг 4-фермаси чўпонларидан шикоят хати келди. «Арзимизни кимга айтаемиз!» деб номланган ушбу шикоятда чўпонлар куюниб қуйидаги фикрларни баён этишибди:

«Ҳурматли редакция! Ушбу мактубни сизга йўллашдан мақсадимиз биз — чўпон-чўлиқлар партия ва ҳукуматимизнинг Озиқ-овқат программасига ўз ҳиссамизни қўшиб келмоқдамиз, аммо совхозимиз раҳбарлари «чўпонлар чаласавод, ниманиям биларди» деб чорвачиликка эътибор бермай қўйди. Оқибатда қўй-қўзилар энг оғир чорва касали, яъни чечакка чалинди. Касаллик август ойида бошланган. Раҳбарлар эса бунга эътибор бермай бозорини бозорлаб юраберди. Кўзги қирқим совхоз бўйича бир ерда ўтказилди. Раҳбарларнинг шунда ҳам тинчи бўзилмади. Октябрь ойида ургочи қўйларни қочириб шикоятчи бўлимдаги қўчқорлар совхоз бўйича тарқатилди. Ҳолбуки чечак касали 5-бўлимда эди. Оқибатда 20 октябрда 4-бўлим қўй-қўзилари ҳам чечак касали билан оғрий бошлади. Дарҳол совхозга хабар қилдик. Шунда ҳам 4—5 кундан кейин келиб кўриб «энди бефойда, дорн йўқ» дейишди. Қисқаси дори топилгунча яна 15 кунлар ўтиб кетди. Бу вақтга келиб қўйлар ирий бошлади. Шундан кейингина қўйларга дори топиб укол қилинди. Орада кўп қўйлар нобуд бўлди. Баъзи бир отарлардан 15—20 бошгача қўй ўлди. Бунинг оқибатида биз чўпонларга яна қийин бўлди. Ҳаром ўлган ҳар бир қўй учун раҳбарлар бизларга 20 сўмдан жарима солди. Узи оладиган ойлигимиз 80—90 сўм бўлса... Бу аҳволда биз бола-чақамизни қандай боқамиз! Биз чўпон-чўлиқлар яна бир нарсадан норозимиз. Пахтанинг-ку нархини оширишса керак. Лекин нега чўпонларнинг ойлиги оз! Қаттиқ совуқ тушса чўпон кечалари ҳам далада бўлади. Чўпон бўлганимиз бизнинг айбимизми! Ҳаммамизнинг хўжалигимизда 10—15 та жон бор. «Еш куч», кучингни кўрсат. Биз чўпонларга ҳам ёрдам қиласан, деган умид билан ушбу мактубни йўлладик.»

Ушбу шикоят хатини текшириб чора кўриш учун биз Самарқанд область халқ контроли Комитетига юборар эканмиз, мазкур мақолада кўтарилган асосий муаммога — чўпонлар ҳаётини яхшилаш муаммосига мутасадди идоралар раҳбарларидан жавоб кутиб қоламиз.

Алижон АБДУРАҲМОНОВ

* * *

*У ҳаммани лол қолдиради.
Ҳақиқатдай бўлиб кўришиб,
Ҳақиқатни четлаб ўтади.*

* * *

*Отга миндинг,
Чавандоз бобонг қони
Танангда жўш урганин сездинг шу он.
От чоптиргинг келади мудом,
Бобонг улоқ солган жойларда.
Хўрсинасан,
Юрагингда зор,
Атроф ПАХТАЗОР...*

* * *

*Тўйга айтдинг.
Айтганингга юролмаман,
Бу адоий юрак билан
Мен томоша қилолмаман.
Бахтимнинг бахтсизлигин.*

* * *

*Таъқиб этар аёвсиз
Қора тун,
Қаҳридан қочиб
Зуллат қаърига
гойиб бўласан.*

Онанинг келинига тилаги

*Келинжон,
Этагинг фарзандга тўлсин.
Улғайиб ўғилларинг
Юрт учун,
Халқ учун,
Ҳақ учун,
Лоақал бир сўзни
айтадиган бўлсин.*

КАТОРТОЛГА

Колхозчининг фарёди

Мен бир колхозчиман. 1987 йил сентябрь ойида фарзанд кўрдим. Уғил бола. Иسمи Элёр эди. 1988 йил бошларида касалга чалиниб қолди. Ноҳия касалхонасига олиб бордик. Болалар бўлимининг бош врачлари Пардаев қабул қилди. Бола 15 кун ётди — иситмаси тушмай, хуллас, оламдан кўз юмди.

1989 йил январь ойида яна фарзанд кўрдим. У ҳам соғ-саломат эди. Бир ёшида грип касалига чалинди. Ноҳия касалхонасига болани яна ўша Пардаев қабул қилди. 4—5 кунлар ётгач, соғлиги анча энгиллашган эди. Пардаев онасига 4-группа қон керак деб айтибди. Мен бордим. Узи қоним 4-группа, лекин ҳозир грипман, дедим. Сўнг бир синфдош дўстимни олиб келдим. Уртоғим кириб 300 грамм қон берди. Бола ўзини яхши ҳис қилди. Реакция бермади. Врач чиқиб менга, бир кун ўтгач, яна қон қуямиз, деди. Хўп, деб чиқиб кетдим. Эртасига хабар олгани борсам бола йўталиб ётибди, хафа бўлиб қайтдим. Уша кун Пардаев навбатчи экан, кечқурун хотинимни уришибди. «Нима бало, боланг 41-йилда урушда, қор тагида қолган одамга ўхшаб кўп йўталади», — дедди. Хали бир яшар бўлмаган чақалоққа нисбатан шу гапни айтиш врачга муносибмиди ўзи?! Хуллас, шу кун кечаси боламнинг аҳволи оғирлашиб, эртаси кун реанимация бўлимига ўтказишибди. Болани қабул қилиб олган врач Эшматов «вақтидан ўтказиб олиб келибсизлар» деб даволашга қанча уринмасин, икки соат ўтгач, иккинчи фарзандим ҳам дунёдан кўз юмди. Эрталаб уйга «болани олиб кетинглар», деб хабар келди. Бордим. Не кўз билан кўрайки, болагинам ўлик ётарди. Жаҳл устида врачларни ахтариб хонасига бордим. Ҳеч ким йўқ, Пардаев аллақачон қочиб кетибди. Боламни соғ олиб бориб, ўлик ҳолатда олиб келавардим, менга ёрдам берасизлар, деган охириги илнжда қўлимга ручка олиб ҳаётимда биринчи марта шикоят ёзишга мажбур бўлдим. Азар оталари колхозчи бўлмаганда улар ўлмасмиди. Уларнинг, гўдакларнинг гуноҳи нима? Болаларнинг уволи кимни ураркин?

Хурматли «Еш куч»! Мен бир колхозчи бўлсам, қаерга мурожат қилишни билмай сизларга ёздим, бошқа жойга ёзсам барибир менга ўхшаган колхозчини ҳеч ким тингламайди. Пешонам шўр экан...

Эшбобо АЛИҚУЛОВ,
Қашқадарё вилояти Шахрисабз ноҳияси
Киров совхози Бижном қишлоғи.

РЕДАКЦИЯДАН: Биз мазкур шикоятни Қашқадарё вилояти Соғлиқни сақлаш Бош бошқармасига юборар эканмиз, у ердан «шикоят текширилди, колхозчи Алиқуловнинг болалари фалон-писмадон касаллар туфайли, узрли, объектив сабаблар билан ўлди» деган ваз-қарсонлар тўла жавоб қайтиб келишига ишонамиз. «Қарға қарғанин кўзини чўқимайди» деган мақол айниқса саломатлик (кимнинг саломатлиги?!), посбонларига нисбатан чиқарилгандай. Эҳтимол, республикамизда болалар ўлимининг кўпчилиги сабаблардан бири айти шу соғлиқни сақлаш юқори ташкилотларининг қуйисига, врачларнинг бир-бирлари фаолиятига нисбатан танқидий муносабатда бўлмаётганлигида ҳамдир?! Ҳар ҳолда биз Соғлиқни сақлаш вазирлиги юборган кўплаб шикоятларимизга «ҳа, афсуски бу бемор қарамоғимиздаги врачларнинг саводсизлиги, лоқайдлиги, укувсизлиги, малакасизлиги натижасида бевақт вафот этди. Малакасиз врачни биз 6 ойлик малака ошириш курсига мажбуран жўнатдик ёхуд унинг устидан прокуратура живойи иш қўзгади» каби рост жавобларни ҳам жўнатиб туришларини истар эдик.

Юқоридаги шикоят бўйича сўз — Қашқадарё вилоят Соғлиқни сақлаш Бош бошқармасига!..

Орқага «олға!»

300 оила яшайдиган қишлоғимизга «Олға» деб ном берилганини ҳақиқат тушунамаймиз. Нега деганда қишлоғимиз ҳар тарафлама орқага кетаётгани. Эндигина армия хизматида қайтган йигитларимиз ишлаш учун жонажон қишлоғимизни тарк этиб бошқа юртларга ишга кетишмоқда. Биз ича-

диган сувимизни пулга сотиб оламиз. Мабодо сув ташийдиган машина бузилиб қолса худо урди, унда қудуқнинг шўр сувидан ичишга тўғри келади.

Дунёда ҳаммом, болалар боғчаси, чойхона деган нарсалар борлигини эшитмаганмиз. Умримизнинг охиригача мана шу аҳволда яшасак керак. Сизлардан илтимос, биз кўрмаган оддий қулайликларни лоқал болаларимиз кўришсин, ёрдам берингизлар, деб бир группа уруш ветеранлари ва байналмилал жангчилар номидан:

Қ. НОРБОЕВ, Ғ. УМИРОВ ва бошқалар.

РЕДАКЦИЯДАН: Гарчи адреси аниқ кўрсатилмаган бўлса-да, тегишли муаммони ҳал қилишларига ишониб қоламиз.

Дўст керак менга...

Унинг синфни тамомлаганимга 2 йил бўляпти. Уқувчилик пайтимда дарслар, мактабдаги турли жамоат ишлари билан машғул бўлиб кунлар қандай ўтганини билмасдим. Мана энди ҳаёт ҳақида узоқ ўйланаман. Кунлар мен учун жуда зерикарли, магносиз бўлиб бормоқда. Мен қишлоқда яшайман. Визда мен тенги ёшлар учун қизиқиб, бирон нарсига интилиб яшайдиган нарсанинг ўзи йўқ. 10-синфни тамомлаб ўқишга кира олмадим. Тўғриси, киришга ишонмайман ҳам. Чунки кўз олдингда, ҳатто бир синфда бирга ўқиган қолоқ синфдошларинг катта пуллар билан турли олий ўқув юртларига кириб ўқиб юришса, қанақасига менда пулсиз ўқишга киришга ишонч бўлсин. Эҳ, майли, ҳамма пешонасига ёзилганини кўради. Мени умуман бошқа нарса ўйлантиради. Ҳозир биз далада ишлаймиз, яъни кўпчилик қизлар. Ҳар кун гўнг ташийсан, ер чопасан, хуллас, «ҳар баҳорда шу бўлар такрор, ҳар баҳор ҳам шундай ўтади»... Баҳордан бошлаб яна бир хил пахта ишлари... Тонг отади ва яна кечга ишлар қайтадан бошланаверади. Бунинг устига оилада доимо етишмовчилик, олган ойлигимиз кийимбош тугул, ҳатто овқатга ҳам етмайди. Эҳ, ўйлайверсам, юрагим сиқилиб кетади. Хуллас, бунақанги бир маромдаги оғир ва зерикарли кунлардан чалғиш керак. Менинг бирдан-бир орзиқиб кутадиган нарсам, ойда бир чиқадиган «Еш куч» каби журналлар. Мен газета-журналларнинг ҳар бир сонини тўплаб бораман. Узимча кутубхона қилмоқчиман. Тенгдошларим устимдан кулишади. Тўплаб-тўплаб охири нима қиласан, деб. Телевизоримиз бир пайтлар эскириб, бузилиб кетган. Янги олишга эса илож — пул йўқ. Фақат паст гапирадиган радиони тинглайман. Шунча гаплар. Энди нима қилишим кераклигини ўйлаб-ўйлаб шу қарорга келдим. Азар иложи бўлса менга дўстлашиб, хат ёзишиб туриш учун турли адреслар юборсаларингиз. Шунда мен учун зерикарли, бир қолипдаги кунлар анча мазмунли ўтган бўлармиди... Яхши дўстлардан, тенгдошларингдан илиқ мактублар кутиб яшаш яхшида. Сизларга хат ёзишимдан асл мақсадим ҳам шу — адрес сўраш эди. Дўстлар, мен мактубларингни кутаман.

Фаргона вилояти Риштон ноҳияси
А. Навоий номли совхоз, 3-бўлим, 5-бригада
Дилфуза ТУНЧИЕВА.

Отанга бор, онангга бор...

Бизни сенга мактуб йўллашга чорлаган нарса мактаб муаммоларидир. Қишлоқда яшаймиз. Отаналаримиз эрта баҳордан то кеч кузгача тинимсиз меҳнат қиладилар. Биз қишлоқда яшаб қора меҳнатдан бошимиз чиқмайди. Пешонамиз шўр экан, қишлоқда туғилибмиз. Мактабимиз раҳбарлари Бозоров, Ҳожиёвларнинг муаммоларни ҳал қилиш учун бормазан жойлари қолмади. Ноҳия раҳбарлари эса «бор отанга, бор онангга» қабилида иш тутадилар. Чунки уларнинг болалари бошқа намунали мактабларда ўқишади-да. Уларга нима? Лексин пилла терилмаса, берилган план бажарилмаса, пахта ни ўт босиб кетса, ноҳия раҳбарлари мактабимиз ўқувчиларини дарров эслаб қоладилар. Мактабимиз 400 ўқувчига мослашган, лекин унда 1000 га яқин ўқувчи ўқийди. Мактабимиз ошхонасига пиширилган овқатни одам боласи егиси келмайди. Бола бечоралар қорни оч бўлгач, мажбур, ейишади. Уқитувчиларга қилинадиган овқат 50 тийин, лекин биз ейдиган овқатдан ўн чандон сифатли (ўзим бир марта еб кўрганман). Бизнинг овқатга ҳатто туз ҳам расамаддида солинмайди. Ен қўшимиз бўлган Беруний номли мактабга борсак ҳавас қиламиз. Унинг ошхонаси кенг ва ёруғ. Киройи шунақа мактабда яйраб

МАКТУБЛАР

Ўқисанг-да... У ердаги овқат ҳам биз ейдиган туз-сиз шўрвадан минг марта афзал. Уларда нон чойи билан 10 тийин, бизларда эса 20 тийин туради. Нега шундай? Агар биз ҳар кунни ўқитувчиларимиз ейдиган овқатдан олиб есак, онамга ўхшаб, яқка ўзи оила тебратадиганлар ҳар кунни 4—5 боласига 50 тийинни қаердан олади? Халиям менинг онажоним ўқимишчилар, ўз мактабимда дарс берадилар. Лекин бошқа — менга ўхшаган отасизлар ёки онасизлар нима қилади? Бунга сиз нима дейсиз? Мактабимизда камчиликлар кўп. Лекин уларнинг барчасини ёзишга мен ожиз. Биз уч йилдан кейин битириб кетамиз. Лекин жажжи укаларимиз ҳам қийналиб юришларини истамаймиз. Шунинг учун биз ноҳиямиз катталаридан мактабимиз муаммоларини бартараф этиб беришларини сўраймиз.

Барно ИБРОҲИМОВА,
Бухоро вилояти Ғиждувон ноҳиясидаги
25-мактаб ўқувчиси.

Адолат борми?

Биз яшаб турган уйда тўсатдан қаттиқ портлаш юз берди. Натижада 17 ёшли ўғлим Фахриддин ҳалок бўлди. Бўлиб ўтган воқеани наинки ёзиш, балки эслаш ҳам мен учун қанчалик оғир. Дунёда фарзанд доғидек оғир дард бўлмас. Мен онаман. Бир парча гўшти 17 ёшга киргизгунимча қанча азоб-уқубат торганимни бола боққан билади.

Уйдаги қаттиқ портлаш натижасида оиламиз плиталар тагида қолиб кетдик. Ўғлим Фахриддин ҳалок бўлди, қизим Юлдуз бир ой касалхонада даволаниб чиқди. Уй-рўзгор буюмларимиз бутунлай яроқсиз бўлиб қолди. Энг аянчлиси дунёда ҳаммадан азиз фарзандимни йўқотдим. 20 йил давомида «болаларим яхши яшасин, одамлардан кам бўлмасин» деб йиғиб-теран нарсаларим болам билан ерга кўмилди. Боламини эслатадиган биронта хас қолгани йўқ. Ҳаммаси йиртилиб, сини кетди. Шу куннинг ўзида комиссия тузилиб, фойдаланишга яроқсиз бўлиб қолган рўзгор буюмларим рўйхатга олинди. Орадан шунча вақт ўтди. Биз шу рўйхат билан ноҳия ижроия комитетига, ноҳия прокуратураси ва ноҳия партия комитетининг биринчи секретарига ҳам учрашдик. Лекин ҳеч қандай қониқарли жавоб ологанимиз йўқ. Вилоят прокуратурасига бизни чақириб сўроқ қилганларида айбдор топилган, биринчи навбатда РайГАЗ билан уй-жой коммунал хўжалиги ходимлари айбдор деб бизни 8 ой давомида алдаб келдилар. 1989 йил 14 август кўни эса томдан тараша тушгандек жиноят иши бекор қилинганлиги, айбдор топилмаганлигини бизларга маълум қилишди. «Қаерга мурожаат қилсаларинг, қилаверинлар» дедилар. Биз шу портлаган уйимизда 1972 йилдан буён яшар эдик. Лекин бирон марта ба келиб газ трубаларини назорат қилишмаган эдик. Мен Қашқадарё вилояти прокуратурасининг бош терговчиси Имомов олиб бораётган бу жиноий ишни текширишда юзакилик борлигини сезиб турар эдим. Лекин қонун борку, деб хато ўйлабман.

Ахир давлатнинг бир уйи бутунлай ишдан чиқди. 5 киши ҳалок бўлди. Лекин ёпиғлиқ қозон ёпиғлигича қолаверди. Қанча газета-журналлар ўқийман. Ҳаммасида мана шу бизнинг Қашқадарё вилоят прокуратурасида шикоят хатлари юзаки текширилиши ўнлаб марта танқид қилинади. Лекин бефойда. Бизнинг вилоят прокуратура ходимлари шу бугунги кунини тезроқ ўтишини ўйлашади. Керакли ишнинг натижасини текшириш ўрнига телефон трубкаларини қулоқларига тутуб, кераксиз ишлар бўйича соатлаб гурунғ қилишади. Бечора ўғлим! Ҳаётга келиб ҳеч нарса кўрмай кетдинг! Фахриддинимнинг ўлимига, бор-йўқ уй-рўзгор буюмларининг йўқ бўлиб кетишига бирор сабаб бордир, албатта? Бу ўз-ўзидан бўлгани йўқ-ку?! Текширамиз, газданми ёки газдан эмасми, деб боламини суд-медицина экспертизасидан ўтказдилар. Шундай оғир нарсанинг тагидан кўтарма кран ёрдамида олинган одамага экспертиза жоизми? Турмуш ўртоғим 20 йилдан буён «Қаршистрой»га қарашли идорада мастер бўлиб

ишлайди. Бирор байрам ёки бозор кунлари зеркиб уйда ётганини билмайман. Ез вақтлари отпускаи олиб дам олгани бирор жойга боргани йўқ. Турмуш ўртоғимнинг иш жойидан 1100 сўм пул ёрдам қилишди. Шу портлашда уйда сақлаб қўйилган 3 минг сўмча пулимиз бор эди. Қурилиш материали оламиз, деб қўйган эдик. У ҳам топилмади. Идорадан берилган пулни ўғлимнинг дафн маросимига ишлатдик. Энди бугунга нима қилишни билмай, тўрт девор ичида ўтирибмиз. Яқинда Ўзбекистон ССР прокуратураси хат ёздик, лекин қониқарли жавоб ололмадик. Вилоят прокуратураси 8 ой давомида «айбдор кишини тополмадик», деб пайсалга солиб келди. Агар биз ҳам бирор мансабдор шахс бўлганимизда эди, бизлар учун йўқ ердаги қонун жорий қилинар эди.

Хурматли «Еш куч»! Узинг ёрдам бер! Мен қаерга мурожаат қилмай, бу ишни вилоят прокуратурасига юборишади. Агар сизлар ҳам ёрдам бериш иложларинг бўлмаса, хатимизни вилоят прокуратурасига жўнатишининг ҳеч ҳожаги йўқ, чунки улар айбдор одам «ким»лигини жуда яхши билишади ва бизга қониқарли жавоб беришмайди.

Мусаллам ТУРСУНОВА,
Қарши ноҳияси «Аврора» посёлкаси
19—5 уй, 32 квартира.

РЕДАКЦИЯДАН: Биз мазкур шикоятни Қашқадарё вилоят ижроия қўмитаси раҳбарлари, Ўзбекистон прокуратураси ҳукмига ҳавола этиб, ночор аҳволда қолган оилага инсонийлик нуқтаи-назаридан ҳамда қонун доирасида амалий ёрдам беришларига ишониб қоламиз.

Кимга фойда, кимга зиён...

Бизни мажбурлаб тракторчилик касбига ўқитишпти. Ахир биз қизлармиз-ку? Наҳотки қиз боллага тракторчилик касбини ўргатиш на иқтисодий, на таъбабат, на ахлоқий жиҳатдан тўғри-маслигини министрликдаги программа тузётган раҳбарлар тушунишмасан?.. Наҳотки уларда қизларчилик фаҳм-фаросат бўлмасан?.. Бизга тикувчилик, пазандачилик касбларини очиб, шу касбларни ўргатиш шунча мушкул ишмикан? Ноҳия халқ таълими мудирини Қурбон Вафоевга бу ҳақда оғиз очганимизда, у бизга дўқ-пўписа қилиб «Тракторчиликка ўқимасангиз аттестат берил-

майди, сизларга қаттиққўл ўқитувчи керак ўзи» деб айтди. Қачонгача биз ўзимиз хоҳламаган касбни ўрганамиз? Қачонгача дўқ-пўписа эшитамиз?

Бухоро вилояти Олот ноҳиясидаги Ҳамза номли ўрта мактабнинг 10-синф қизлари

Тоза сувга зормиз...

Мен яқинда журналларингни варақлаб туриб болаларнинг мактабимизда сузиш ҳавзаси йўқ, деб ёзганларини ўқиб, ажабландим. У-хў сузиш ҳавзаси?.. Биз мактабда ҳатто тузукроқ цистернадан сув ичолмаймиз-ку... Ичаётган сувимизнинг аччиқлиги, ифлослиги сабабли мактабимизда юқумли касалликлар урчиб кетяпти. Мактаб яқинида медпункт йўқ. Мактабимиз замон талабига мутлақо жавоб бермайди. Биз ўқувчилар кенг ва ёруғ мактабларни фақат телевизорларда кўрамиз, холос. Шунанга мактабларда қачон ўқирканмиз, деб хаёлимиз чўвалашади. Менимча, қайта қуриш бизнинг Чироқчи томонларга XXII асрда этиб келса керагов.

Хатимни журналларингизда босиб чиқаришларингизни сўрайман. Ажабмас, уни ўқигач, биз томондаги бюрократлар сал қимирлаб қўйсалар...

Сайёра АЛИМОВА,
Қашқадарё вилояти Чироқчи ноҳияси
Усмон Носир номидаги мактабнинг
X синф ўқувчиси.

Ота-оналарга маслаҳат

«Еш куч» журналининг 1990 йил 1-сонида чоп этилган айрим мактубларни ўқиб чиққач менда қуйидаги мулоҳазалар тугилди:

Дилдоранинг «Яшайдан безор бўлдим» деб аталган мактубини синчиклаб бир неча бор ўқиб, юракдан бу ёш қизалоққа ачиндим.

Оилада 4 та фарзанд бўлгани ҳолда унга шунча уй ишининг юклатилиши инсофданми? Ота-она нима учун ўз болаларини бунчалик хўрламоқда?

Она ҳамма фарзандига бир хил кўз билан қарайди, ўзининг бола — фарзанд олдидаги вазифасини билиши керак.

Мен ота-онанинг ўз болаларига муносабатини мутлоқ қоралайман. Синф ўқувчиларимнинг ҳам фикри шу. Дилдоранинг ота-онасини ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш керак. Ахир дунёга келтирган фарзандларига бир хизматкордай қарайдиган ота-онани нима деб аташ мумкин? Ота-она ўз пушти камаридан бўлган фарзандларини севиши, ёнига олиб ёшига яраша иш ўргатиши, уларни ўрни билан эркалата олиши лозим.

Дилдора ўқиган мактаб педагогик коллективи ҳам бу ўринда оиладан узоқлашган.

Мен «Еш куч»даги бу мактубларни ўқир эканман руҳан эзилдим. Наҳотки ота-оналар шу даражада ўз фарзандларига бефарқ қараса? Яъни уларни яшайдан безор қилса, айбини (ногиронлигини) юзига солиб юрагини эвса... Буларнинг боиси нимада? Барча ота-оналар бу муаммо ҳақида бош қотириб кўрсалар яхши бўларди...

Туйғуной НИЕЗМЕТОВА,
педагогика фанлари номзоди, доцент.

БОШ МЕЗОН-БИЛИМ!

Абдулахад ЖАЛИЛОВ,
Абу Райхон Беруний номидаги
Тошкент Политехника институтининг
ректори, Тошкент шаҳар олий ўқув
юртлари ректорлари кенгашининг раиси.

1. Институтимизнинг кундузги бўлимларига 3 мингга яқин, кечки ва сиртқи бўлимларига қарийб 2,5 минг талаба қабул қилинади. Улар 52 мутахассислик бўйича ўқитилади. Тўғри, юқори малакали мутахассис тайёрлаш талабаларни саралашдан, яъни институтимизда тахсил олиш учун энг лаёқатли йигит-қизларни танлашдан бошланади. Кейинги икки йилда ўрта мактабни олтин медаль билан, техникумни имтиёзли битирган йигит-қизлар имтиҳонсиз қабул қилинапти. Бунда улар нуфузли ўқитувчилар ҳайъати суҳбатидан ўтади. Икки йилда шу йўсунда 1250 талаба синовдан ўтган бўлса, шундан биттаси ишонччи оқламади, холос.

Ушбу тоифа талабаларни янада чуқурроқ ўқитиш мақсадида кимётехнология, радиоэлектроника ва автоматика факультетида 2 та махсус группа ташкил этилган.

Лаёқатли талабалар танлашнинг иккинчи усули — мактаб битирувчилари ўртасида математика ва адабиётдан иншо ёзиш бўйича олимпиада мусобақалари уюштириляпти. Олимпиада синовларида «4» ва «5» баҳо олганлар ТошПИ га кириш учун ўзлари танлаган факультетга қараб яна битта имтиҳон топширадilar, холос.

Медалли ўқувчилар орасидан сараланиб ўтаётганлар ҳозирда 15 фоизни ташкил этса, олимпиада орқали қабул қилинаётганлар — 30 фоиз, тайёрлов группасида тахсил олган студент бўлаётганлар — 10 фоиз.

Эндиликда олимпиада йўли билан қабул қилинувчилар улушини 60 фоизга етказишни мўлжалламоқдамиз. Бундай синовдан тасодифий ўтиб кетишлар бўлмайди, деган шубҳага боришлари мумкин баъзилар. Бу ўринда шубҳага асос йўқ. Негаки, такоррлайман — олимпиада имтиҳонларига фақат «яхши ва «аъло» битирувчилар қўйилади. Қолаверса, ўтган йили олимпиада синовига аҳд қилган битирувчиларнинг 12-13 фоизи (Тошкент шаҳрида 33, Хоразмда 30 фоиз) талабалик шарафига эришдики, бу ҳол мазкур синовларнинг жиддийлигидан далolat беради.

Келгусида институтимиз домлаларини мактабни битириш имтиҳонларида иштирок этишини йўлга қўйиш ниятидамиз. Яъни, битириш имтиҳонидаги синов натижаси қониқарли бўлса, ундай ўқувчи кириш имтиҳонидан озод этилади ва у тўғридан-тўғри ТошПИ талабаси бўлаверади.

2. Бу саволнинг жавоби бевосита юқоридаги

мулоҳазалардан келиб чиқади. Яширишнинг ҳожати йўқ — қабул имтиҳонларида таниш-билишчилик, ошна-оғайнигарчилик, ўзаро манфаатдорлик, мансабдор шахсларнинг таъсир ўтказиши сингари адолатсизликлар учраб туради. Бундай кўзбўямачиликларни алоҳида олиб эмас, балки жамиятимизда фаш этилаётган барча иллатларнинг узвий қисми деб қарамоқ лозим.

Айни вақтда барҳам бериш системасини яратиш мумкин бўлган муаммо деб ҳисобламоқ керак. Зеро, қабул имтиҳонларида қандай янгиликлар жорий этилаётган бўлса, уларнинг бир чеккаси ушбу номаъқулчиликни бар-тараф этишга қаратилган.

Умуман, абитуриентнинг бирор фан юзасидан лаёқати, қобилиятини нари борса 3-4 дақиқада аниқлаб олиш мумкин. Дейлик, шундай тажриба жорий этилса: институтдан 3 домла, мактабдан 2 ўқитувчи, боринги, имтиҳон топшираётган йигит-қизнинг ота-онаси ҳам иштирок этсин. Абитуриентнинг жавобига ҳар бир домла ўзича баҳо берсин — улардан якуний ҳулоса чиқарилсин. Бир неча дақиқада имтиҳон топширувчининг савияси, даражаси ойдек равшан бўлади-қўяди.

Бу ҳозирча орзудек туюлиши мумкин. Лекин шу йилдан қабул имтиҳонларида адолатсизликларга йўл қўймаслик борасида кўрилатган амалий чораларни ҳам эслатмоқ керак. Яқинда 60 минг сўм сарфлаб институтимизга 24 та телевизион кўзгу сотиб олинди. Улар имтиҳон бўлаётган хоналарни ташқаридан кузатиш имконини беради — ким қандай имтиҳон оляпти, ким қандай жавоб берапти — ҳеч нарса ташқаридагиларнинг назаридан четда қолмайди.

АГАР БИЗГА КЕЛСАНГИЗ...

Азиз ТУРАЕВ,
А. Қодирий номи Тошкент
Давлат Маданият
институтининг ректори

1. Биринчи саволга жавоб беришдан олдин ўзимни безовта қилаётган айрим муаммоларга эътиборингизни жалб қилмоқчиман. Бугунги кунда жумҳуриятимиздаги кутубхоналарда ишлаётган кишиларнинг атиги 20 фоизигина махсус маълумотга эга. Бу — маданий-оқартув соҳаларига ҳам бевосита тааллуқли деб бемалол айтиш мумкин. Мана шунинг ўзиёқ жумҳуриятимизда биз тайёрлаётган кадрларга эҳтиёж катта эканлигини кўрсатиб турибди. Дарвоқе, ўтган йили институтда бир ўринга тўрт киши талабгорлик қилган бўлса, маданий-оқартув факультетининг айрим бўлимларида бир ўринга ўн киши талабгорлик қилди. Афсуски, маданий-маърифий ишларни олиб боровчи кадрларга эҳтиёж катталигига, бизда ўқишни истовчилар кўплигига қарамай институтимизнинг моддий-техника базаси заиф бўлгани сабабли ўқишга қабул қилинадиган талабаларнинг сонини кўпайтириш имконияти йўқ. Аммо бу юқори малакали кадрлар тайёрлаш учун масъулиятни асло камайтирмайди.

Энди бевосита асосий мақсадга ўтаман. Биз кейинги йилларда кадрларни қишлоқ жойларда қандай мутахассисликка эҳтиёж борлигига қараб тайёрлашга ўтдик. Масалан, ўтган йили аҳоли дам олишини ташкил этиш ташкилотчиси мутахассислигига оз бўлса-да талабалар қабул қилган эдик. Бу йил бу мутахассисликка

кўпроқ студент қабул қилишни мўлжаллаяпмиз. Чунки тадқиқотлар ва тажриба айна шу йўналишдаги кадрлар кўпроқ кераклигини кўрсатди.

Бу йил биринчи марта кино ташвиқот методист — ташкилотчиси мутахассислиги бўйича студентлар қабул қиламиз. Улар ташвиқот билан шуғулланиш орқали томошабинларнинг дидини шакллантириш ва тарбиялашга ўз ҳиссаларини қўшадилар. Бу муҳим соҳа шу пайтгача ўз ҳолига ташлаб қўйилган эди.

Эътибор берган бўлсангиз, сўнгги пайтларда айрим олий ўқув юртлари хўжаликларга шартнома билан кадрлар тайёрлашга ўтишмоқда. Биз ҳам бу йил шу янги усулдан унумли фойдаланишга ҳаракат қиламиз.

2. Қабул имтиҳонлари пайтида ноҳақликлар бўлмаслиги учун курашиш бизнинг бош вазифамиз. Биз аввало, қабул имтиҳонларига мактаб ўқитувчиларини ҳам жалб қилишга қарор қилдик. Бу, биринчидан, абитуриентларни имтиҳон қилиш ўрта мактаб программаси асосида бўлишини таъминласа, иккинчидан, кечаги ўқувчилар — абитуриентларни имтиҳон чоғида ортиқча ҳаяжонланишлардан халос қилади. Имтиҳонлар давомида институт жамоат ташкилотларининг вакиллари фаол қатнашадики, булар ҳам юз бериши мумкин бўлган ноҳақликларнинг олдини олишда ёрдам беради.

Қисқаси, институтда ноҳақликлар бўлмаслиги учун ҳаракат қиламиз.

ОМАДНИНГ ЎЗИ КЕЛМАЙДИ

Эркин ШАЙХОВ,
Тошкент қишлоқ хўжалик институти ректори,
Ўзбекистон ССР халқ депутати

1. Аввало бу хусусда бир янгиликни айтاي: бундан буён институтларда мутахассислар тайёрлаш, уларни режалаштириш хўжалик ҳисоби ва буюртмалар асосида олиб борилади. Бу ҳақда КПСС МК ва Министрлар Кенгашининг 1987 йилда чиқарган махсус қарори ҳам бор. Энди хўжаликлар, корхоналар, министрликлар кадрларга бўлган ўз эҳтиёжларини ҳисоблаб чиқиб, муайян ўқув юрти ёки олий таълим министрлиги билан шартнома туздилар. Унда мутахассисларнинг сони, уларнинг ихтисослари ва хўжаликларнинг бўлажак мутахассис-

ларга бўлган талаби кўрсатилган бўлади. Ҳар бир тайёрланган мутахассис учун хўжалик ёки бўйсунадиган министрлик олий ўқув юртига давлат банки орқали 3 минг сўм миқдорда маблағ тўлайди. Институт эса ўз навбатида шартномада кўрсатилган мутахассислар сониниғина эмас, балки сифатини ҳам таъминлаб бериши керак. Шу талабларга кўра ўқув планларига 15 фоизгача ўзгаришлар киритиш зарур бўлганда қўшимча фанларни, хусусан, амалий ва мустақил машғулотлар ишлаб чиқариш тажрибасини жорий этиш мумкин. Буларнинг ҳаммаси буюртмачи хўжалик талабига мос келадиган кадрлар тайёрлашга хизмат қилиши лозим.

Институтимизда агрохимия ва тупроқшунослик, агрономия, мева-сабзавотчилик ва узумчилик, ўсимликларни ҳимоя қилиш, ипакчилик, зоотехника, ўрмон хўжалиги, қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқаришни ташкил этиш, иқтисод, ҳисобчилик ихтисослари бўйича мутахассислар тайёрланади. Утган ўқув йилидан бошлаб яна 2 янги — қишлоқ хўжалиги ўсимликлари генетикаси ва селекцияси ҳамда боғ ва хиёбон хўжалиги ихтисослиги бўйича ҳам талабалар қабул қилинамиз. Биринчиси келажакда илмий текшириш институтларида иш олиб боришни истаганлар учун, кейингиси шаҳар ва шаҳар типидagi турар-жойларни ободонлаштириш ишлари билан қизиқадиган ёшларга жуда қўл келади.

Ўрта махсус ўқув юртларини битириб ўз соҳаси бўйича бир йилдан ортиқ ишлаганлар суҳбат натижаларига қараб фақат сиртки бўлимга қабул қилинади.

Ўқув даргоҳимизда Москва ҳамда Воронеж ўрмон-техника институтига, Ленинграддаги ўрмон-техника академиясига ва инженерлар иқтисоди институтига ўрмон хўжалиги ихтисослиги бўйича ҳам талабалар қабул қилади.

Хоҳловчиларга кириш имтиҳонларидан олдин бир ойлик пуллик тайёрлов курслари уюштирилади. Қабулда кўпчилик ўйлагандек вилоятлараро конкурс жамжуд эмас, киришда барча абитуриентларга хоҳ у жумҳурият вилоятдан бўлсин, хоҳ у бошқа жойдан бўлсин конкурс шарты бир хилдир.

Ҳарбий хизматдан қайтган Давлат имтиёзларидан фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлганлар, болалар уйлари ва мактаб-интернатларда тарбияланган ота-онасиз ёшлар кириш имтиҳонларида ижобий баҳо олсалар институтга конкурссида олинади.

2. Ҳозир ошкоралик даври. Шу сабабдан институт-

га кирувчи талабалар ва уларнинг ота-оналарида носоғлом фикрлар туғдирмаслик учун абитуриентлар ҳужжат топширишга келган кундан бошлаб улар билан бамааслаҳат, ошкора иш олиб борилади. Ҳар бир абитуриент билан у қабул қилинаётган факультетнинг тажрибали ўқитувчилари консултация олиб боришади. Имтиҳон топшириш жараёнида эса қабул комиссияси аъзолари, имтиҳон олувчи ўқитувчилар ва абитуриентлар ўртасида қўрға ташланади. Бунда абитуриентлар ёзма ва оғзаки имтиҳон олувчи ўқитувчиларни ҳамда имтиҳон топшириш хоналарини танлайдилар. Бу жараён ва имтиҳон топшириш хоналари ҳовлида ўрнатилган телевизорлар орқали узлуксиз намоиш қилиб борилади. Имтиҳон жараёни доимий назорат қилиб туриш учун ректор ва ўқув ишлари бўйича проректор хоналарида ҳам телевизор ўрнатилган.

Талабгорлардан ҳужжатларни қабул қилишда, группаларни ихтисосликлар бўйича тўплашда, имтиҳон якунларини тузишда ҳар бир имтиҳон натижалари, конкурс ўринларининг тартиби, институт ва ташкилотларга бериладиган ҳисоботлар ЭҲМлар орқали олиб борилади. Ушбу тадбирлар қабул қоидаларининг ошкора амалга ошириладиганидан далолатдир.

Кўпинча мактабни имтиёзли битказган ўқувчилар имтиҳонларни яхши топшира олмайдилар. Нега шундай? Кўплар буни адолатсизликка йўйишади. Аслида-чи? Авваламбор, ҳар бир абитуриент ўзининг билимига ишониши керак! Мактабни имтиёзли битирган ўқувчиларнинг ўрта ёки қониқарсиз баҳо олишига уларнинг билим савиясининг бўшлиги сабабчидир. Ҳатто уларга ўрта маълумот берган мактабларга хатлар юборишга тўғри келади. Мен бунинг асосий сабабини абитуриентларнинг қишлоқ мактабларидан келганлиги, уларнинг кўпчилик вақтлари қишлоқ хўжалиги ишларида банд бўлганлиги программа материалларини тўла ўзлаштира олмаганликларида деб ўйлайман. Хайриятки, аста-секин бу борада ҳам қайта қуриш кетяпти!

Хуллас, сўзимнинг охирида барча абитуриентларга омад тилайман. Омад эса фақат ҳар кимнинг ўзига боғлиқ.

ЭШИКЛАРИМИЗ СИЗЛАР УЧУН ОЧИҚ

1. Май ойидан бошлаб ҳар 15 кунда очик эшиклар кунни ўтказиб, бўлажак абитуриентларни факультет ва кафедра билан таништириб касб ҳақида кенг тушунча берилиб борилади. Уларга келажакда эгалламоқчи бўлган касбларнинг паст-баландликлари ҳақида батафсил ҳикоя қилинди, токи ёш йигит-қизлар келгусида қийинчиликка дош бермай ёки касби ёқмай институтни ёки ишни ташлаб, бошқа ишга ўтиб давлат маблағи беҳудага исроф бўлмасин.

Кейин ҳар бир абитуриент ҳужжатини топшириш олдидан яна бир бор мутахассис ўқитувчиларимиз билан суҳбатдан ўтгач, шу касбни эгаллашга чин дилдан аҳду паймон қилганига ишончимиз ҳосил бўлгандан сўнггина ҳужжатларини қабул қиламиз.

Имтиҳон олишга факультет советларида билимдон, виждонли ўқитувчилар танлаб олинади. Имтиҳон олувчи ўқитувчилар чек ташлаш йўли билан аудиторияларга бўлинади. Бир хилдаги конвертларга аудитория номерлари солиниб стол устига қўйилади. Кейин ҳар бир группадан битта абитуриент чиқиб конверт танлайди. Бу эса ўз навбатида таниш-билишчиликнинг пайини қирқади. Имтиҳон олинаёт-

ган пайтда ота-оналардан 5—6 вакил кириб маълум вақт ичида болаларнинг қандай синовдан ўтаётганликларини кўриб чиқадиладар.

2. Имтиҳон саволлари кўп вариантларда тарқатилади. Натижада ҳар бир абитуриентга бир хил савол тушмайди. Шу йўл билан бир-бирларидан кўчириб олишга барҳам бердик. Хоҳ ёзма бўлсин, хоҳ оғзаки бўлсин, барибир институтимиз муҳри босилган варақаларга саволларнинг жавобларини билганларича ёзиб берадилар. Агар баҳосидан норози бўлса, у ҳолда апелляция комиссияга мурожаат этадилар. Комиссия боланинг саволга берган жавобларини таҳлил қилиб, тўғри баҳони кўйиб беради. Мабодо ўқитувчиларимиз ноҳолис баҳо қўйган бўлса, уларни қаттиқ жазолаймиз. Қабул имтиҳонларидан бир кун олдин институтимиз раҳбарлари, қабул комиссияси аъзолари, партия, касаба уюшмаси, комсомол ташкилотлари раҳбарлари ота-оналар билан учрашиб, уларга институтдаги шароитлар, имтиҳон тартиблари ва ҳар хил лўттибозларга алданиб қолмасликлари ҳақида батафсил тушунчалар берилади. Билимга чанқоқ ёш йигит-қизларимиз учун институтимиз эшиклари доимо очик.

Панжи УЗОҚОВ,
Куйбишев номидаги Самарқанд қишлоқ
хўжалик институтининг проректори

Замира ЭГАМБЕРДИЕВА

Қўшиқ айтмайман

Мен қўшиқ айтмайман Сизга қўшилиб,
Бошқалар сиз билан куйласа майли.
Узимни қаргайман мен сизга қўшиб,
Сиз ёнган оловда куйсам-да майли!

Сиздан юз ўгирса бахтиёр онлар,
Яна ҳузуримга келасиз қайтиб.
Умидга айланиб учар армонлар,
Уша сиз куйлаган қўшиқни айтиб.

Йўқ, қўшиқ айтмайман кўнглингиз чоғлаб,
Сиз менинг кўзимга тушган соясиз.
Узоқ қочолмайсиз ишқни қучоқлаб,
Узингиз биринчи ҳолдан тоясиз!..

Худбин бўлсам

Худбин бўлсам қўлларингизда
Эримасдим лайлак қордайн.
Турмасмидим йўлларингизда
Тутқич бермас қасоскордайн.

Кўнглимизга туташ кўприкни
Тополмасдан ортга қайрилдим.
Кўзингизда кўриб ҳадикни,
Мен Сизни деб, Сиздан айрилдим.

Юрак билан ишқ пойма-пойми?
Йиқилсангиз йўлаб бўлмаса!
Менинг дардим сизга ўгайми —
Енингизда йиғлаб бўлмаса!

Кўнглингизга кун бермас ҳадик,
Мен кўрқишни билмай ҳалакман.
Сизни суяб қолар худбинлик,
Сиз — ўтмишсиз, мен — келажакман!

* * *
— Нега йўқдир ойнанинг иссиғи,
Нур сочолмас сира қуёшдай?
Жуда қизиқ унинг қилиғи,
Тунда мудрар совуқ бир тошдай.

— Ой чиққанда тинар қадамлар,
Кўк соқчиси шунинг-чун беғам.
Уйғоқ бўлса агар одамлар,
Қуёшдайин ёнарди ул ҳам.

* * *
Елғизлаб қўйсангиз мени мабодо,
Учиб кетажакман турналар билан.
Узатган кўлингиз қолар ҳавода,
Сўнг сизни кўраман жуда баланддан.
Узингиз йўлимга бўлганда маҳтал,
Кўнглингизга уруғ ташлаб кетаман.
Шу уруғ мевага киргани маҳал,
Сизнинг кўзингизни ёшлаб ўтаман...

Хотиралар

Эсимга тушган дам — олар ҳушимни
Дағалроқ тахтадан қилинган супа.

Энг ёрқин рангларга бўяр тушимни
Меҳмон кутиб турган илҳақ кўрпача.

Мен кийиб кичрайган ўша беқасам
Камзулимнинг ранги камалак эди.
Бахтлийдим, аямдан дакки емасам —
Сочларимнинг ўзи жамалак эди.

Пайкал чегидаги тутлар мисоли
Пахтазор йўлини ҳамон пойлайман.
Тузлардан чанг ютса шудгор шамоли
Унинг дардларини қайга жойлайман?

Ўйзага енг бўлиб совқотганимда
Пахтанинг дардида куйиб исиндим.
Чаноқлар чинқириб кун богганида,
Бардошнинг қаҳрига дуч келиб синдим.

Қалбимнинг энг теран тубига чўккан
Хотиралар бугун тирилди қайтиб.
Суқунатдан ҳориб, уйқуга чўмган
Рухимни уйғотди — эртақлар айтиб...

Қайтгим келади

Ҳеч хато қилмабман болалигимда,
Улғайгач неча бор қаттиқ қоқиндим.
Гарчи қонамади тиззамнинг кўзи,
Ойижон, мен бу гал ёмон йиқилдим.

Йўқ, хато қилмабман болалигимда
Сизнинг елкангизга ўзимни ортиб.
Соғиниб юрибман дашномингизни
Ва катта хатолар жабрини тортиб.

Ушлаб юргим келар қўлларингизни,
Сизни тушларимда кўраман илҳақ.
Енингизга йиғлаб қайтгим келади,
Қизгинам қўлимни қўйвормас бироқ!

Раҳбарой БАХРОМОВА

Ўйнар

Бугун табрик учун қўлда қалам, дилда китоб ўйнар,
Чиқибон қутламоққа кўкда ҳатто офтоб ўйнар.

Тўлиб еру само саҳнига мангу шод-хуррамлик,
Бу байрам завқию нурига тўлган моҳтоб ўйнар.

Жаҳоннинг кўрки, ҳусни оқила, зебо аёлларсиз,
Эмасман мутриба, лекин дилимда минг рубоб ўйнар.

Бу байрам базмида хушкайф бўлди завқ ила кўнглим.
Юзим гулдек очилди-ю, пиёламда гулоб ўйнар.

Фаровон умрингиз қутлуғ табаррук, эй онажонлар,
Кулиб табриклаганларга лабингизда жавоб ўйнар.

Азиз меҳмон кутишда, эй пазанда ҳуру ой қизлар,
Уйингизда палову, мантию, барра кабоб ўйнар.

Муборақбод этиб тинчлик париси саҳналар узра,
Боқибон Раҳбаройга ғамза бирла бениқоб ўйнар.

* * *
Билимлар гулшани ичра гули рағно бўлай дейман,
Севиб фан ғунчасини булбулигўё бўлай дейман.

Ҳаёт кошонасида иқтидор бирла яшаб ҳар дам,
Улуғлар ишқиди мен ҳам улуг сиймо бўлай дейман.

Қошу кўзу юзимга мағни мулкидин бериб пардоз,
Кечиб сунғий бўёқдин, тоабод зебо бўлай дейман.

Бирор суд кўрмадим мен суратимга маҳлиёлардан,
Вафо аҳлига жону дил била шайдо бўлай дейман.

Мадад қилса манга бахтим кулиб ижод тонгида,
Ғазал осмони узра нур сочиб, Зухро бўлай дейман.

Дилимда орзу армоним эрур шулким баче Раҳбар,
Йигит сардорининг сардорига Лайло бўлай дейман.

Нодира ғазалига мухаммас

Билмам кеча ҳам кундузи йўқ менда ҳаловат,
Кўнгул уйида кўрсатадур ишқ жасорат,
Ҳар кимда эмас мен каби ёлқинли ҳарорат,
Фарҳод агар урса менга лофи муҳаббат
Бир оҳ ила айлармен уни доғи ҳижолат.

Гар томса ёшим қолғуси ҳайратдаки Сайхун,
Кўксимда ёнар ишқ олови ул эмас учқун,
Ҳижрон яраси этди мени зор-у жигархун,
Ҳарчандки бемори ғами ишқ эди Мажнун,
Дардимни кўриб тишлади ангушти надомат.

Зоҳирда аён бўлдики бу заҳмати ишқим,
Кўпларни таажжубга солиб ҳолати ишқим,
Дарёни тўсиб чўлга бурар қудрати ишқим,
Фарҳодда бўлсайди менинг ғайрати ишқим,
Бир оҳ ила айлар эди ул тоғни ғорат.

Жарроҳим ўзи бошқаси кўксим тила олмас,
Луқмон тирилиб келса-да дардим била олмас,
Тоқатда фалак менга баробар кела олмас,
Ишқ офатиға тоғ таҳаммул қила олмас,
Мен — манки қилурман бу ғаму дардига тоқат.

Бағримга мудом ўхшатадур ғунчасини гул,
Нолам эшитиб солди қулоқ завқ ила булбул,
Бардошу чидам бирла яшар хаста бу кўнгул,
Мажнунда агар бўлса эди сабру таҳаммул,
Қилмас-му эди мен каби шаҳр ичра иқомат.

Тоғ сув бўладур мендаги бир ўтлуғ имога,
Кўзгу қучадур аксими қолмасму балого,
Раҳбар ёшинур майлига не бўлса ҳаёга,
Ҳар ҳолда, эй Нодира шукр айла худога,
Ким берди санга ишқ муҳаббат ила давлат.

«Чуст ҳақиқати» ноҳия газетаси қошида кўп йиллардан бери «Нишона» адабий Уюшмаси ишлаб келаётир. Бу тўғаракда 40 дан ортик қаламкашлар машғулотлар ўтказмоқда. Уларнинг машқлари ҳали камчиликлардан холи бўлмасда, биз ёш ижодкорларнинг элга манзур бўладиган асарлар яратишига умид қилиб, уларнинг шеърларидан намуналар эълон қилаётирмиз.

Тоғ олма

Тоғ олма, ҳей тоғ олма,
Қачон вақтинг чоғ олма.
Мақон этдинг тоғларни,
Бўлолмасдан боғ, олма.
Энди кўкси доғ олма.

Шоир халқи турфа
Жигардан урса
Дардга ёрга эмас
Қорозга сўйлар.
Тўрт йўл шеър битади,
Қиз хуш кўрмаса,
Е дoston битмоқни
Йўлини ўйлар.
Ахир шоирларнинг
Висоги — шеъри.
Шу билан қалбига
Кирмоқни излар.
Беҳуда сўз билан
Қийнамай роса,
Сиз ҳам шоирларни
Тушунинг, қизлар.

Ғаффор РАСУЛОВ.

* * *

Армон кезар хонамда гўё,
Дардлар аза чекар йўлакда.
Хаёлимга ўранган дунё —
Ўзбекистон қора кўйлакда.
Элим — тили кесилган майна,
Дил томридан сизиб чиқар қон.
Қалбга кўмиб Усмон Носирни,
Чўлпонларни топ, Ўзбекистон,
Томиримда шеър қилар исён,
Юримда тош — сўзи қилоли.
Юрагимга бўлдику кафан,
Эналарнинг кўм-кўк рўмоли.
Кўзларимда Ватандек ҳайрат,
Ўзни айтсак, БЕКка келмас тил.
Жавдираймиз етимчалардай
Отамиз ким, ким бизнинг қотил?!
Тилим!
Тишлар яра айлаган тилим,
Оғзимда гул бўлиб туғилгин қайта.
Қўриқчи бўлсинлар Сенга тишларим,
Қалдирғочлар бўлсин Сенга энага.

...Сўзимда нур бўлиб туғилгин қайта.

ХОСИЯТ.

**Ёш ниҳолни
синдирмайлик**

Ёш ниҳолни синдирмайлик.
Бевақт хазон бўлми узман.
Ял-ял ёнган гулми узман,
Очилмасдан сўнмасин.
Беозор бир паррандага,
Ҳазиллашиб отманг тош.
Қўпол сўзлаб инсонларни,
Кўзларидан тўкманг ёш.
Ханжар каби сўзлар билан,
Ниш урмангиз юракка.
Юпатишни билмасангиз,
Ҳазил қилманг гўдакка.
Бу дунёда топилмагай,
Дил захрининг чораси.
Асли жавобсиз қолмагай,
Шикаста дил ноласи...

Инобат ЕНДОШЕВА

Тарози ҳасрати

Ахир икки тенг паллам бор, эмасман қози,
Номим сотиб харидорни қилманг норози.
Ҳеч бўлмаса исмиمنى сал тўғрироқ айтинг,
Аввал асил ҳужжатимда эдим — тенгрози.

Машраб

Жоҳиллар гуноҳда оллоҳга тўнкаб,
Шоирни Қундузда дорга осдилар.
Қор тун бўлса ҳам қилмасди алам,
Шоирни Қундузда дорга осдилар.

Жаҳолат азмига қул эди замон,
Қулоғи кар эди, кўзлари басир.
Элининг дардидан сўзлаган жонни
Разолат ҳукмига юзлатди тақдир.

Машраб қолиб кетди дорга осилди,
Ҳеч кимса сиртмоқдан этолмай халос.
Кўз ёши тўкмакка қўрқиб, оҳ уриб,
Томоша қилмоққа ярадик, холос.

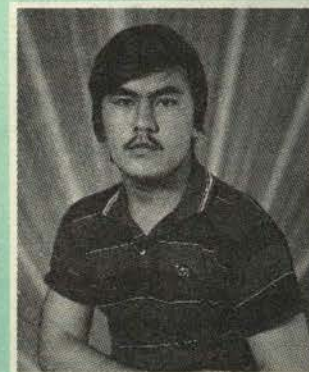
Шерали СУЮНОВ

Гуноҳ

Мен севиб гуноҳга ботган бандаман,
Бу шундай гуноҳки, кечириб бўлмас.
Муҳаббат аталмиш гулшанга энди
Кириб чечагидан узгани кўймас.
Осмонлар унутар висол рангини,
Ҳижроним кетма-кет тўғарида соғинч.
Дунё азон муҳаббатга, мени,
Деразам ёнидан қочади илинж.
Мени ташлаб кетар жумлаи жаҳон,
Елғизлик чаёндек қоним сўради.
Севгимга ўланлар айғиб узатдим,
Севгимнинг тушида мени кўради.
Мен сизни, мен сизни... Севгани кўймас,
Йўлимни тўсади сеvgим арвоҳи.
Виринчи муҳаббат... Унутиб бўлмас,
Мен бир бор севганман, бор-йўқ гуноҳим...

* * *

Шивирлайди юрагим,
Шеър ёзиш ҳеч иш эмас.
Намангонлик йигитлар
Шоир бўлса ярашмас.
Қўй юрак, ундай дема
Қучоқлама армонни.
Мени қийнаб бунчалар
Йиғлатмагин осмонни.
Намангон йигитлари
Шоир бўлса ярашар.
Шоирларга одамлар
Ҳавас билан қарашар.
Намангоннинг гуллари
Очилганда сўлмайди.
Намангонлик йигитлар
Номардга қўл бермайди...
Кўкни булут ўради,
Отанг сендан сўради,
Суйганинг борми дея,
Сира холи кўймади.
Севганим йўқ, отажон,
Кўзларинг боқди бежон.
Фарёд солди кенг жаҳон,
Севганим йўқ, онажон...
Осмонда юлдуз учди,
Тошбулоққа қиз тушди.
Чимилдиққа кирган кун,
Дардларим сени қучди.

Осмонда оқиқушни
Яшни одам отмайди.
Намангонлик йигитлар
Севгисини соғмайди.
Шоирликни дўстларим,
Суйганларга чиқарган.
Севгисидан тиллари
Куйганларга чиқарган.
Шоирларга одамлар
Ҳавас билан қарашар
Намангон йигитлари
Шоир бўлса ярашар...

Шухрат ДЕҲҚОН

Саломлашиш одоби

Салом бериш қарз,
Алик олиш фарз!

Ўзбек халқ мақоли

Одамларнинг бир-бирлари билан саломлашишлари, ҳол-аҳвол сўрашишлари, қўл бериб кўришишлари ажойиб фазилат бўлиб, инсонийликнинг кўрки ва кишилар ўртасидаги мулоқотларнинг дебодасидир. Салом-алик ҳар бир инсоннинг ахлоқий қиёфасини ифодалайди.

Саломлашишнинг ҳам ўзига яраша одоби, одати, қонун-қоидалари бор.

Таниш ёки нотаниш икки киши бир-бирлари билан учрашиб қолсалар, салом бериб кўришишлари лозимдир. Танишлар саломлашишга қолмай, бир-бирларидан аҳвол ҳам сўрашади.

Салом берган кишига дарров алик олиб, салом жавобини бериш керак. Саломни тўлиқ равишда «Ассалому алайкум», деб айтилади. «Ассалом алайкум», «Салом алайкум» ёки «Салом» ёхуд «Салом бердик», дейиш ярамайди. Салом жавоби «Ваалайкум-салом» бўлиб, буни «Алайкум салом», «Алайкас салом» ё фақат «Алайкум» деб айтиш тўғри эмасдир. «Ассалому алайкум» — арабча сўз бўлиб, «сизга тинчлик бўлсин», демакдир. «Ваалайкум салом» эса «сизга ҳам тинчлик бўлсин» деган сўздир.

Бошни эгмасдан, қўлларни кўкракка қўйиб салом бериш тавсия қилинади. Қўпчиликка алоҳида-алоҳида салом бериш шарт эмас, ҳаммасига битта салом кифоя. Ёши кичик ёши каттага, юриб кетаётган ўтирган кишига салом бериши лозим. Камситиб, таққир қилгандай бўлиб, илжайиб салом бериш одобдан эмас. Салом самимий бўлсин. Салом олган киши бошини қимирлатибгина қўймасин, салом жавобини ҳурмат билан тўла-тўқис эшиттириб айтсин. Узоқдан кўриб қолган танишни ёнига боришнинг иложи бўлмаса, ўша ердан туриб, қўлини кўксига қўйиб салом ишорасини бериш лозим.

Қўл бериб сўрашганда қўл учинигина бериб саломлашиш одобдан саналади. Бундай қилиш салом берган кишини камситиш, уни кўзга илмаслик бўлади. Узоқ вақт бир-бирлари билан учрашмаган кишилар кучоқлашиб кўришишлари мумкин.

Кўча-қўйда ўзини тутиш

Кўчада эҳтиётлик билан юриш, кийимларга ифлос нарсалар тегишдан сақланиш, оғзини очиб, ҳар нарсага алангласлик керак. Бозорда ва одамлар йиғилган жойларда бепарволик билан қадам ташлаб, кишиларнинг оёқларини босиб олиш ёки туртиб юбориш, шундай бежо ҳаракатлар орқали бошқаларга озор бериш яхши эмас. Агар икки киши сўзлашиб турган бўлсалар, уларнинг ўртасидан ёриб ўтиш тарбиясизлик саналади.

Агар йўлда қария учраб қолса, ҳурмат юзасидан унинг ортидан юриш лозим. Шошаётган бўлсангиз йўл четидан, йўловчи қарияга туртиб кетмай, олдинга ўтиб кетиш мумкин.

Йўл устида сўзлашиб, ўтувчиларга халақит бериш тўғри эмас, четроқ жойда сўзлашиш лозим. Йўловчи йўлда ётган тош, тикан каби нарсаларни четга олиб ташласа, бошқаларга фойда етказган бўлади. Йўл устига тупурмоқ, бурун қоқмоқ ва ифлос нарсалар ташламоқ тарбиясизликдир. Йўлда чол, заиф киши ёки кичик ёш бола учраб қолса, уларга ёрдам қўлини чўзиш зарурдир. Уларнинг юклари бўлса, дарров қўлларидан олиб ёрдам бериш олижаноблик саналади.

Кўчанинг бир чеккасида дам олиб ўтирган киши ҳам одоб-тарбия қоидаларига риоя қилсин. Ўтиб кетаётган хотин-қизларга тегажонлик қилиш одобсизликдир. Дам олиш учун ёнига бирор киши келиб ўтирса, адаб доирасида суҳбатлашиб, иғво, фасодлардан тилини тийсин. Бирор киши тойиб, йиқилиб кетганини кўрса дарҳол ўрнидан туриб, унга ёрдам берсин.

Ҳамма одамга сен яхши қилиқ қил,
Тилингни хуш, чиройингни илиқ қил.

* * *

Эшитгил ҳар қаю сўз бўлса беҳроқ,
Қулоғингга уни ҳалқа қилиб тоқ.

Рухсат сўраш одоби

Бир кишининг уйига бориб, у киши билан кўришиш ва бирор иш тўғрисида сўзлашишни истасангиз, уй эгасидан киришга рухсат олинг. Индамай-нетмай эшикни очиб, уйга кириб кета бериш адабсиз ва тартибсизлик саналади. Аввал эшикни секинроқ тақиллатинг. Уйдан ҳеч бир товуш чиқмаса, бир оздан кейин яна тақиллатинг. Шу тариқа уч марта тақиллатганингиздан кейин ҳеч ким жавоб бермаса, уйда одам йўқлиги ёки уй эгаси ҳеч кимни қабул қилишни истамаганини аниқлашади. Шунинг учун ҳадеб тақиллата бермай, орқага қайтинг.

Тарбия

Агар уй эгаси эшик тақиллаганини эшитиб, «Кимсиз?» деб сўраса, «Мен» деб жавоб берманг, исмингизни тўла-тўқис айтинг. Уй эгаси эшикни очгандан кейин у билан саломлашиб кўришинг, нима иш билан келганингизни унга билдиринг, чеҳрангиз очиқ, сўзингиз мулоим бўлсин.

Агар уй эгаси уйга кириб сўзлашишни таклиф қилса, қабул қилинг, ишингиз зарур бўлса, узрингизни айтиб, таклифи учун ташаккурингизни билдиринг. У узрингизни қабул қилса, ўша ерда муддаонгизни сўзланг. Маслаҳатини, керакли жавобларни олганингиздан кейин, унинг рухсати билан хайрлашиб қайтинг.

Суҳбат одоби

Давраларда аввало ўтирганларнинг нафратига сабаб бўлмаслик учун баданингиз ва кийимингиз озода, пок бўлсин, оғзингиздан саримсоқ, хом пиёз ҳидлари келмасин. Сўнг, суҳбатдошлар орасига кириб салом бериб, улар билан кўришинг, битта салом ҳаммалари учун кифоя қилади. Сиздан ёшлари катта бўлган одамлардан юқори ўтирманг. Икки киши орасига рухсатсиз кириб жойлашманг. Сиздан юқорироқ ўтирган одам ташқарига чиқиб келишни тиласа, ўрнингиздан туриб йўл беринг. Мутакаббирона ўтиришдан сақланинг. Беузр ёнбошлаб, оёқларни узатиб ўтириш одобсизлик саналади.

Ўтирганларнинг суҳбатига иштирок қилишни истасангиз, ноҳўя ҳаракатлардан сақланинг. Катта-кичикларнинг ҳар қайсисини ҳурматлаб, ёши ва мартабасига кўра муомала қилинг. Қовоқ солиб, пўнғиллаб сўзламанг. Муомалангиз хуш, чиройингиз очиқ, сўзларингиз ширин ва мулоим бўлсин.

Акса урганда оғиз-бурнингизни рўмолчангиз билан тутиб, секинроқ акса уринг. Ўтирган кишига иш буюрманг, ёшингиз кичик бўлса, чой, овқат келтирилганда дарров ўрнингиздан туриб, хизматга бел боғланг, мезбонга ёрдамлашинг, лекин бу хизматингизни миннат қилманг.

Суҳбатда эснаб, мудраб ўтириш ярамайди. Бошқаларга сўз бермай, ўзингизни билармон кўрсатиб, ҳадеб сўзлай берманг. Сўзингиз қисқа, маъноли бўлсин.

Ҳеч кимни ғийбат қилманг, ғийбатли сўзларга қулоқ солманг. Бошқаларни масҳара қилгандек, қўлингизни бигиз қилиб сўзламанг, суҳбатдошларингизнинг иззат-нафсига тегманг, уларнинг дилларини оғритманг. Бировнинг сўзига эътироз ёки қўшимча қилмоқчи бўлсангиз, адаб, тарбия доирасида сўзланг.

Ҳар бир ариган ва арзимаган нарсага қаҳ-қаҳ уриб кулавериш тўғри эмас. Суҳбатдошларни масҳараламанг, лақаблари билан чақирманг. Бу ишингиз орқасидан кўнгилсиз воқеа чиқиши мумкин. Ёнингиздаги киши билан пичирлашиб сўзлашманг, бошқаларнинг кўнглига шубҳа тушади...

Ҳикматлар

Ота дунёдан кўз юмганда болалари учун ота ўрнини босадиган аёлгина чинакам онадир.

И. ГЕТЕ.

Ўз ўғлини ҳеч бир фойдали ишга ўргатмаган одам ўғрини боқаётган бўлади.

Т. ФУЛЛЕР.

Ёмон болалар учун ота-онани жазоламоқ керак.

М. ГОРЬКИЙ.

Ўз болалигини унутган тарбиячи ёмон тарбиячидир.

М. ЭБНЕР-ЭШЕНБАХ.

Андрей ШАТАЛОВ чизган расм

Босилган қадам — одатга, одат — ҳаракатга айланади, характер эса қисматдир.

У. ТЕККЕРЕИ.

Одамзотнинг биринчи тарбиячилари оналардир.

О. ГОЛЬДСМИТ.

Тарбия соҳасидаги энг оғир нуқсон ҳаддан ташқари шошқалоқликдир.

Ж. Ж. РУССО.

Яхши гапга илон инидан чиқади, ёмон гапга қилич қинидан.

Қуш уясида кўрганини қилар.

Кишининг хулқи — унинг чиройи.

Ўзбек халқ мақоллари.

Луғат дафтарингизга

Риёкор — мунофиқона иш қилувчи, мунофиқларча иш тутувчи одам; иккиюзламачи.

Саҳоба — Муҳаммад пайғамбарни кўрган ва ислом динини қабул қилиб, у билан ислом динини ёнида қатнашган киши.

Сажда — ибодатда ёки сиғинишда тиз чўкиб ва бош эгиб пешонани ерга тегизиш. Сажда қилмоқ — ибодатда бош қўймоқ.

Сарвар — йўлбошчи, раҳнамо.

Таврот — яҳудийларнинг диний китоби. Мусо пайғамбарга нозил бўлган деб ҳисобланади.

Таважжух — юзланиш, юзни бир кишига, бир томонга қаратиш, хайрихона қараш.

Тақводор — мустаҳкам диний эътиқодли; ҳудожўй, диндор. Харом-харишдан ўзини сақлайдиган, тиядиган; пок.

Тақсирот — камчилик, нуқсон.

Таҳкик — бирор нарсанинг ҳақиқатини излаш, текшириб кўриш, ҳақиқат қилиш.

Таҳорат — ибодат қилиш, намоз ўқиш, қуръон тиловат қилиш олдидан бет, қўл, оёқ ва бошқа аъзоларини ювиш, покланиш.

Тавобий — эргашувчилар, тобей кишилар.

Уламо — олим, олимлар; шарият қонунарини, диний билимларни мукамал биладиган мулла.

Умаро — амирлар, юқори мансабли ҳарбий амалдорлар, ҳарбий бошлиқлар.

Фарз — мусулмонлар учун бажарилиши мажбурий бўлган диний бурч.

Фатво — шарият ва дин қонун-қоидалари асосида руҳонийлар томонидан бирор юридик масала юзасидан чиқариладиган хулоса, қарор ёки бирор ишнинг шарият нуқтаи-назаридан амалга ошириш мумкинлиги ҳақидаги кўрсатма, буйруқ.

Фажр — тонг ёришиш чоғи.

Фикх — дин, шарият қонун-қоидалари ҳақидаги фан, дин ақоидлари; илоҳият.

Ацтеклар ҳадяси

Колумбия пойтахти Боготда олтин музей бор. Бу музейда қадимги Хиндистонга тегишли жуда кўп олтин буюмлар сақланади. Улардан бир қанчаси музей деворларидан жой олгунга қадар юз йиллаб Гуатовата қўли тубида ётган эди. Хўш, улар қўл тубида қандай қилиб пайдо бўлиб қолган?

Утмишда турли халқларнинг ҳукмдорлари ва қўнлари жуда кўп диний маросимларни «ўйлаб топшиган» эдиларки, бу маросимлар ҳукмдорлар ҳоқимияти билан уларга худо томонидан олтин тариқасида берилган инъом ўртасидаги бузилмас алоқаларга гувоҳлик қиларди. Мана шундай диний маросимлардан бири Жанубий Америкада ҳам бор бўлиб, тонг чоғи ацтеклар сардори муаттар ҳидлар билан артинар, сўнгра олий қўҳин ишораси билан унинг устига олтин упу сепилар эди. Олтинга бурканган сардор мулозимлар қуршовида қамишдан қилинган солга савлат тўкиб ўтирганча Гуатовата қўли бўйлаб, чиқаётган қуёшни кутиб олишга жўнарди. Тоғ ортидан нур сочаётган айлана кўтарилгач, йўлбошчининг тантанали таҳорат қилиши бошланар, шу пайтда қўҳинлар унинг устига олтин кублар, юмалоқ узуклар, билагузуклар, осилчоқ безаклар, маржонлар ва бошқа олтиндан ясалган зебу зийнатлар сочарди. Бу ишлардан кейин уларнинг ҳукмдори — қуёш ўғли эканлигига ҳеч бир кимсада шубҳа қолмас экан.

Бизнинг кунларга келиб қўлнинг бир қисми қуритилди ва қадимга ацтеклар ўз йўлбошчиларидан ҳеч нарсани аямаганликларига тўла ишонч ҳосил қилинди: қўл туби аъло даражада сақланган заргарлик буюмларининг ҳақиқий оմборхонасига айланган эди. Бу топилмалардан энг яхшилари олтин музей деворларини беади.

Таъқиқланганига қарамай

Қадим замонларда илк бор инсон қўлига темир чамаси ердан эмас фазодан келган эди: яъни бизнинг сайёрамизга келиб тушган метеорит таркибида темир ҳам бўлган. Шунинг учун қадимги бир қанча тилларда темирнинг «осмон тоши» деб аталиши ҳам тасодифий эмас. Шунингдек, XVIII аср охирларида Ер юзини темир билан қоинот «таъминлайди» деган фикрга келинган эди. 1751 йилда немис шаҳри Ваграй яқинига метеорит келиб тушади. Орадан қирқ йил ўтгач веналик профессор Штюту бу воқеа ҳақида ёзган эди: «Осмондан темир бўлаги ёғилганини 1751 йилда Германиядаги энг илғор кишилар ҳам тасаввур қилиши мумкин эди, ўша пайтларда табиий фанлар ҳақидаги уларнинг билими ҳозиргидек кучли эмасди... Аммо ҳозир бундай эртанакмо ҳазилнинг юз беришига ишониб кечирилмас ҳолдир».

Ўзининг бир қанча ҳамкасблари фикрига қўшилган машҳур француз химики Лауазье ҳам «осмондан тош тушиши табиий мумкин эмас» деган фикрда бўлган. 1790 йилда Франция Фанлар Академиясида бу хусусда ҳатто махсус қарор ҳам қабул қилинган эди: бундан буён ерга тош келиб тушиши ҳақидаги хабарлар кўрилмасин, чунки осмон келгиндилари ҳақидаги «эртақларни» олим кишилар сафсата деб топишди.

Бироқ академикларнинг бу каби шафқатсиз қарорларидан ҳам ҳеч бир иккиланмай метеоритлар ҳар замонда бизнинг планетамизга ташриф буюришни давом этарди, бу эса ёрқин фан машъаласига соя ташларди. Бундай ҳодисалар қайта-қайта такрорланар, бу тўғридаги фактлар тобора кўпроқ тўпланар эди. 1803 йилда Франция Фанлар Академияси (қўлидан ҳеч нарса келмай) «осмон тошларини» тан олишга мажбур бўлди ва уларни самодан ерга тушишларига «рухсат» берди.

Ер шари юзасига йилига таркибида 90 фоизгача темир туган минг тоннага яқин метеорит моддалари келиб тушади. Энг улкан темирли метеорит 1920 йилда Африканинг жануби-ғарбий қисмида топилган. Бу «Гоба» деб номланган метеорит вазни 60 тонна атрофида эди.

Ушбу суратда нималарни кўра олддингиз? Фикрларингизни бизга ёзиб юборинг.

Топишмоқлар

Йигирма саккиз, йигирма тўққиз
Шу сонлардан ўтолмайди.
Орзу қилиб, асло ўттиз,
Ўттиз бирга етолмайди.

(февраль)

Қишу ёз, кузу баҳор,
Булутсиз ёмғир ёғар.

(душ)

Отамиз тортиб таранг,
Коптокка ўхшар, қаранг.

(ёй-ой)

Бугун бизда тўрт соат,
Беш соат олти «А» да.
Еру Ой, Зухро билан
Яшар бир системада.

(дарс-Марс)

Ўзбекистон Республикаси
Телевизион
Мамлик Муроғаб

Фаввора — кучли босим билан юқорига отилиб турадиган суяқлик, фонтан.

Фисқ — бировнинг орқасидан ёмонлаб тарқатилган уйдирма гап; гийбат, ирво. Ахлоқий бузуқлик, фаҳш.

Фосиқ — ёмон, гуноҳли ишлар билан шуғулланувчи, ёмон йўлга юривчи; ахлоқсиз.

Фоҳиша — фаҳш ишлар билан (ўз танини сотиш билан) шуғулланувчи бузуқ аёл.

Фузало — ўқимишли кишилар; фозиллар, зиёлилар.

Хавоник — хонакоҳ. Шайхлар, дарвешлар зикру самоъ қиладиган катта жой, мечит.

Хавокин — ҳоқонлар.

Халхол — оёққа тақиладиган олтин ёки кумуш халқа.

Харким — куйган, эски кийим.

Чарик — уруш, бирор ерга бостириб олиш мақсадида сафарга чиқиш, босқинчилик урушга чиқиш, жанг қилиш учун бориш.

Шайх — олий мусулмон руҳонийлар вакили, факих. Мозор, қадамжо каби зиёратгоҳлар мутасаддиси, авлиёларга, худо йўлига аталган назр-ниёзларини қабул қилувчи руҳоний.

Шайхулислом — мусулмон руҳонийлари бошлигининг уновни ҳамда шу уновга эга киши, бош руҳоний.

Шак — шубҳа, гумон.

Шаккок — ҳар нарсага шубҳа, ишончсизлик билан қарайдиган, ишонмай, иккиланиб турадиган одам.

Шаҳид — дин ёки маъзаб йўлида ҳалок бўлган шахс.

Карн — аср, узоқ муддат.

Гавс — ёрдам, мадад.

Ғофил — ғафлатда қолган, ҳеч нарсдан беҳабар.

Ҳужра — киши яшайдиган кичкина хона, уйча. Мадраса, қорихона ва масжидда шогирдлар, домулалар яшаш учун ажратилган кичик хоналар.

НОҲАҚЛИККА ЙЎЛ ҚЎЙИЛМАЙДИ

Мавлон ЖУРАҚУЛОВ,
Алишер Навоий номидаги
Самарқанд дорилфунунининг
ректори, профессор
Самарқанд шаҳри ва Самарқанд музофоти
ректорлар кенгаши раиси.

1. Албатта янгиликлар бор. Айрим мутахассисликлар бўйича ўқитувчиларимиз жумҳуриятимиздаги мактабларда бўлиб, у ердаги энг қобилиятли ўқувчилардан танлаб олишади. Археология, математика ва бошқа ихтисосликлар бўйича жойларда 30дан зиёд махсус мактаблар дорилфунунимиз учун ўқувчилар тайёрлайди. Айрим факультетларга, масалан амалий математика ихтисослигига ўрта мактабларда математикадан битирув имтиҳонига бизнинг ўқитувчиларимиз қатнашиб, ўша ерда олган баҳосини дорилфунунимизда ҳам ҳисобга оламиз. Қолган фанлардан эса ўзимизда имтиҳон топширади. Ҳозирча бу тажриба тариқасида синовдан ўтказилмоқда. Натижа дуруст чиқса, келгусида янада ривожлантирамиз.

Биз ҳуқуқий давлат тузмоқчи эканмиз, албатта ҳуқуқшунослар бу ишнинг муваффақиятли амалга ошишида муҳим аҳамият касб этади. Шуни эътиборга олиб, Олий таълим вазирлиги билан келишган ҳолда бу йилдан бошлаб ҳуқуқшунослик ихтисослиги учун кундузги ва сиртқи бўлимларга студентлар қабул қиламиз.

Рус филологияси факультетининг ўзбек мактабларида рус тилини ўқитиш мутахассислиги бўйича, асосан маҳаллий халқ тилини мукамал биладиган ёшларни қабул қилиш ниятидамиз. Чунки улар бизда рус тилини янада пухта ўрганиб, келажак авлодларимизга ҳозирги замон талаблари даражасида билим бера олишига кафилмиз.

Бирор фан бўйича жумҳурият олимпиадаси ғолиблари шу фандан дорилфунунимизга имтиҳон топширишдан озод этилади.

Кириш имтиҳонларининг қолган тартиблари 1988 йилдаги қарор асосида амалга оширилади.

2. Бу қийин муаммо. Аммо бизлар тинимсиз изланиб, бир қатор тадбирларни амалга оширмоқдамизки, бундан кўпчилик ота-оналар хурсанд. Гуманитар ва табиий фанлар бўйича 2 та апелляция комиссия ишлаб туради. Абитуриентларнинг баҳолари радиокарнайлларда эълон қилинади. Кимки йиқилган фарзандининг баҳосига шубҳаланса, ўзлари ишонган ҳар қандай ўқитувчисини олиб келишлари мумкин. Фақат бу ўқитувчи фан мутахассиси бўлиши шарт. Апелляция комиссия аъзолари, боланинги ўзи, имтиҳон олган ўқитувчи ва ўша олиб келинган ўқитувчи иштирокида абитуриентдан яна қайта имтиҳон олинади. Агар ўз билимдонлигини исботлай олса, баҳосини ўзгартириб, ноҳолис баҳо қўйган ўқитувчимизни жазолаймиз.

Факультет советлари энг билимдон, виждони покиза ўқитувчиларни имтиҳон олишга танлайдилар ва шу совет қарори бўйича имтиҳон олишга тавсия этадилар.

Ўтган йили тажриба тариқасида, комсомол ва касаба уюшмаларининг тавсияси билан юқори курсларнинг аълочи ва жамоатчи студентлари кириш имтиҳонларида қатнашдилар, бу тажриба ўзини оқлади. Бу йил янада кучайтира-миз.

Бир сўз билан айтганда дорилфунунимизда ноҳақлик, ноҳолисликка йўл қўйилмайди, деб кафолат бера оламиз. Чунки ўтган йили юқори органларга устимиздан кириш имтиҳонларидаги баҳосидан норози бўлган шикоят тушмади.

Келажакимиз равангага ҳисса қўшмоқчи бўлиб бел боғлаган илмга ташна зукко ёшларимизга эшигимиз очиқ. Абитуриентларимизга синов имтиҳонларини аъло баҳоларга топширишига чин дилдан муваффақият тилаймиз.

НИЯТИНГИЗ ҚАТЪИЙ БЎЛСА...

1. Маълумки, шу пайтгача Ўрта Осиё табобат педиатрия институти деб аталган ўқув даргоҳимиз бу йилдан Тошкент педиатрия табобат институти деб номлана бошланди. Институт энди асосан жумҳуриятимиз учун кадрлар тайёрлайди. Институтимиз Тошкент шаҳар Киров ноҳиясидаги 98-мактабнинг иккита юқори синфларини оталиққа олган. Ўқувчилар 2 йил мобайнида институт ўқитувчиларидан сабоқ оладилар. Кириш имтиҳонлари асосан химия ва биологиядан бўлганлиги сабабли ўқувчиларга мактабда шу фанлар чуқур ўргатилади. Биз мазкур тажрибани 1988 йилдан буён қўллаб келмоқдамиз. Ушбу фанлар бўйича билимларини оширган ўқувчилар бизнинг даргоҳга, Тошкент табобат институтига муваффақиятли имтиҳон топширмоқдалар. Келгусида институт қошида медицина билим юрти ташкил этиш ниятимиз бор. Тўғрироғи, ёнгинамизда жойлашган медицина билим юртини Соғлиқни сақлаш ҳамда Халқ таълими вазирлиги институтимиз тасарруфига ўтказишса, биз уни ўзимизга ўқув базаси ҳам қилиб олмақчимиз. Ҳаммага маълумки, олий ўқув юртларида, айниқса, табобат институтларида ўқиш жуда оғир. Шу боис, мактабда аъло баҳоларга ўқиган, кириш имтиҳонларини муваффақиятли топшириб, институтга қабул қилинган ёшлар ҳам баъзан ўқишни давом эттиролмай, аро йўлда қоладилар. Хўш, институтда бир йил-ярим йил ўқиган талабалар қишки, ёзги семестрдаги имтиҳонларидан йиқилсалар нима бўлади? Қоидага биноан бундай талабалар институтдан четлатилади. Лекин шу ҳар тарафлама адолатлими? Ҳам адолатли, ҳам адолатсиз. Адолатли томони шундаки, билимларни яхши ўзлаштирмаган бўлғуси врачларга инсон тақдирини ишониб топшириб бўлмайди. Лекин шу соҳага ёшлиқдан қизиқиб, табобат институтида бироз

ўқиган талабадан яхши врач чиқмаса (ҳаммининг иқтидори ҳар хил!), эҳтимол яхши ҳамшира, яхши фельдшер чиқар! Медицина билим юртига биринчи навбатда ана шу омадсиз собиқ талабаларни ўтказишга режалаштирмоқдамиз. Ё аксинча. Медицина билим юртига врачларга эҳтиёж кўп вилоятлардан 150 та талаба оламиз. Улар биринчи йили институтга яқинроқ программада ўқитилади. 2-ўқув йилида уларга институтнинг программаси ўтилади. 2-курсни муваффақиятли битирган талабаларнинг тахминан 100 нафари институтнинг 2-курсига имтиҳонларсиз қабул қилинади. Қаердадир ўқигандим, Болтиқбўйи шаҳарларидан бирида бир тажриба ўтказилган. Ўрта мактабларнинг битирувчиларидан сўралганда кўпгина ўқувчилар врач бўлиш орзусини айтишган. Ўқувчиларни рўйхат қилиб, ана шу шаҳардаги шифохоналарнинг бажараётган ишларини кузатишга жалб этилган. Шу бир ҳафталик кузатиш мобайнида кутилмаган ҳол юз берган. Врач бўлиш орзусида юрган 127 ёшнинг 120 таси минбаъд шифокор бўлмаслигини айтган. Менимча, 8-синф ўқувчиларини ўқув ишлаб чиқариш комбинатларига шифокорлик касбига меҳр қўйганларни юбориб, уларга тиббиёт алифбосидан сабоқ бериш, кейинчалик табобат институтларига шулар ичидан саралаб олмақ керак.

2. Институтимизда ҳар йили масъул котиб алмашади. Имтиҳон билетларини ҳам фақат масъул котиб ва ректоргина билади. Кўпинча институтдаги аризабозликлар, машмашалар оғзаки имтиҳонлар устида бўлганлиги учун биз ўтган йилдан бошлаб ҳамма имтиҳонларни ёзма тарзда ўтказяпмиз. Бу апелляция комиссиясининг ҳам ишини енгиллаштирмоқда. Қабул имтиҳонларига биз қўшни Киров, Оржоникидзе ноҳиялари халқ таълими

бўлимлари тавсия этган тажрибали ўқитувчиларни жалб қиламиз. Программа ўрта мактаб ҳажмида бўлади. Имтиҳон варақаларининг ички қисмига абитуриентнинг исм-шарифи қўйилмайди. Ҳар бир ёзма ишни мустақил равишда икки ўқитувчи қизил қалам теккизмасдан баҳолайди. Агар ёзма ишга икки ўқитувчи икки хил баҳо қўйса, масалани предмет комиссиясининг раиси ажрим қилади. Яъни якуний баҳонинг масъулияти унинг зиммасига тушади. «5» ва «2» баҳолар ҳам имтиҳон комиссиясининг раиси тасдиқлаган тақдирдагина қўйилади.

Апелляция комиссияга қабул имтиҳонларига алоқаси йўқ мутахассис ўқитувчилар ки-ради. Бу ҳам имтиҳон баҳолари адолатли қўйилишининг яна бир гарови бўлиб хизмат қилади.

Камол ҒАНИЕВ,
Тошкент педиатрия табобат
институтининг проректори

ТОЛЕ ЁР

Соатқул ЖУМАОЕВ,
М. И. Калинин номили Андижон Давлат
медицина институтининг
ректори, профессор

1. Институтимизнинг даволаш, педиатрия факультетларида даволовчи шифокорлар ҳамда болалар шифокорлари тайёрланади.

Шуни таъкидлаб ўтишаракки, кейинги 2—3 йил

ичида институтга қабул қилиш қоидаларига айрим қўшимчалар киритилди.

Институтга кичик (камида 2 йил) ёки ўрта медицина ходими бўлиб, камида 3 йил ишлаган ёшлар, медицина билим юртини тугатганлар, сўнгги 3 йил ичида запасга бўшатиш ҳарбий хизматчилар, медицина ва фармацевтика олий ўқув юрлари ҳамда медицинага оид илмий-тадқиқот институтларининг ўқув-ёрдамчи ходимлари, медицина ихтисосидаги ўқув-ишлаб чиқариш комбинатида ўқиниш тўла курсини тугатган умумтаълим мактабларининг битирувчилари қабул қилинади.

Яна бир янгилик мақсадли қабулнинг амалга оширилишидир. Медицина институтига мақсадли қабул учун жўнатилган қишлоқ (посёлка) умумтаълим ўрта мактаб ва мактаб-интернатларининг битирувчиларига йўлланма мактаб педагогика кенгаши ва ноҳия комсомол қўмитаси томонидан ҳамда ноҳия марказий шифохона бош шифокорининг фаол иштирокида берилди. Қишлоқ (посёлка) умумтаълим ўрта мактабларининг педагогика кенгаши ва ноҳия комсомол қўмитаси фақат қишлоқда яшовчи битирувчиларни мақсадли қабулга олиш ҳуқуқига эгадирлар.

Медицина институтига мақсадли қабул учун жўнатилган ишчилар, колхозчилар, запасга бўшатиш ҳарбий хизматчилар учун йўлланмани вилоят соғлиқни сақлаш бўлими ноҳия соғлиқни сақлаш бўлими ва ноҳия комсомол қўмитаси билан биргаликда иш жойидан берилган тавсиянома (характеристика) ва жамоат ташкилотларининг тавсияномаларига асосан берадилар.

Вилоят соғлиқни сақлаш бўлимининг мақсадли қабул учун берган тавсияномасига эга бўлган абитуриентлар ўзлари жўнатилган (тавсияномада кўрсатилган) медицина институтига кириш имтиҳонларини топширадилар.

Медицина институтига мақсадли қабул учун юборилганлар ўз вилоятига ажратилган ўрин учун конкурсда қатнашадилар.

Мақсадли қабул йўли билан ўтмай қолганлар учун умумий конкурс ўтказилади.

Қабул йўли билан медицина институтига қабул қилинган студентлар ётоқхона ва умумий асосда стипендия билан таъминланадилар.

Бу йил қабул фаолиятида яна бир янги тадбир амалга ошириш чоралари кўрилмоқда. Хусусан,

СССР Вазирлар Кенгашининг 1989 йил 31 августда эълон қилинган 708 рақамли қарорига асосан ёшларни олий ўқув юртига жалб этишда ва уларни малакали мутахассислар қилиб тайёрлашда Давлат, кооператив ва бошқа жамоат корхоналари, ташкилот ва муассасаларининг кенг иштироки ҳисобга олинган.

Қарорга биноан юқорида зикр этилган Давлат ташкилотларига шартнома асосида олий ўқув юртига ўқиш учун керакли миқдорда йўлланма бериш ҳуқуқи берилган. Бу шартномага кўра олий ўқув юртига йўлланма билан қабул қилинган талабалар уларни йўллаган корхона ва ташкилотлар ҳисобидан стипендия билан таъминланадилар. Стипендия миқдори иш стажига қараб умумий стипендияга нисбатан 30 фоиздан 50 фоизгача юқори бўлади. Шунингдек, бу талабалар олий ўқув юртини тугатганларидан кейин албатта, ўз жойларига қайтишлари ва 3 йил давомида ишлаб беришлари шарт.

2. Қабул имтиҳонлари чоғида ноҳақликлар юз бермаслигининг бирдан-бир тўғри йўли ошкоралиқдир. Шунинг учун ҳам биз қабул имтиҳонларини ошқора ўтказиш чораларини кўраяпмиз.

Институтнинг ёзги театр майдончасида ҳафтада 2 марта қабул ҳайъати раис, масъул котиби ҳамда аъзолари билан абитуриентлар ва уларнинг ота-оналари ўртасида учрашувлар ўтказилмоқда, бу ўз самарасини бермоқда. Энг муҳими, имтиҳон кетаётган залларда ота-оналарининг вакиллари ҳам қатнашиш имконияти берилди. Энди ота-оналар ўз фарзандларининг имтиҳон саволларига қандай жавоб бераётганлигини ўз кўзи билан кўрадилар ва гувоҳ бўладилар.

Агар тиббиёт илмига қизиқсангиз, инсон дардига малҳам бўлишни истасангиз, марҳамат, ўқув даргоҳимизнинг эшиги Сиз учун очиқ.

ФАҚАТ ЎЗИНГИЗГА ИШОНИНГ

1. Институтга қабул қилишдаги ўзгаришлар қўйилганлар: сиртдан ўқишга кирувчилар учун педагогика билим юртларини, махсус ўрта таълим билим юртларини, институт мутахассисликлари йўналишида битирган ҳамда маориф соҳасида камида бир йил меҳнат стажига эга бўлганлар сўхбат асосида институтга қабул қилинадилар. Шунингдек, кундузги бўлимга жумҳурият ва Иттифоқ олимпиадалари, конкурслари ва спартакиадалари ғолиблари имтиҳонсиз, бу соҳаларда II, III ўринни олганлар конкурсиз қабул қилинади. Бўлажак ўқитувчилар саводхонлигини текшириш мақсадида ҳамма ихтисосларга кирувчилар учун она тилидан диктант олинади.

2. Тўғри, сифатли ўтказилган қабул етук мутахассис кадрлар тайёрлашнинг бош омилларидан бирidir. Бу ерда мен нималарни назарда тутаяпман? Биринчидан, касбга қизиқувчи ёшларни танлаб олиш. Касбга йўналтириш ишининг самарали ўтказилиши, энг аввало, ёшларнинг келажақ тақдири билан боғлиқ. Ўз касбидан нолиб юрганлар муҳим иш жойига эга бўлолмай, меҳнат дафтарчасини касблар лўғати-га айлантириб олганлар касбни нотўғри танлаш натижасида бахтсизликка учраганлардир. Улар орасида ўз касби бўйича етарли билим ва малакага эга бўлмаганлари бошқаларнинг ҳам бахтига зомин бўлади.

Қабул сифатига таъсир этувчи омиллардан иккинчиси мактабларда баҳолаш даражасининг объектив эмаслигидир. Масалан 99 фоиз ўқувчининг етуклик аттестатидаги ўртача баҳо 5 бўлган ҳолда, шу программа асосида институтга кириш имтиҳонлари билетларига жавоб талаб даражасида эмас. Бунинг устига кўпчилик медалчилар, турли хил тавсияномалар эгалари уларга берилган имтиёзни оқлай олмайдилар. Ва ниҳоят, учинчи сабаб айрим ота-оналарнинг ўз фарзандларининг ўқиши билан мактабда қизиқмагани ҳолда, институтга ки-

риш олдидан таниш-билиш ахтариши, баъзи ҳолларда раҳбар ходимларнинг ҳам «ёрдам»га жалб қилиши салбий ҳолларга олиб келмоқда. Бу хил ота-оналар ҳозирги кунда киришдан ҳам ўқишни давом эттириш қийинлигини ҳис қилмаяптилар. Ахир тайёргарликсиз, қандайдир йўллар билан институтга кириб қолган ўқувчи киши имтиҳон-синовлардан ўта олмай студентликдан четлатилаётгани маълум-ку.

Агар шу юқорида келтирилган омилларни мактаб ва институт педагогик коллективлари ота-оналар билан биргаликда ишнинг яхшиланиши томонига ижобий ҳал этишсагина бу соҳада муваффақият бўлади.

Менинча бу масалани оила-мактаб-институт ҳамкорлиги асосида, ёшлар орасида у ёки бу касбнинг ҳам қўлайлигини ҳам оғирчиликларини тушунтириш, матбуот, радио ва телевидениеда касб эгаларининг чиқишларини жорий этиш орқали ҳал этиш керак. Биз кўп ҳолларда касблар тўғрисида фақат мақтовлар билан гапирдик. Аммо ҳар қандай касб эгаси уни эгаллашга психологик, физиологик ва жисмоний тайёрглиги тўғрисида камроқ қайғурдик. Аслини олганда касбга йўналтириш бўлажак касб эгасининг шу касбда ишлаш имкониятларига монанд ҳолда олиб борилиши зарур. Бордию, шундайлар орасидан халқ келажагига лоқайд бўйруқбоз раҳбарлар чиқиб қолса борми, уларнинг ношудлиги туфайли Чернобыль авариясидан тортиб Оролнинг қуришигача, Озон қатламнинг тешилишидан тортиб миллионлаб кишиларнинг саводсиз бўлиб қолиши каби оқибатлар келиб чиқиши турган гап.

Касбга тўғри йўналтириш, айниқса, педагогика институтига кирувчилар — келажагимиз учун жавобгар шахслар — бўлажак ўқитувчилар учун ҳаводек зарур. Афсуски, бу иш жойларда яхши йўлга қўйилмаганлиги ҳаммани ташвишга солмоқда.

Қодиржон ПАРПИЕВ,
Андижон Давлат педагогика
институтининг проректори

АДОЛАТГА ТАЯНИБ ИШ ЮРИТАМИЗ

Мирғиёс ЗОЙДОВ,
Низомий номидаги Тошкент Давлат
педагогика институтининг ректори

1. Биз қабул ишларида адолатни тиклаш борасида бир қанча тадбирларни амалга оширдик.

Биринчидан, қабул комиссиясининг масъул ишларида қатнашувчиларни танлашда олдинлари бу ишларда ишламаган малакали профессор ўқитувчиларни жалб қилишга ҳаракат қилдик.

Иккинчидан, қабул комиссиясининг масъул котиблари институт илмий кенгашида яширин овоз бериш йўли билан сайландилар. (Бу эса институтимизнинг шу пайтгача қабул комиссиялари тарихида биринчи мартадир.)

Учинчидан эса кириш имтиҳонлари мутахассисликнинг мазмунига қараб танланди. Авваллари барча мутахассисликларга кирувчилар учун учинчи имтиҳон конкурсдан ташқари ҳисобланган бўлса, бу йил кўпгина мутахассисликларга кирувчилар учун барча имтиҳонлар конкурсдир. Фақатгина меҳнат, физика, математика, чизмачилик ва тасвирий санъат мутахассисликларига кирувчилар учун учинчи имтиҳон бўлган она тили ва адабиёт (ёзма) имтиҳони конкурсдан ташқаридир.

Халқ маорифи Давлат Комитетининг 1989 йил 14 мартда эълон қилинган 186-қарорига биноан институтимизнинг кундузги бўлимига Тошкент шаҳри, Тошкент вилоятининг баъзи бир мактабларини тугатаётган ўқувчиларни битириш имтиҳонлари институтимизга кириш имтиҳонлари ҳисобида қабул қилинади. Бизнинг малакали профессор — ўқитувчиларимиз бу мактабларнинг якуний имтиҳонларида қатнашадилар. Бу имтиҳонлардан ўтган ўқувчилар институтимизга келиб 1 та конкурсда имтиҳон топширадилар. Ҳозирча шаҳримиздаги 73-мактабдан 17 киши, 72-мактабдан 6 киши, Сергели ноҳиясидаги 7-мактабдан 21 киши мана шундай имтиёзли рўйхатда турибди. Халқ Маорифи Давлат Қўмитасининг 448-қарорига асосан Иттифоқ ва жумҳурият олимпиадаларининг ғолибларини кириш имтиҳонларисиз институтимизга қабул қиламиз.

Институтимизга кириш учун ҳужжат топширмақчи бўлган абитуриентлар учун махсус китобча чоп этилган. Бу қўлланмада институтимиз ва факультетларимиз тарихи, абитуриентларни қабул қилиш борасидаги маълумотлар берилган.

Институтимиз қабул комиссияси таркибига министрлигимиз ходимлари, академиклар, профессорлар, шу билан бирга шаҳар ва ноҳия халқ таълими бўлимларининг вакиллари ҳам киритилган.

Кейинги йилларда мактаб ўқитувчилари орасида хотин-қизларимизнинг кўпайиб бораётганлиги борасида кўп гаплар айтилаяпти. Бизнинг институтимизга ҳам ҳужжат топширувчиларнинг аксарият қисми қизлардир. Масалан, 1989 йилги кириш имтиҳонларидан 1318 қиз ва 532 йигит муваффақиятли ўтиб, институтимизнинг кундузги бўлимига қабул қилинди.

Биринчи курсга қабул қилинганларнинг 78 фоизи қизлар ташкил этди. Институтимизнинг кундузги

бўлимида ўқиётган 7860 студентдан 5818 таси, яъни жами студентларнинг 70 фоизи қизлардир.

Биз айрим ота-оналарнинг, мутахассисларнинг «мактабда, айниқса, тарбия соҳасида қаттиққўлроқ эркалар керак» деган фикрларига қўшилган ҳолда ўқитувчиликка ҳавас қўйган билимли қизларимиз билан бирга, лаёқатли, билимли йигитларимиздан педагогик кадрлар етиштириб чиқаришга ҳаракат қиламиз. Бу йилги қабул комиссиясининг ишида ҳам бунга эътиборни қаратамиз, албатта.

2. Утган йили абитуриентлар имтиҳон бўлаётган хоналарга кириб, ўз сафдошларининг жавобларини эшитган бўлсалар, бу йил унга қўшимча тадбир сифатида ошкоралик учун ота-оналардан иборат комиссия тузиб, имтиҳонларда қатнашиш ва ўз фарзандларининг бераётган жавобларини эшитиш ва тўғри хулоса чиқариш борасида демократик имтиёзларни янада кенгайтирмақчимиз.

Кейинги йилларда педагогика институтларига ўқитувчиликка лаёқатсиз ёшларни кириб қолиши ҳақида кўп танқидий фикрлар айтилмоқда. Шунинг учун ҳам абитуриентларнинг ҳужжатларини қабул қилиш ишларига қабул комиссиясининг аъзоларини фаол қатнашишларини таъминлашни мўлжалламоқдамиз. Улар ҳужжатларни қабул қилиш пайтида ҳам касбга йўллаш борасида абитуриентлар билан иш олиб борадилар.

Яна энг муҳим бир томони, кириш имтиҳонларида қатнашадиган ўқитувчиларимизнинг ўзларини ҳам министрлигимизда ташкил этилган комиссия билан биргаликда ўрта мактаб программасида имтиҳон олиш даражаларини аниқлаш ва уларнинг бу борадаги фикр ва мулоҳазаларини билиш борасида аттестация синови ўтказиш тадбирларини ҳам белгилаб қўйганмиз.

Умуман кўраётган барча тадбирларимиз жамиятимизда давом этаётган қайта қуришнинг малакали ўқитувчи кадрлар тайёрлаш ишига, яқинда матбуотда эълон қилинган Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг «Келажагимиз мактабда» деган муурожаатини ҳаётга тадбиқ қилишга хизмат қилади, деб ишонамиз.

БИЛИМДОН ЁШЛАР КЕРАК

Институтимиз ташкил топгандан буён вилоятимиз ўрта умумий ва ҳунар мактаблари ҳамда қўшни вилоятлар ва қардош жумҳурият болалар муассасалари учун 19 мингдан зиёд юқори малакали ўқитувчи-тарбиячи тайёрлаб берилди.

Ҳақиқатан ҳам олий таълимни қайта қуришда, унга билимли, ўқитувчилик касбини чин дилдан севадиган, болалар ва ўсмирлар, ўспирин ёшлар билан ишлашга иқтидори бор кадрларни қабул қилишга эътиборни кучайтиришимиз зарур. Бу соҳада институтимиз маъмурияти Наманган вилояти халқ таълими бошқармаси билан ўзаро шартнома тузган. Мазкур шартномага кўра биз ноҳия ва шаҳар мактабларидан ёшларни институтга қабул қилиб, ўқитувчи мутахассис қилиб тайёрлаб, яна ўз мактабларига йўлланма беришимиз керак, яъни «Мактаб — институт — мактаб» тадбири амалга оширилиши зарур.

Мутахассислар тайёрлашни режалаштирган ўртоқлар 4 йил ўқиб, диплом олгандан сўнг иш билан таъмин этилмай қолган ёшларнинг руҳий ҳолатларини қандай тасаввур этишлари мумкин. Кўриниб турибдики, ўқитувчи кадрларга бўлган эҳтиёжни режалаштиришда мактаблар ва бошқа тарбия масканлари ўз эҳтиёжларини ўзлари ҳисобга олишлари зарур. Ноўрин режалаштириш натижасида ҳозирги кунда кўпгина мактабларда химия, бошланғич таълимнинг ҳақиқий мутахассислари, тарих-жамиятшунослик фани ўқитувчиларига бўлган эҳтиёж яққол кўзга ташланиб қолмоқда.

Шу йилнинг февраль ойида жумҳурият Олий ва ўрта махсус таълим министрлиги ҳозирги замон ишлаб-чиқариш ва маданияти, фан тармоқларини чуқур ўрганиш мақсадида 1991—1995 йилларда институт базасида қобилиятли ва талантли мактаб ўқувчилари учун махсус мактаб-интернатлар очил

Муфат МАМАТОВ,
Наманган Давлат педагогика институти
ректору

тўғрисида қарор чиқарди. Мактаб-интернатда ўзбек тили ва адабиёти, Ўрта Осий халқларининг маданияти ва тарихи билимлари бўлиб, уларга ҳар йили 120 нафар аълочи ва иқтидорли ўқувчилар мактаб кенгашларининг йўлланмаси билан қабул қилинади. Улар бу ерни битирган студентликка қабул қилинади.

Кўзланган олий мақсад натижасини ҳаёт, тажриба, кўрсатади. Эҳтимолки шу йўл билан институтларда кириш имтиҳонларини алоҳида ташкил этилишига эҳтиёж сезилмас, ота-оналар ва бошқаларнинг ноўрин асаб бўзилишлари ва ноҳақликларнинг олди олинади. Уйлаймизки ўқитувчилик касбини танлаган юқори синф ўқувчиларини махсус чуқурлаштирилган мактаб-интернат бўлимлари орқали институтга қабул қилиш яхши самаралар беради.

Бизда бўлажак ўқитувчиларни тарбиялаш, ўрта мактабларнинг битирувчи синф ўқувчилари учун ҳар йили ўтказиладиган «Очиқ эшиклар кўни» тадбиридан бошланади. Бу тадбирда профессор-ўқитувчилар, институт талабалари, халқ таълими ходимлари иштирок этадилар ва қизиқарли савол-жавоблар бўлади. Биринчи курс студентлари учун эса ҳар йили маориф соҳасида узоқ йиллар ишлаган ветеран ўқитувчилар билан қизиқарли учрашувлар ташкил қилиш яхши одат тусига кирган.

Халқ таълими ишларини қайта қуриш, жамиятни демократлаштириш ва инсонпарварлаштиришни ўқув юртлири ҳаётига дадил жорий қилиш давр талабидир. Узлуксиз таълим концепциясини жорий этиш халқ таълими истиқболлини белгилайди. Бу эса билим масканларига келгусида малакали ўқитувчилар тайёрлаш учун шахсни ҳар томонлама камол топтириш, ўз билими ва малакасини ошириб бориш учун кенг йўл очиб беради.

МАШАРИФ ҚОРИЕВ: МЕНИ БАРИ-БИР ОКЛАШАДИ!

Давлат хавфсизлик қўмитаси архивида 50 йилдан зиёдроқ вақтдан буён сақланган ва ниҳоят ўтган йили қайтариб берилган ҳужжатлар орасида араб ва славян алифбосида битилган таржимаи ҳол нусхалари ҳам бор. «Мен 1903 йили Хивада туғилдим» деган сўзлар билан бошланган таржимаи ҳолни ўқиб туриб курашларга тўлиб-тошган, фидойи умр саҳифалари кўз ўнгингиздан ўтади. Хон амалдорлари томонидан калтакланиш... «Еш хиваликлар»нинг инқилобий гуруҳида фаол иштирок этиш... Инқилоб чавандозлари Екуб Девонов, Ҳаким Екубов, Машариф Эшжонов, Ниёзмат Бобоҷонов каби қизил гвардиячилар сафидан ўрин олиш... Жунаид-хон тўдаларига қарши кураш... Файзулла Хўжаевнинг «Еш бухороликлар» ташкилоти билан ҳамкорлик...

Машариф Қориевнинг шундан кейинги фаолияти профессионал инқилобчи даражасига кўтарилди. Революцион қўмита раиси... Маъмурий шўъба давлат сиёсий бошқармасида бошлиқ... Урта бўғин милиция кадрлари тайёрлаш мактабининг мудириси... Ниҳоят, Хоразм вилояти Совети ижроия қўмитаси раисининг ўринбосари вазифаларида ишлади.

Таржимаи ҳолда талай саналар қаламга олинади, улар 1937 йилга келиб тўхтади. Ҳа, бутун умрини, фаолиятини инқилоб ғалабасига бахшийда қилган инсон шу йилга келиб «Халқ душмани», «миллатчи», «сўл троцкийчи» тамғаси билан қумоққа олинди.

— Москвага ўқишга атланган кунлари қумоққа олишди у кишини,— деб эслайдилар М. Қориевнинг беваси, ҳозир жумҳурият миқёсидаги пенсионер Бўстон ая Қориева.— Кечагина бирга ишлаб юрган касбдошлари, қуролдошлари у кишини ҳибсда тутиб турганини кўриб кўзимга ишонмаганман. Бир-икки яқин дўстлари ёрдамида учрашганимизда Машариф оға заррача куйинмаётганини кўриб ҳайрон бўлганман. «Менинг гуноҳим йўқ, нимадан чўчийман, бари бир оклашади» деган эдилар у киши. Лекин биз қайтиб кўришмадик...

Бўстон ая ва унинг тўрт ёшли ўғлидан на фақат эр ва отани, балки бутун уй-рўзғор анжомларини, партия ва халқ олдидаги хизматлари эвазига берилган ордену нишонларни, ҳатто фотосуратларни ҳам тортиб олдилар. Инқилоб чавандозидан номнишон қолдирмадилар гўё!..

Орадан 53 йил ўтиб мумкин бўлган нарсалар ўз эгалари қўлига қайтарилди: 1924 йили тақдим этилган Қизил Байроқ ордени 1989 йили М. Горбачев имзоси билан қайтадан берилди. Москвадаги Совет Армияси марказий архивида сақланган маълумотлар юзага чиқди. Хавфсизлик қўмитаси жавонларидида димиққан фотосуратларни Бўстон ая қўлдан қўймадилар. Уларга разм солиб қаранглар-а, су-

Юқоридаги (ўнгда) ва чапдаги суратларда Машариф Қориев жанговор сафдошлари билан. Уларнинг бетига тортилган чизиқлар йиллар асносида хиралашиб, босмада кўринмай кетган, жонлар шаҳид кетган-хотиралар қолган, холос. Аччиқ хотиралар Бўстон ая ва Илғор аканин битмас армонларига айланган...

ратлар устидан «Х» шаклида чизиқ тортилганини кўряпсизми? Бу — «бахридан ўтилсин» деган мазмунни англатади. Кимларнинг бахридан ўтдик биз? Энг гуллаган навқирон ёшида ноҳақ ўлдирилган Машарифнинг ёнидаги «халқ душман»лари кимлар? Фотосуратлар орқасига «визать при упеско 5.IX.37 г» деб ёзган чаласаводлар кимлар эди?!.

Ҳужжатлар, нишонлар билан бир йўла аччиқ хотиралар ҳам қайтди. Яралар янгиланди... Начора, аччиқ хотиралар кўзимизни очар, тирикларга сабоқ бўлар, ахир!.. Бўстон ая ўғли Илғор Қориев билан шулар ҳақида ўй суришаётгандир...

Ш. АКБАРОВ.

Ночорликка лаънат! Бошни қаёққа уришни билмайсан. Ишдан қониқиш йўқ, турмушдан ҳаловат йироқ. Ҳозирда на роҳат ва на келажакдан умид... Бу ҳаёт — ҳаёт ҳам эмас, асли қандайдир қаттол, иблисона қопқон. Бу аҳволда ақлдан озиш ҳеч гап эмас. Асаблар қақшаган: на газет ўқиб бўлади ва на телевизор кўриб...

Саттор фақат кроссвордди газеталарни харид қилиб туради. Ҳар ҳолда фойдали эрмак. Сарфланган чақани оқлайди. Телевизордан аллақачон ихлоси қолган. Йўқ, концертлар, киноларни кўриб туради, лекин, бир бетайин ишсизнинг океан кечиб, ўзга оламда ялло қилиб юриши, қари бир галварсининг ҳукумат биноси қаршида оч ўтиришини қахрамонлик сифатида мадҳ этишлари асабларини тилиб юборди, ҳафталик ҳаловатини ҳаромлайди. Уша итларнинг эрки, имконияти ўзида бўлганидами?! Аллақачон ўзини осиб қўя қолган бўлар эди-ю, бироқ, оиласи, фарзандлари ва фарзандлари олдида оталик бурчи деганларидек...

Модомики, ҳаётнинг биргина ўзингичи эмас ва яна кимлар олдидадир бурчли ва масъул экансан — яшашга мажбурсан, жаҳаннамнамо тирликка маҳкумсан. Йўқ, у жуда ҳам омадсиз эмас, балки, жиноятга қўл урмай тўқ яшаш мумкин бўлмаган шароит учун муайян бир миқдорда аксинча омадли дейиш ҳам мумкин, зеро, жиноятчилик ботқоғига ботмади, виждонини сотмади ва айни пайтда, бир нави бўлса-да, оила таъминотини уйддалаяпти, бироқ, яна ўша малъун зиддият?! Э худо, бу не кўргулик?! Шилқим «бирокун лекинлар»нинг адоғи борми?! — бу ижобий ҳолат оғули дардига даво бўлолмайди. У алдовга, ёлғонга, юзсизликка кўниқолмайди, маразликка, каззобликка эш бўлолмайди, саёзликни, гурурсизликни ҳазм қилолмайди.

Ҳамма чиркинликлардан кўз юмиб — курашишга ожизлигини теран ҳис қилганлигидан ўзига беозор, текин эрмаклар топишга, яратилган, шу орқали ҳаётини безашга ўргандики, натижада касал асаблар малҳам топса, тушқунлик тушовлари барҳам топди.

У мулоҳазалардан (нега институтда фалсафа билан кадрдонлашмаган экан, аҳмоқ!) завқланадиган бўлди. Феъли ҳам ўзгарди, яхши томонга ўзгарди. Илгарилари хотинининг турмуш ташвишлари дийдеси асабини қамчилаб, жиғибийронини чиқарса, энди кулгисини қистатади, меҳрини жўштиради. Бу ҳаммаси дўсти дарвешнинг саодатли таъсири меваси. Ҳа, дарвеш чинакамига файласуф.

Дарвеш дўсти институтни аълога тамомлаганига қарамай, порлоқ истиқболдан юз ўгириб, ҳеч ким тушунмайдиган, бинобарин икки пулга ҳам олмайдиган ишлар билан машғул. Ростини, унинг айнан нима билан шуғулланишини Сатторнинг ўзи ҳам билмайди ва ҳатто, очиги унинг турмуш тарзини маъқуллай ҳам олмайди. Унда на давлат, на оила ва на ижтимоий нуфуз бўлмагани ҳолда, гўё ҳаммадан бахтлидай... Унинг гапларига ишонилса, оламда инсон қалби ва руҳидан бўлак бирорта эътиборга молик нарсанинг ўзи йўқ ва бинобарин, инсоннинг ҳаётдаги энг биринчи бурчи — қалб ва руҳ камолотига эришиш экан. Саттор у билан мунозара қилиб ўтирмайди, қолаверса, бу нодонликдан бўлак нарса эмас, зеро, ҳатто институтдаги илмий унвонлари, йирик маошлари, беҳисоб хушомадгўйларининг жилпаглашидан ўзини салкам пайгамбар ҳисобловчи домлалар ҳам бундайин иблисбаччадан ҳайқиқиб, мунозарадан қочишар эди...

Саттор ким бўпти? Домлаларнинг донолигига эътиқод кўймаган бўлса-да, ўз билимларининг етарлигига ҳам ишончи йўқ. Дарвешнинг билими ҳам жуда уммон эмас, яна тўғрироғи, агар билим миямизга тиқштирилган маълумотлар мажмуаси дейилса, очиги, Саттор дўстидан билимдонроқ. Дарвешнинг қудрати — руҳий мувозанатни барқарор этишда. Унинг баъзи иблисона фикрларини эшитиб этинг увишади. Бир кун Саттор болачака тўғрисида гап қистирганида, у «Инсоннинг табиат ва ҳаёт олдидаги энг биринчи бурчи — ўзига ўхшаганлар сонини кўпайтириш деб ҳисоблайдиганларнинг оталикка интилишлари табиий ва тушунарли. Мен нодон эса ҳали-ҳануз бу теран ҳақиқатни англаб етганимча йўқ, боз устига, маңдақалар сонининг ортиши — бусиз ҳам оламни майда ва ақли саёз одамчалар босиб кетди — инсоният ва тарих мулкига ҳисса эканлигига шубҳаланаман», дея жавоб берди, аниқроғи, гапни чалғитди.

Дўстининг ҳаёт тарзини маъқуллай олмаса-да, унинг бисотидаги айрим беозор ва безарар овуноқларни ўзлаштириб олди. Айтайлик, энди у

турмушнинг исқирт ва тубан ташвишлари тажовузини ақл парвози билан қуролсизлантирадиган бўлди. Ҳафта мобайнида ўзи учун қатор ҳақиқатларни очадида, кейин дарвеш билан ўртоқлашади. Кўпинча у арава ихтиро қилган бўлиб чиқса-да, дарвеш Сатторнинг таажжуби, ҳайратига сабаб бўлган ҳақиқатларни жуда соддалаштириб, файласуфона изоҳлаб, ғаройиблик либосидан ечинтириб, жўнлаштириб тушунтиради-қўяди.

Ўтган ҳафта бекорчиликдан дунё харитасини томоша қила туриб, ғалати мантиқсизликни илғаб қолди. «Қизик, нега учта қудратли давлат: Франция, Германия ва Италия ўртасига миттигина Швейцария тикилиб олган? Дарҳақиқат, нега? Ахир, Швейцарияда ҳам немислар, италянлар ва французлар яшайди-ку? Қизик, жуда қизик...» Сатторга бу жуда ғалати туюлди, Ҳолбуки, танага ёпишган канадаккина жажжи Лихтенштейн эътибордан четда қолаверди.

Мазкур ғаройиб жумбоқ устида у кўп бош қотирди. Ранг-баранг изоҳлар базмидан мўл ҳаловатланди ва ниҳоят қониқарли ечим топди: Швейцария буфер (машиналанинг зарбадан сақлайдиган буфер бор-ку, ўшанақ) давлат. Ҳа, Эврика! Уч оч бўри бир-бирини ғажиб ташламаслиги учун орага тикилган буфер. Бу тўғрида бироз бош қотириш, сўнг дарвеш билан муҳокама қилиш лозим.

Мулоҳазалар Швейцариянинг буферлигидан нарига ўтмай, деворга тақалди. Йўқ, бунинг ўзи кам. Аттани, уйда тарих қўлланмалари ҳам йўқ. Швейцария тарихи билан танишиб чиқиш керак. Барибир, соғлом ақлга зид мантиқсизлик. Қизик, Швейцария кўшилишни ёки бўлинишни хоҳламасмикан ёхуд катта давлатлар мудраб ётганмикан? Йўқ, бунини шундоқ қолдириб бўлмайди.

Гапни чўзиб ўтирмай, дўстига саволни кўндаланг қўйди:

— Нега Франция, ГФР ва Италиядек учта қудратли давлат орасига чумчуқдай Швейцария тикилиб олган?

— Нима, кўчиб кетсинми? — дарвеш кулиб, муқобил савол йўллади.

— Йўқ, сан фикрингни айт!

— Менинг фикрим мазкур муаммо учун салмоқли бўлармикан?

— Наҳотки, бу сани ажаблантирмасан?

— Бу шунчалик таажжубланадиган нарсами?

— Ўзинг ўйлаб кўр: учта оч наҳангдек ёвуз қароқчилар ўртасида мусичадек беозор маликанинг ястаниб ётиши... Саттор дўсти тасаввур қилиши учун тин олиб, унга қаради.

— Хўш, нима қилсин, дейсан? Куёвликка улардан бирини танласинми?

— Шунини ҳам билмайсан — системали фикрлаш керак! — Швейцария — буфер давлат! Уч бўри бир-бирини ғажиб ташламаслиги учун буферлик вазифасини бажаради. Ферштейн!

— Қойил, улуг ҳикмати баён қилдинг! Мендай бетайин одам системали фикрлашга ноқобил бўлсамда, мунозарамиз аниқроқ бўлиши учун, — у ўрнидан туриб, ҳолодильник устидаги қоғозлар орасидан жуғрофий хариталар атласини олдида, давом этди: — мавжуд аҳвол билан география нуқтаи назаридан танишиб чиқамиз. Демак, сенинг назариянгга биноан, — у «назария»ни жиддий, киноясиз талаффуз қилди, бу Саттор эътиборидан четда қолмади, ҳолбуки, ҳаммаша шу нождидий нарсаларга жиддий, жиддий нарсаларга нождидий муносабат, — оламдаги давлатларни оч бўйилар ва буфер давлатларга тоифалаймиз: СССР ва Хитой биринчи тоифа, Мўғулистон иккинчи, Ҳиндистон, Хитой — биринчи, уларга нисбатан Непал ва Бутан — иккинчи; Таиланд, Лаос, Вьетнам биринчи бўлса, Кампучия иккинчи; Лаоснинг ўзи ҳам Хитой, Вьетнам, Бирма, Таиланд учун иккинчи; Бангладеш эса мутлақо бечора экан — Ҳиндистон танасига тикондек санчилиб олибди. Осиёнинг иши ҳал, Европага қайтайлик: майдонига кўра Австрия, Албания, Венгрия буфер бўла қолсин, Португалияни Испания билан океан ўртасига буфер қилайлик, Америкада Сальвадор, Эквадор, Боливия, Парагвай ва Уругвайга ҳам буферлик тамғасини босамиз, Африкада эса уч давлатдан иккитасини кайфиятимизга қараб, хоҳ биринчи, хоҳ иккинчи тоифа доирасига киритишимиз мумкин экан. Хулоса қилиб, агар «буфер давлат» атамаси қонуний десак, бунинг ҳеч ажабланарли жойи йўқ. Агар, масалага чуқурроқ ёндошиб, тарихий тараққиёт хусусиятларини ўргансак, бизларни яна кўплаб кашфиётлар кутаётганлигини кўрамиз. Польшанинг ўзи не-не можароларни туғдирмаган? Исроилнинг пайдо бўлишининг ўзи бутун бошли тарих! Қисқаси, натижа қандай бўлишидан қатъий назар, сенда шунақа гумоннинг пайдо бўлишининг ўзини қутламоқ керак, — дея фикрини яқунлади.

Жин урсин! Бу ҳам Америка эмас экан! Унинг ҳафсаласи бирозгина пир бўлса-да, жуда тушқунликка тушмади, дарвешдан жаҳли ҳам чиқмади, қутловига келсак... унинг қутлови — шайхнинг

тумори мисол ҳаммабоб дори. Ҳа, у ўта мулоҳазакор ва қандайдир оллоҳ танимас файласуф. Йўқ, у ҳасад ҳам, ҳавас ҳам қилмайди: бундайин яланғоч мулоҳазакорлик, эҳтиросиз таҳлилкорлик яхшиликка эмас. Яхшиликдан ҳам эмас.

Саттор бир кун телевизор томоша қила туриб, бир галварсининг ноласини эшитиб қолди: у одамларнинг сийқалашиб кетаётганлигидан, айниқса ёшларнинг маънавияти қашшоқланишидан дод солди. Ўзи созанда бўлса керак, жиддий, юксак мусикага муносабат юзакилигидан фиғон қиларди. Сатторнинг ўзи ҳам ўша жиддий мусиқани жуда тушунавермайди. Ростини, унга шашмақомдан «Ялла» ёки Шерали, Чайковскийдан Макаревич ёки Леонтьев яқинроқ ва тушунарлироқ. Танлаш лозим бўлса, Бетховенни эмас, Дитер Боленни танлайди-ю, айти пайтда, биринчисининг улуглиги, иккинчисининг саёзлиги ва ўткинчилигини таъкидлашни унутмайди. Бу барқарор ички эътиқоддан эмас, анибатта. Дарслиқларда Бетховен буюклигидан ривоят қилишади. Бетховенни тинглаш, тинглашдан завқланиш шарт эмас, номига эҳтиром бўлса бас...

Сатторни ажаблантиргани — ўша шўртумшук созанда мусиқанинг қатор султонларини эслатиб ўтгани ҳолда, бирорта аёл номини тилга олгани йўқ. Сатторнинг ўзи хотира қатламларини титиб кўрди. Бефойда, бирорта йирикроқ номни эслай олмайди. Хотира юзасига қалқиб чиққан бирдан-бир малика — Аюксандра Пахмутова бўлди. Бирок, у қанчалик тантилик қилмасин, палланинг бирини Моцарт, Верди ёки Шопен эгаллаб турган жойда, иккинчисига мувозанат учун Пахмутовани кўя олмайди.

Қизиқ, наҳот, бирорта йирикроқ бастакор аёл бўлмаса? У гарчи жуда билафан, топқир бўлмасада, кроссворд ишқибози сифатида қатор номларни билар эди: Бахдан Шенберггача, Мусоргскийдан Рахманиновгача, бироқ, бирорта ҳам кўзга кўринган аёл?..

Дарҳол ҳукм чиқариб кўя қолмасдан, эътиборини бошқа соҳаларга қаратди. Адабиёт: Зебуносо, Увайсий, Нодира, Жейн Остен, Шарлотта ва Эмилиа Бронте, Виржиния Вулф, Сигрид Унсет, Жорж Санд, Жермина де Сталь, Божена Немцова, Маргарит Юрсенар, Анна Зегерс, Марина Цветаева, Анна Ахматова, Соломея Перис... қисқаса, рўйхатни ҳисзиликча давом эттириш мумкин. Фан соҳасида Мария Складовская-Кюрининг ўзиёқ тарозини мувозанатга келтириб кўя қолади. Сиёсатда яқин орада аёллар монополияси қарор топади. Тўғри, қадимда ҳам Жанна д'Арклар бўлишган, лекин ҳозир Маргарет Тэтчер, Индира Ганди, Карасон Акино, Беназир Бхутто!..

Мусиқа... мусиқа? Унга ҳаммиша аёллар табиатнинг нозикроқ, нафисроқ ва тийракроқ мавжудоти сифатида эркаклардан мусикавийроқ туюлар эди. Қизиқ, жуда галати...

Яна дарвеш билан фикрлашиш керакка ўхшайди.

Аёллар ва мусиқа? Қойил, биродар! — бу янглик дарвешни ҳам ҳайратга солди. Аввало, фикримга туртки берганлигини учун раҳмат. Ҳеч калламга келмаган экан! Ростини, бу жуда ҳам гаройиб ҳодиса, бироқ, бунда ҳеч бир гайритабиийлик йўқ. Бунинг сабабини ҳам аёлларнинг қобилияти чекланганлигидан эмас, балки, аёл организмнинг физиологик хусусиятлари, психологияси нозикликлари ҳамда тафаккурининг юракка яқинлигидан қидириш керак. Аёл табиатининг бизларга пинҳон нозикликлари кўп. Бир мутафаккир, ижод — эркакнинг ҳомилидорликка интилишидир, деганини ўқиганман. Бу фикрда ҳам қандайдир ҳикмат бўлса керак. Аёлликнинг бош ва белгилорчи хусусияти — ҳомилидорликдир. Бу эса, ўз навбатида тафаккурга ҳам тамга босмай қўймайди. Яъни, ёш қизалоқ калласида ҳам оналик истикболи шартпаси бўлади ва у жуда муайян шаклда намён бўлади. Эркакники бирмунча мавҳум. Худди ўша муайянликка интилиш зарурати бастакорлик қобилиятининг чекланганлигига сабаб бўлса керак, зеро, мусиқа — ижоднинг энг мавҳум соҳаси. Тушунасанми, аёл нимага киришмасин, ўз меҳнати — фаолиятининг сўнгги натижаси — мевасини маълум муайянликда кўра билиши керак. Эркак бу жабҳада бироз чигал ва мураккаб ҳодиса. Унинг тафаккури муайянликдан қанчалик узоқлаша, шунчалик завқланади — тафаккур қанотини бор бўйича ёзиши учун кенглик керак ва у мавҳумликнинг ақсизликка — абсурдга айланиши мумкин бўлган фазоларгача юксалиши мумкин. Айтилик, эҳтимоллар назарияси ёки «Чевенгур»ни яратиш учун эркак бўлиш шарт. Жорж Санд романларининг маъзи ҳам ўта муайян, ҳатто, аёлликдан энг узоқлашган Виржиния Вулф асарларида ҳам аёллик табиати нафасини сезиш мумкин. Таъбир жоиз бўлса, уларнинг асарлари муайян заминда — бу замин, ижтимоий тузум, жаҳиат тартиблари ёки қалб тўлқинлари бўлиши мумкин — яратилган. «Процесс» ёки «Улисс» эса ўша заминдан маълум бандликка кўтарилиш, замон доираси-

дан чиқиш маҳсули. Қисқаси, аёлнинг қудрати — заминга боғланганлигида бўлса, эркакнинг камолоти фазога кўтарилишда!..

Саттор яқшанба кун «Халқаро панорама»ни томоша қилиб турганида — Бовинни жуда ҳурмат қилади — хотини тиқилинч қилиб қолди.

(Ҳа, дарвеш ҳақ, минг карра ҳақ: аёллар бутун вужуди билан заминга ёпишиб олган.)

— Саттор ака, дорри улаб беринг, узилиб кетибди...

— Хўп, ҳозир мана бу тугасин, — дея экрандан кўз узмай жавоб берди Саттор.

— Вой, бу ўлгур қочиб кетармиди? Қирим қолиб кетади!

— Кўп вағиллайверма, кининг қолса осмон узилиб тушмайди!

— Кейин овқатинг вақтида пишмади, деб тўполон қиласиз!..

— Вор! Мени юксак эътиборимни бўлмагин, паст, чиркин нарсаларга чалғитиб, булғайверма! Японияни кўрсатишяпти!

— Вой, савил-эй!

— Нима деб валдиравоссан?! Сен Япония нималигини биласанми ўзи? Япония — прогресс машъали, цивилизация авангарди!

— Қўйинг, Япониядан бошқа ташвишим йўқми?..

Ҳой, жохилу нодон хотин, — Саттор чинакамига портлай бошлаганлигидан ургудор хитобга ўтди, — зулматнинг гумроҳу сўқир чувалчанги тушун, ахир! Ҳаёт, бу сенинг тоғорангу, қозонингдангина иборат эмас. Оламда санъат, сиёсат, маданият деган гаплар ҳам бор! Тасаввур қилгин-а: МА-ДА-НИ-ЯТ! — Саттор кўлларини ёзиб, силкиб оғзидан чиққани куруқ шовқин эмаслигини тасвирлаган бўлди. — Инсоннинг инсонлиги овқат пишриб, кир ювишда эмас!

— Овқат вақтида пишмаса, кўйлак дазмолланмаса бошқача ашула айтардингиз...

Э, Худо! Не гуноҳларим учун бу жазога гирифтор қилдинг?! Нимадан гапирма, қанчалик осмонга кўтарилма, барибир, ерда турволиб, қозону тоғорасига таянволиб, найза санчгани санчган! Наҳот, хотин зоти билиш, англаш, тушуниш, идрок қилиш, муҳокама, мулоҳаза лазазатини билмасан?! Сен шўрлик уни ҳам тафаккур шуъласидан баҳраманд этмоқчи бўласан, у ношукур, ўжарлик билан тоғорасидан ажрамайди?! Аштга бошласанг, даштга судрайди. Манга қара! — Саттор фикр авжига ғарқ бўлганлигидан хотинининг гойиб бўлганлигини сезмай қолган экан. Малика турган жойдаги бўшлиқни кўриб, ҳовури босилди.

Саттор жазавага минганида, хотини баҳсини ортиқча билиб, ортига чекинади. Бу бир томондан, унинг жиғибийронини чиқарса, иккинчи томондан, ҳовурини босарди. Малика эрининг гапларини кўпда тушунмасан-да, унинг ҳароратли хитобларининг қадрига ета олмагани ҳолда, эрининг ажойиблигидан гурурланар, ҳар бир хизматини қувонч-ла адо этар ҳамда бундайин гаройиб нусханинг ўзидек содда аёлга астойдил боғланганлигидан иззат нафси озиқ топар эди. Ҳатто, эрининг қочиримлари, калака қилишлари ҳам уни ҳақоратламасди, негаки, қанчалик балад-парвоз гапирмасин, қанчалик осмонга учмасин, Малика биладики, Саттор икки кун Маликасиёз қолса, калласи қаёқда, оёғи қаёқдалигини тополмай қолади. Буни Сатторнинг ўзи ҳам ичдан ҳис қилиб туради. Хотинини астойдил суйганлигидан, унинг чекланганлигидан азият чекади. Уртоқлар хотинлари билан ўтиришганда ҳам Маликанинг деярли ҳеч бир мавзуда фикр билдирмаслиги — тўғрироғи, саёз фикр баён қилиш билан шармандаликка йўл қўймаслиги — бошқа чаласавод тақабур аёллар каби қовун туширмаслиги яхши бўлса-да, эрининг ҳаётини ташкил этувчи соҳаларнинг унга бегоналиги ҳам эриш эди.

«Халқаро панорама»ни тугатиб, Саттор дорни улаб берди, ҳатто, кирларни сиқиб, ёйишга ёрдамлашди. Ҳаммасини саранжомлаб бўлгач, ҳали Малика остонада гойиб бўлганидан кейин миёга келган ва ҳозир қарорга айланган гоини амалга оширишга киришди.

— Қани юр, сан билан бироз шуғулланамиз!

— Нимани шуғулланасиз?

— Сўқир кўзларингни очамиз, саводингни чиқарамиз!

— Жинни бўлдингизми, ман саводни нима қиламан?

— Мана шу гапининг ўзи кимлигини кўрсатиб турибди. Оламда маънавий ҳаёт деган гап бор. Эслаб қол: маъ-на-вий ҳа-ёт! Инсоннинг инсонлиги унинг маънавияти салмоғи билан ўлчанади! Сани ҳозирги ҳолатингнинг чалаодамлик дейлади. Тушунасан: ча-ла-о-дам!

— Вой-вой! Шунча азиз бўлиб, энди «пуф сасик!» бўлибмиз-да?!

— Уфф! Нима девоссан, ўзи?! Ҳой, инсон, пуф сасик бўлсанг, ман бошимни қотириб ўтирардим? Маънавиятингга, саводингга туфурардим, вассалом. Азиз экансанки, саводингни ўйлайман.

— Хўп, нима қил дейсиз: алифбени ўқийми?

Мирзакалон ЖУРАЕВ — 1960 йили Наманган вилояти Поп ноҳияси Чоркесар қишлоғида туғилган. ТошДУ ҳуқуқшунослик факультетини тугатган. Эркин ижодкор.

Ўзингизда қатта таассурот қолдирган 5 та энг сара асарни санасангиз саволига муаллиф жавоби:

1. Қуръон.
2. К. Гамсун, «Очлик».
3. М. Пруст, «Вой берилган вақт изидан».
4. Ф. Кафка, «Отамга мактуб».
5. А. Платонов, «Чевенгур».

— Ҳозир тушунтираман. Юр, — Саттор ичкарига бошлади, — креслога ўтир. Гап бундоқ: ҳозир ман сани дунёқарашингни кенгайтирадиган маълумотлар бераман. Сан эслаб қол, кейин тасаввур қилишга ҳаракат қиласан. Хўш... суҳбатни Япониядан бошлаймиз: Япония — Осийнинг шарқига жойлашган энг ривожланган капиталистик мамлакат. У қитъадан ажралган ҳолда, океанда — Тинч океанда жойлашган ва шу тўғайли куруқликда бошқа бирор мамлакат билан чегараси йўқ. Япония тўғайлигича оролларга жойлашган. Булардан энг муҳимлари тўртта катта орол: Хонсю, Сикоку, Кюсю ва Хоккайдо. Булардан ташқари яна кўплаб майда оролчалари бор, ҳатто, бизларнинг Курил ороллари ҳам даъволари бор. Бу ҳақда кейин гаплашамиз. Умуман, Японияни тўрт орол деб аташ мумкин. Орол нималигини биласанми? — Саттор маърузасини тўхтатиб, хотинига қаради.

— Орол — орол-да...

— Ҳой, Одам ато қовурғаси авлодининг вакили, унинг таърифини сўравомман!

— Нимага бўғиласиз, ман таърифини қаттан биламан?

— Нега билмайсан, мактабда ўқиганмисан?! Аттестат олганмисан? Географияни ўқиганмисан?! — Саттор зардали нигоҳини хотинига қаратди ва Маликанинг мўъмин қиёфасидан меҳрийиб, юмшоқ оҳангда давом этди. — Ҳа, майли, эшит: орол, бу тўрт томони сув билан ўралган куруқлик. Тушунвоссанми? Тасаввур қил: сув тўлдирилган тоғоранг — океан, ўша тоғорага коп-ток ташласанг, бу орол бўлади. Агар, уч томони сув билан ўралган бўлса-ю, бир томони катта куруқликка кўшилиб кетган бўлса, бу ярим орол бўлади. Мана, кўлим — у кўлини ёзиб, намойиш қилди, — уч томони сув билан ўралган, мана бу томони, елка орқали танага бириккан. Тушундингми?

— Ҳа.

— Ўзингнинг юксалаётганлигингни ҳис қиласанми? Онгинг тор қафас тўсиқларини ёриб ўтиб, кўлларга интилвотганини, ўзинг тафаккур қанотлар-ла парвоз қилвотганингни сезвосанми? — Саттор кўлларини ёзиб, оҳиста силкиб, «тафаккур қанотлари» ҳаракатини кўрсатган бўлди.

Малика эрининг оташин ваъзига берилиб, маълумликдан тасавурида Сатторнинг кўлини силкиб, ердан кўтарилиб, шипга томон кўтарилаётганлиги манзарасини кўриб турар эди. Сатторнинг барваста гавдаси учиб, сумбатини бузишга киришган юмалоқ қорнини осилтирганича, силлиқ кўтарилиб, шипга қадалди. Бирдан овози тўхташи билан «гуп» этиб, ерга қолади. Малика дастлаб кўрқиб кетди, кейин эрининг ҳеч қаёққа учма-

307. Б. Омонов ва бошқалар ишининг газак олиб кетишида аввало ревизор, сўнг область прокурорларининг айби яққол сезилиб турибди.

516. Б. Омоновнинг қамоқхонада ўлимига ва суд ишларига давлатнинг қанчадан-қанча маблағлари беҳуда соврилишига сабабчи бўлганларга бирор чора кўрилдими?

Мухаммади ХОЛМАТОВ,
Қашқадарё вилояти Чирокчи ноҳияси.

876. Совет қонунчилигининг билимдонлари бўлмиш прокурор ва терговчилар бу қадар янглиш иш юритганлари учун — одамларга ноҳақ жабр етказганлари учун улар қандай жазога лойиқ кўрилди?

Сайфулла БАЛҚИЕВ,
Самарқанд вилояти Қўшрабод ноҳияси.

260. Б. Омонов ва бошқалар устидан олиб борилган ишдаги ҳақсизлик айбдорлари тегишли жазосини олса шу соҳа кишилари учун сабоқ бўлар эди.

Д. АЛМАТОВА,
Тожикистон ССР Хатлон вилояти.

Талаблар жавобсиз қолмоқда

552. Мақоланинг сўнгида «Коммунизм» совхозига Б. Омонов номи берилиши ҳақида талаблар тушган. Ҳақиқатан ҳам шу талаблар амалга ошдими?

Муаззам ПУЛАТОВА,
Фаргона вилояти Киров ноҳияси.

282. Сурхондарё вилояти Шеробод район Усмон Юсупов номли совхоз меҳнаткашлари хўжаликка Бобомурод Омонов номи берилишини маъқулладилар.

314. Ҳурматли редакция! Биз сизлардан совхозимизга Б. Омонов номини қўйилишида ёрдам беришингизни сўраймиз.

299. Совхоз Б. Омонов номи билан аталса кеч бўлса-да, адолат сари қадам қўйилган бўлади.

375. «Адолатсизлик, ҳақсизлик, хўрлик» мақоласи журналда чиққандан буён орадан анча вақт ўтди. Шунга қарамай на Сариев район партия комитети, на область партия комитети, на область прокуратураси муносабат билдирди. Худди ҳеч қандай ҳодиса юз бермагандек!.. Хўжалик меҳнаткашларининг совхозга марҳум Б. Омонов номи берилиши тўғрисидаги талабномалар ҳам жавобсиз қолмоқда. «Еш куч» бошлаган эзгу ишини ниҳоясига етказишини талаб қиламиз.

РЕДАКЦИЯДАН. Кўплаб хатларда қизгин ва ранг-баранг мулоҳазалар билдирилган. «Адолатсизлик, ҳақсизлик, хўрлик» (1989 йил 10-сон) мақоласи эълон қилинганига ярим йилдан ошяпти. Хатлардан олинган кўчирмалардан журналхонлар кайфияти яққол сезилиб турибди. Уларга чуқурроқ разм солинса бир улуг эзгуликни — халқ ва жамият равиши бўлиб кетган инсон руҳи олдидаги бурчдорликни англаш қийин эмас. Мақсад — ҳар бир шахсни, ҳар бир фуқарони шундай асраш, авайлашга ўрганиш. Журналхонларимиз шуни талаб қилмоқдалар. Афсуски, бу ҳақда ва инсоний истаклар тегишли ташкилот ва идоралар раҳбариятлари томонидан эътиборсиз қолдириляпти. Назаримизда улар қайта қуриш ва ошкоралик тадбирлари билан банд кўринадилар...

Расмий жавоб

АКС-САДО

ЎзССР ИИБ — Ички Ишлар Вазирлиги республикаларо касалхонасида 2 марта ётиб даволанган. Кўрсатилган ёрдамларга қарамай у юрак хасталигидан вафот этди. Омоновнинг ўлимида айбдорлар бўлмаганлиги туфайли шу факт юзасидан жиноий иш қўзғатиш асосли равишда рад этилган.

Пировардида Омонов Б. га нисбатан қўзғатилган жиноий иш унинг ўлими туфайли тўхтатилди. Омонов Б.нинг қариндош-уруғлари унга нисбатан терговнинг мумкин бўлмаган методлари қўлланигани ҳақидаги даъволари қўшимча тергов чоғида текширилди ва улар тасдиқланмади.

И. Р. ЧИТАКОВ,
Ўзбекистон ССР прокурори ўринбосари
вазифасини бажарувчи адлия катта
маслаҳатчиси.

Мақола муаллифининг шарҳи

Ушбу мақола қаҳрамонларига даҳлдор маълумотларни ўрганиш, ёзиш учун 2—3 ойлик фурсатни сарфлашга тўғри келди. Бир неча бор хизмат юзасидан сафарга бордим, ўйлаб жабрланувчилар, гувоҳлар, ҳолислар билан юзма-юз суҳбатладим. Прокуратура, тергов ишлари билимдонлари билан ўртоқладим, адвокат хулосалари билан танишдим. Шу суд жараёнининг раиси — Ўзбекистон ССР Олий судининг аъзоси Амирилло Раҳмонов хузурда бўлдим, Б. Омонов ва бошқалар иши юзасидан «Коммунизм» хўжалигида тафтиш ўтказган ўртоқлар фикр-мулоҳазалари билан ҳисобладим. Ва тўпланган жами маълумотлар асосида мақола ёзишда бир нарсга — жамият ва халқ манфаати йўлида бир умр меҳнат қилган инсонга нисбатан адолатсизлик, ҳақсизлик қилинганини афсус билан кўрсатишга уринган эдим. Шу ниятда, муаллиф сифатида шахсий мулоҳазаларга эрк бермай, атай суҳбатдошларга кенгрок ўрин беришга ҳаракат қилинган ва воқеа бевосита иштирокчилар ва шоҳидлар тилидан ҳикоя қилинган эди. Бундан кўзланган муддао ҳам битта — «Хой, одамлар, нега бу қадар ёвузлашиб кетмоқдамиз, ахир кўзимизни очайлик! Қачонгача бир бировимизни балчиққа қоршитирамиз? Атрофимизда юз бераётган ҳақсизликларга хушёрроқ кўз билан қарайлик! Одамларни асрайлик!» мазмундаги аламини ифода этмоқ эди. Бевосита ҳуқуқ посбонларига даъват ҳам шу: «Ҳали такомилга етмаган, заиф жойлари кўп муҳокамаларга, норозиликларга сабаб бўлаётган қонуларимизни ҳаётга тадбиқ этишда одиллик йўлини туйайлик. Барча фуқарони жиноятчиға чиқариш билан ҳаётни ё жамиятни асраб қолиб бўлмайди. Бегуноҳлар кўз ёшлари эвазига, бевақат берилган жонлар эвазига эришилажак фаровон ҳаёт кимга керак ахир! Яқин 70 йилликда йўл қўйилган жоҳилликлардан воз кечайлик!» демоқчи эдим. Раҳматли Бобомурод Омоновнинг қисмати мисолида илгари сурилган бу ҳолис ниятлар юзлаб, миллионлаб маҳкум ва маҳкумалар тақдирини сал бўлса-да, енгиллаштиришга даъват бўлармикан деб ўйлагандим...

Мақолани ўқиган муштарийларимиз ундаги асл моҳиятни тўғри тушунганлар. Редакцияга келган ўйлаб мактубларда фикрлар бир жойдан чиққан-ки, улардан бир қисмини ушбу саҳифаларда ўқи-

дингиз. Минг афсуски, жуда кўплаб хатлар келгани ҳолда бевосита маъмурий идоралардан акс садо бўлмади. На Сурхондарё вилоят партия кўмитаси, на вилоят прокурори, на жумҳурият Олий суди журналдаги мақола чиқиш юзасидан муносабат билдиришни эп кўрмадилар. Сариев ноҳия партия кўмитаси, ноҳия ижроия кўмитасида ўтирган обрўли курси эгалари эса гўё шунча гап-сўз ўзларига алоқасиздек!.. Муштарийлар номаларидан намуналар саҳифаланган бир пайтда шу йил май ойининг 3-куни жумҳурият прокуратурасидан юқоридаги жавоб хатини олдим.

Хўш, юқори мартабали ҳуқуқ посбони имзо чеккан мактубда нима дейляпти? Оддий журналхонлар қалбига етиб борган ҳамдардлик, одамларимизга меҳр-шафқат туйғусини нахотки ўртоқ И. Читаков сезмаган бўлса?

Жавобда зўр бериб Б. Омонов тергов хибсхонасида ўзгалар томонидан ўлдирилмаганлиги баён этилибди. Нахотки, журналдаги қарийб 5 саҳифалик мақолага жавоб шу бўлса?! Ахир мақолада Б. Омонов ўлдирилган деган бир оғиз ҳам даъво йўқ-ку! Мен қанча кишилар билан учрашган бўлсам ҳеч ким Б. Омонов қамоқхонада маҳкум ўлдирилгани юзасидан биронта жиддий кўрсатма бермади. Шундай экан, сўралмаган саволга қутилмаган жавоб кимга керак?!

Бу эса мақола сарлавҳасида акс этган уч иллат юқори идоралар фаолиятида ҳануз давом этаётганидан далолат беради. Демак, шахс эрки, шахсининг инсоний қадр-қиммати ҳамон оёқлар ва лоқайдликлар остида поймол!..

Беш йил бурун эълон қилинган қайта қуриш, ошкоралик сиёсати ҳамон самара бермаётган бир пайтда жамиятни таназулдан нима қутқариб қолишни ўйлаганимиз маъқул. Ҳар бир раҳбар шахсга муқаррар жиноятчи сифатида қараши, ҳар бир терговчининг қўли қон деган фикрда бўлиши — бундай кўр-кўроналик жамиятимиз қаддини тиклашга мутлақо ёрдам бермайди. Жамиятни, истиқболни имон, маърифат, меҳр-мурувват қутқаради!

Бу азалий ҳақиқатни ким қандай тушунади — ҳар кимнинг виждонига ҳавола...

Хуршид ДУСТМУҲАММАД,
«Еш куч»нинг махсус мухбири.

Б. Жирнов фотоотюди

«Ет, ҳаёт...»

ан ва «и...»
евсиз парчалаб
учун минглаб Саида-

МАҚСАД АТОҚЛИ АДИБНИ

ҚОРАЛАШМИ?

Бош муҳаррир Худойберди ТҶУХТАБОВга, ёзувчи Олим ОТАХОНОВга Очиқ хат

Ошкоралик ҳаётимизнинг ҳамма бурчакларига секин-аста бўлса ҳам кириб бормоқда. Айниқса матбуот соҳасидаги сўз эркинлиги ва ошкоралик руҳи жуда ҳам сезиларли бўлмоқда. Радио, телевидение, газета ва журналларнинг саҳифалари ҳақиқат минбарларига айланиб, халқ учун астойдил хизмат қилмоқда. Илгарӣ тўғри сўзни оғзаки айтишга қўрқиб турадиган кишилар эндиликда дил сўзларини матбуотда бемалол издор қилмоқдалар. Афсуслар бўлсинки, ошкоралик кўпайган сари матбуот соҳасида айрилган сўз учун жавобгарлик бўлмапти. Ана шу жавобгарлик масъулияти бўлмаганлиги сабабли кўплаб газета ва журналларимизнинг саҳифаларида ҳақиқат учун кураш ва ҳақиқатнинг юзига лой чаплаш ишлари ёнма-ён кетмоқда. Бу эса ҳеч кимни ўйлантирмапти. Гапни кўп чўмасдан мақсадга ўтсам, сизлар билан суҳбат курсам.

Ҳурматли Худойберди Тўхтабоев! Сиз муҳаррирлик қилаётган «Еш куч» журнаlining ўтган йил сентябрь сониде «Мутолаа» бурчагида «Адабиёт ва биз» мавзусида журналнинг уч саволига носир Олим Отахоновнинг жавоблари берилган. Мен бу мақолани диққат билан ўқиб чиқдим ва бу мақола журнал саҳифасига қандай йўл билан чиқиб қолганига таажжубланиб қолдим. Ажабланманг, буни ҳозир билиб оласиз. Мен бу мақола 14-чи саҳифага тушгунча неча чиғирикдан ўтиб, муҳаррирнинг имзоси билан мустаҳкамланишини биламан. Ана шунинг учун биринчи бўлиб сиз билан баҳсга ёки очик суҳбатга киришган эдим.

Ҳурматли муҳаррир, саволларни журнал берганлиги рост бўлса, жавоблар ҳам тўғри-нотўғри эканлиги текшириб олинса яхши бўларди-ку. Ёки сизга дўконда сўраган дўппингиз ўрнига кулоқчин берса ҳам индамай олиб кетаверасизми ёки дўппи талаб қиласизми?!

Мақолани ўқиган кишида сиз дўппи ўрнига кулоқчин олиб келганингизга шубҳасиз ишонч пайдо бўлади. Ишонмасангиз мақолани яна бир бор ўқирсиз!

Бундан кейинги гаплар ҳаммаси ҳурматли носиримиз Олим Отахоновга бағишланади.

Иккаламиз ҳам бир-биримизни танимас эканмиз, юз-хотир қилмасдан сал-пал қаттиқроқ тегиб кетсам, олдиндан уэр сўраб қўяй. «Танимасни сийламас». Қани, бошладик бўлмаса. Олдин мен гапирай, сиз диққат қилиб эшитинг!

Аваллабор мени мақоланинг ёзилиш услуби, мазмуни ва сиз тарафдан дадил чиқарилган мантӣий хулосалари ажаблантирди. Негаки, журнал боғдан келса, сиз тоғдан келишга астойдил ҳаракат қилгансиз. Менимча сиз журнал берган саволларнинг моҳиятига тушунмагансиз ёки тушунишни истамагансиз чамаси. Бўлмаса жавобларингиз «мен нима дейман, кўбизим не дейди» қабилида бўлмасди. Қаранг: Саволларни айнан келтираман: 1. Ҳозирги ўзбек адабиётида ўзингизга маъқул 3 асарни санаб ўтсангиз. 2. Ҳозирги ўзбек адабиётини жаҳон адабиётига қиёсласангиз. 3. Китоб ўқиш тажрибангиздан пича ўртоқлашсангиз.

Энди сиз айтингчи, қайси саволга жавоб бергансиз? Ҳеч қайсисига!

Биринчидан, сиздан ҳозирги ўзбек адабиёти, яъни 80-йиллар адабиёти ҳақида сўралган бўлишига қарамай, сиз яратилганига 40—50 йил бўлган асарларни тилга олиб ўтгансиз. Бундан чиқдики, шу муаллифларнинг асарларидан бошқа ҳозирги кунда яратилаётган юзлаб асарлар сизни мутлақо қониқтирмайди. Демак, ҳозирги ўзбек адабиётида қалам тебратиб келаётган юзлаб носир ва шoirлар (жумладан ўзингиз ҳам) фақат тирикчилик учун ёмоқда экансизларда (Бу сизнинг фикрингиздан келиб чиқаётган хулоса).

Мақолангизда ҳозирги ўзбек адабиёти билан қиёслашнингиз лоқолангиздан биллур ойна

орқали ҳам излаб топа олмадик. Балки сиз жаҳон адабиётига қиёслашга тенг асар топа олмагандирсиз. Аммо бир халқ адабиётини жаҳон адабиётига қиёслашда сиз нимани мезон қилиб олишингизни билмадим-у, мен буни хориджа таржима қилиниб, севиб ўқиладиган асарлар салмоғида деб биламан. Бизда бундай асарлар оз эмас. Мен билган охириги янгилик-яқиндагина Фарангистонда бизнинг бир неча шoirларимизнинг (ҳозирги) шеърлари «Аксион поэтик» тўпламида босилиб чиқди. Демак, ўзбек назми фаранглардай нозик дидли халқнинг эътиборини жалб қилибдими, унчалик қашшоқ эмасмиз.

Учинчидан, сиздан китоб ўқиш тажрибангиздан ўртоқлашингиз илтимос қилинганди. Афсуски, сиз бу илтимосни ҳам нотўғри тушунгансиз чамаси.

Ахир бу саволлар ва бу саҳифа сизга кўнглингиз тусаган гапни ёзиш учун берилмаган шекилли. Бу саволлар нега айнан «Еш куч» журнаלי саҳифаларида берилаётганини бир ўйлаб кўрсангиз бўлармиди.

Ёки бу журнал ёшлар журнаלי эканини унутиб қўйдингизми? Бу саволлар ёрдамида (яъни сизнинг жавобларингиз ёрдамида) журнал ўз ўқувчиларининг ҳозирги ўзбек адабиёти, унинг жаҳон миқёсида тутган ўрни ва бадий китобни қандай ўқиш лозимлиги ҳақида дунёқарашларини бойитмоқчи бўлган. Мен бошда муҳаррир акамиздан худди ана шу учун гинадор эдим.

Журнал саҳифасида 3 савол соясида умуман бошқа мазмундаги мақола босилиб кетса-ю, муҳаррир бепарво бўлса. Қани, матбуотда масъулият ҳисси? Ҳали бу масаланинг бир томонигина, холос. Ўз-ўзидан савол туғилади: Хўш, носир ўз мақола-сида редакция кўзда тутган мақсадни ёритмаган экан, унда бу мақолада нима битилган? Мақолани диққат билан ўқиб чиқсангиз, бу муаллиф 50—60-йилларда туҳматдан ноҳақ қамалиб кетган-у, эндиликда ошкоралик замонида етиб, кимлардан-дир ўчини оляпти деган фикр келади. Чунки мақола бошдан-оёқ бошқа бир муаллифни обрўсизлантиришга ва инсоннинг қадри-қимматини оёқ ости қилишга йўналтирилган. Келинг, яна носир Олим Отахонов билан суҳбат-баҳсимизни давом эттирайлик.

Сиз ўз мақолангизда ўзбек халқининг қалбидан мангуга жой олган, ардоқланган, «Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси» фахрий унвонига сазовор бўлган ёзувчи, ажойиб сўз устаси Абдулла Қаҳҳорнинг ёрқин хотирасини оёқ ости қилишга, бир тоғора мағзава тўкишга ҳаракат қилгансиз. Билмадим, бундай ҳаракатдан мақсадингиз нима экан?!

Энди мақолангизни бир бошдан таҳлил қилишга ўтсак, майлими? Мақолангиздан парча: «Афсуски мен бу асарлар ҳақида эмас, ёқтирмаган китобларим ҳақида тўхталишни истардим. Бу асарлардан бири бадий бақувват, боз устига машхур ва яратилганига ярим асрдан ортиқ вақт ўтганига қарамай танқидчиларимиз томонидан ҳануз классик асар сифатида эътироф этилаётган, уни танқидий таҳлил қилиш тугул, у ҳақда ўзгачароқ фикр билдириш шаккоклик деб тушуниладиган асар — Абдулла Қаҳҳорнинг «Сароб» романи, иккинчиси ҳам Абдулла Қаҳҳорнинг дарсликлардан мустаҳкам ўрин олган «Синчалар» повести».

Аваллабор, бизнинг ўзбек халқимизда ўзидан катталарнинг номларини тилга олишда (айниқса марҳумларни) инсонга хос ҳурмат, эқтиром ҳисси қўлланилади. Шунингдек, биз ижод гулшанининг алломаларини доимо «ҳурматли, сеvimли шoir ёки ёзувчимиз» деб, агар унвонлари бўлса уларни ҳам қўшиб айтаемиз. Бунинг учун ҳеч ким бизни камситмайди ва оғзимизнинг асакаси кетмайди. Сиз ўз мақолангизда (агар ҳақ бўлган тақдирда ҳам) ким ҳақида гап юритаётганингиз ҳақида жиддийроқ ўйлаб кўрмагансиз шекилли. Бўлмаса сиз айтгандай фақат «Абдулла Қаҳҳорнинг» эмас, балки ўзбек совет адабиёти асосчиларидан бири,

СССР Давлат мукофоти, Ҳамза номли республика Давлат мукофоти лауреати, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси, марҳум Абдулла Қаҳҳор дейилса лаганбардорлик, хушомадгўйлик эмас, оддийгина ҳурмат, иззат, инсон хотираси ва ўлмас руҳига эқтиром бўларди. Лекин сизнинг мақсадингиз бошқа шекилли, бундай қилмагансиз. Майли, сизнинг эмас, элнинг ардоғида у. Яна мақолангиз мазмунига қайтайлик. Сиз адибнинг «Сароб» романини бадий бақувват, боз устига машхур ва яратилганига ярим асрдан ортиқ вақт ўтганини эътироф қиласиз. Бу асарни классик асар деб таърифлаётган танқидчилар уни танқидий таҳлил қилмайди, деб ёзгансиз. Бироқ мен ўқиб билган манбаларга ишонадиган бўлсам, умуман ўзбек адабиётида танқид ва таъкиб калтагидан «Сароб» дек кўп татиган асар ҳатто топилмаса керак. Адабиётдан, унинг тарихидан сал-пал хабардор бўлсангиз, адиб «Сароб»ни 1933 йил куз фаслида ёзиб тугатган эди. Асар китобхонга 1938 йилнинг баҳорига келиб теги, яъни ниҳоят босмадан китоб дўконига чиқди. Хўш, «Сароб» нега тўрт ярим йилдан зиёд нашр этилмай ётди? Асар битгач, аввалига ҳамма нараса яхши кетадигандай туюлди, ҳамма уни роман муваффақиятли чиққани билан кутлар эди. Роман жуда кўп жойларда муҳокамаalarda бўлиб, юксак баҳоланди. 1934 йил асар «Ўзбекистон шўро адабиёти» журналида босила бошлади. У 1935 йилнинг баҳоригача чиқди. Сўнгра ЎзССР тузилганининг 10 йиллик юбилейига бағишланган конкурсда роман иккинчи ўринни олди. Демак асар ҳаётга мустаҳкам ўрнашди. 1938 йилнинг май ойида «Сароб» китоб бўлиб босилиб чиқди. Китоб 30-йиллар учун жуда ҳам кўп ҳисобланган миқдорда — 10000 нусхада босилиб чиққан бўлсада, бир ой ўтмасдан уни дўкондан топмай қолдилар. Асар жуда тез сотилиб кетди. Ана шундан кейин ёзувчи ва роман тақдирини ҳал қилувчи асосий кураш бошланди. Романнинг китоб ҳолида чиқишига қаршилик қилган кўринмас кучлар энди асарга болта уриш учун танқиддан фойдаланишни кўзлади. Худди шу мақсад йўлида 1939 йил баҳорига «Еш ленинчи» газетасида Х. Мусаев деган кишининг

«Сароб» ҳақидаги мақоласи босилиб чиқди. Унда роман бошдан-оёқ қораланган, совет воқелигини нотўғри кўрсатиб, миллатчи ва ёзувчи синфни мактаб, кўкка кўтарувчи, буржуа мафкураси тегирмонига сув куювчи, совет меҳнаткашларининг тарбиясига фақат зарар етказувчи асар сифатида баҳоланган эди. Яъни бу роман совет адабиётининг намунаси бўлолмайди, муаллиф ҳам совет ёзувчиси эмас, «ёт унсур» деб хулоса чиқаради мақола муаллифи. Асарнинггина эмас, балки муаллифининг ҳам Абдулла Қодирий, Усмон Носирдек буюк сўз усталари каби дом-дараксиз йўқолиб кетишига шунинг ўзи етарди ўша вақтда. Аммо бу мақоладан сўнг асар устида мунозара ва баҳслар кучайиб кетди. Романи ва унинг муаллифини дилдан ёқтириб қолган жамоатчилик, ижод аҳли роман тақдирини, шу билан бирга ёзувчининг бўлғуси тақдирини ҳамма қилишга отландилар. 1939 йилнинг 14 июнида роман устида Ёзувчилар уюшмасида мунозара бошланди. Уч кун давомида бўлиб ўтган бу муҳокамада Саид Аҳмад, Гафур Ғулум, Ҳомил Ёқубов, Раҳмат Мажидий, Шокир Сулаймон, Уйғун каби ўзбек совет адабиётининг алломалари бўлиб етишган ижодкорлар қатнашиб, фикрлашдилар. Муҳокама мобайнида романининг тоза ҳам авра-астарини ағдардилар. Асарга ҳам, адибга ҳам хилма-хил сиёсий айблар тақашга уриниб кўрдилар. Аммо ҳақиқий танқидчилар, соф кўнгли кишилар «Сароб»ни бу туҳматлардан оқлаб олишга, романининг асл мазмуни ва моҳиятини тушунтиришга эришдилар. Шу муҳокама вақтида академик шoir, марҳум Гафур Ғулум чиқиш қилаётган кишиларга луқма ташлаб ўтирган, туҳмат мақола муаллифи Х. Мусаевга, унинг қилиқларига гаши келиб, ундан бир савол сўраган.

«Менга қара, укам. Битта саволимга жавоб бергин: сумбул деб нимани айтади?» Қаранг, шундай катта даъво билан чиққан Х. Мусаев сумбул нималигини билмай, ўсал бўлиб қолган экан. Шундан кейин Гафур домла сўз олиб, «Сароб» ҳақида куйидагича хулосани айтган: «Романни мен ҳам ўқиганман. Ўқиганда ҳам маза қилиб, яйраб-яйраб ўқиганман. Битта-яримта жузъий нуқсон бўлса бордир. Лекин халқ севиб ўқиётган яхши бир китобга сиёсий айб қўйиб, ўқувчини чалғитиш яхши эмас. Бунақа танқид адабиётга фойда эмас, зарар келтиради. Ундан ташқари, укажон, сумбулнинг нималигини билмайсан-у, романга баҳо берасанми? Бу мақола хато. Гапим тамом!»

Худди шу хулоса ва охиридаги тавсиф сизга куйиб қўйгандай тегишли деб мен ҳам сизни бир қувонтирай, рағбатлантириш яхши нарсани-да!

Аммо «Сароб» биргина шу муҳокама ва танқидлар билан кутуллолмади. Орадан бир ярим йил ўтиб Ёзувчилар уюшмаси яна шу масалага қайтди. Улуғ Ватан уруши арафасида бўлган бу тортишув мажлисида ўндан ортиқ кишининг асар устида фикр ва мулоҳазалари тингланди.

Мажлисга раислик қилган шоир Ҳамид Олим-бўди. Тирик бўлганда у 50 ешга тулар эди.

Унинг ҳақиқий исми — Ли Сяо Лун-Ли-Кичкина Аждар. Уни ота-онаси шундай номлашганиди, негаки у туғилган 1940 йил Хитойнинг ойнома календарига бўйича Аждар йили эди. Брюс Ли ажойиб расмлар чиза оларди, чиройли ўйинга тушарди, шу билан бирга ёзувчи, Сизтлдаги колледжда фалсафа фанлари магистри унвонини олган — ҳам жисмоний, ҳам ақлий имкониятлари ақл бовар қилмас ҳолда уйғунлашган инсон эди.

Отаси Ли Хуэй Чун Хитойдаги «Сицюй» театрининг профессионал актёри бўлиб, кўп вақтини онаси билан сафарларда ўтказарди. Онаси Грейс Ли асли хитойлик бўлса-да, қонинда ўтмиш авлодлари қони борлиги учунми, бирмунча европаларга хос феъл-атвор эгаси эди. Брюс Ли арвот ота-онасининг гастроли чоғида Сан-Францискога дунёга келди. Шу ерда у иккинчи Ли Чжень Фань — Сан-Франциско ҳимоячиси (хитойликлар аъналарига кўра ҳар бир одамда бир нечта исм бўлади) деган номга эга бўлади. Онаси эса ўғлини америкада Брюс деб атайдди.

Кўча-кўйда болалар ўртасидаги жанжаллар, кийим-боширтар олишувлар баъзида оғиз-бурун қонашидан ҳам оғир оқибатларга олиб келарди. Эҳтимол, худди шу нарса 13 ёшли Брюснинг Гонконгдаги машҳур у-шу мактаби эшигини қоқишга етаклаган бўлса ажаб эмас. Бу ерда у бутун Жанубий Хитойда «Юн Чунь» — «Ажойиб Баҳор» деб номланувчи усул давомчиси, таниқли у-шу устаси Ип Мэн кўлида тарбиялана бошлади.

Орадан уч йил ўтгач, бу ёш йигитчанинг у-шудаги ютуқлари овозаси Гонконг мафияси бошлиқлари диққатини ўзига жалб қилади. Уғлининг келажакдан қавотирланган ота Брюсни АҚШга юборади. Энди у Сан-Францискода «Раби Чоу» ресторанчасида ишлаб ўз кунини ўзи кўра бошлайди. Бўш вақтларида ўз устида тинмай шуғулланади, бокс билан ҳам машғул бўлади.

Аста-секин Брюс Ли «Юн Чунь» техникаси билан бир қаторда оёқ ҳаракатларига асосланган шиммолӣ кўчалар системасини ўргана бошлайди. Услублар суқшпғина ҳаққонан ва жазмундор мулоҳаза ҳамда хулосалар бериб ўтган. Аммо у ҳам асарининг асосий камчилигини коммунистик ғояларни ташувчи ижобий қаҳрамонлар образи тўлақонли чиқмаган деган хулоса билан асосламоқчи бўлади. Аммо бу фикр ҳам бошқа танқидчилар томонидан қўлланмай қолди. Ана шундан буён ўтган қарийб 30 йил мобайнида ҳам «Сароб» романи ўзбек совет адабиётининг забардаст танқидшунослари У. Норматов, М. Қўшжонов, Л. Қаюмов, О. Шарафидиновнинг йирик тадқиқот ишларида муносиб жой олди. Сиз эса мана 50 йил бўлибдики, бу асарни ҳеч ким танқид қилмаган деган пуч даъво қилмоқдасиз. Яна такрор айтмоқчиманки, «Сароб» каби танқидий мунозарага сабаб бўлган ва бадиий қимматини йўқотмай ғолиб келган бошқа роман йўқ. Сиз Абдулла Қаҳҳорга «воқеликни фақат Чехов кўзойнаги билангина эмас, балки айна ҳоқда (асар ёзилган пайтда) энди-энди ниш ураётган машғум шахсга сиғиниш даврининг жонбозлари — ждановчиллик ойнагини ҳам тақиб қараган — деган сиёсий айб қўймоққа бел боғлаган экансиз.

Бироқ ждановчилик кўзойнагидан кўринган воқеалар орадан неча йил ўтгачгина ошқора бўлаётгани, уларнинг асл мақсадини етук партия арбоблари, юрт бошқарадиганлар ҳам асл моҳиятини тушунмай, тўғри сиёсат деб тушунганда, бутун совет халқи шу сиёсат билан яшаган бир даврда сиз 25 ёшли йигитдан Горбачев кўзойнагидан қарашни талаб қиласиз? Ҳатто ноҳақ репрессияга учраб кетган миллионлаб кишилар ҳам жаллод қўлига бориб тушгунча сталинча-ждановча сиёсат остида, шу сиёсатга ишониб яшаганлар. Демак, кишиларнинг ишончи, эътиқоди шу сиёсат бўлган. Яна сиз «У Чўлпоннинг шеърлари ёшлар юрагига отил-

ган заҳарли ўқ бўлди, деб ёзган» деган жумлаларни ишлатгансиз. Бунга ҳам ҳеч қандай бирор манба кўрсатмагансиз. Балки Абдулла Қаҳҳор шу сўзларни айтган ҳам дейлик. Аммо юқорида айтиб ўтганимдек, ўша даврда кишиларнинг сиёсий эътиқоди шу даражада бўлган. Бундан ташқари Чўлпон ижодида ҳам сиёсий етук бўлмаган шеърлари талайгина топилади. Аммо бу билан Абдулла Қаҳҳорни, на Чўлпонни айблаш инсофдан эмас. Чунки улар иккиси ҳам ижод гулшанига дастлабки қадамларини қўйбошлаган даврлар эди унда. Макон ва замон сиёсати ягона диктатор қўлида эди 30-йилларда.

Сиз «Сароб» 20—30-йилларда ўзбек совет адабиётининг шаклланиш ва ривожланиш жараёни нотўғри бир йўналишдаги ўзани белгилаб берган, деган хулосага келиб, асарни ўқиган ёш авлодга ачинмоқдасиз. Мен ҳам сизнинг бу мақолангизни, ундаги бўлмағур даъволарни ўқиб, кимга ишонишини билмасдан муаллақ қолиши мумкин бўлган ёш авлодга ачинаман.

Хўш, «Бунга ким айбдор ёки ким сабаб?» Бу сизнинг саволингиздир! Мақолангизда яна «Абдулла Қаҳҳор ҳар қанча истеъдодли бўлмасин замонасоз адиб эди: у аксар ҳолларда ўткинчи ақидалар, муваққат мезонлар, юқори доираларнинг кўрсатмаларида уқдириб ўтилган ҳақиқатларга таяниб ижод қилган ёзувчи эди» деган жумлалар бор.

Менимча адиб замонасоз бўлганда, унинг биргина «Сароб»и 4—5 йиллаб (ҳатто Давлат мукофотига сазовор бўлса ҳам) китоб ҳолда босиб чиқарилмасдан, кейинчалик қарийб 30 йил мобайнида аёвсиз танқид ва тухматларга учрамас эди. (Тухмат тошлари унинг ўлимидан кейин ҳам, ҳатто 1989 йилнинг сентябрь ойларида ҳам отилмоқда.) Замонасоз бўлганда Шароф Рашидов билан умрининг охиригача курашиб, соғлиғидан ажралмасди. Қўша-қўша мукофотлар соҳиб бўлиб, ҳар беш йилда юбилеи ўтказилиб, давралар тўрида бўларди. 61 ёшида Оврупода, Москвада эмас, балки унинг-ўсган она юрти тупроғида ақин кишиларининг қўлида жон берарди. Унга инсонга хос ана шу оддий, сўнги истагини амалга оширишга ҳам йўл бермадилар.

Унинг замонасоз эмаслиги оқибатида қарши кучлар адибнинг хотирасига ҳам эътиборсизлик билан қарадилар. Ёзувчи яшаб ижод қилган пойтахт шаҳар — Тошкенти азимнинг жин топмас кўчаси-ю, чекка бир маданият уйига унинг номини, шунда ҳам ноилождан қўйдилар. Ўзи тенги алломалар бюстлари жой олган «Шоирлар ҳўбони»да унга жой топилмади қолди. Қабри устига қўйиш учун ясагилган бюсти қаергадир «йўқолиб» қолди ва кейинчалик унинг рафиқаси Кибриё опанинг елиб-югуриши оқибатида топилиб, қабрига ўрнатилди. Булар ҳам майли-ю, аммо Шароф Рашидовдек бутун ўзбек юртини тебратиш турган ясама «ўзбек подшоҳи» учун булар ҳали кам эди. Унинг 6 жилдлик «Танланган асарлари» жуда кам нусхада босилди.

Мақолангизда Жек Лондон қаҳрамони Мартин Иден ва А. Қаҳҳор қаҳрамони Саидийларнинг қиёсланган жумлалари бор экан. Яъни, сиз, «Яна бир шахсий кузатишим — Саидий зиёли, ўқимишли бўлатуриб, табиат ва адабий тақдирининг баъзи жиҳатлари билан ўзига ўхшаган адабий қаҳрамон — оддий матрос, кўчабозори Мартин Иден даражасида фикр юритолмайди» дебсиз. Бу даъво-ғиз ҳам агар яхшилаб мулоҳаза қилиб кўрилса, асоссиз бўлиб чиқмасмикан? Авваламбор ёзувчи ўз қаҳрамони Саидийни Мартин Иден билан тенглаш, уларнинг дунёқараши бир савияда бўлишини мақсад қилиб қўймаган. Улар фақатгина ўз жонларига қасд қилиш ва ундан олдин эса ўзларининг босиб ўтган йўлларига ўз нукта-назарлари бўйича чиқарган хулосалари борасидагина ўхшаш десак хато бўлмас. Негаки, бу икки қаҳрамоннинг ижтимоий келиб чиқиши ва яшаш муҳитлари ҳам турлича эди. Раҳимжон Саидий ўзига тўқ бадавлат оиладан, Мартин Иден эса камбағал, паст табақадан келиб чиққан. Демак, улар атроф муҳитдаги ўзгаришларга ҳеч қачон бир хил назарда қарай олмасдилар. Улар иккаласи ҳам маълумот олишга, етук одам бўлиб етишишга интиладилар. Аммо бу мақсад йўлида ҳам уларнинг ўз принципи ва эътиқодлари бор эди. Саидий ўқиб, таълим олиб ҳаётда илғор кишилар сафига қўшилишни эмас, балки бойлик, олтин-кумушга бурканишни истайди. Яъни, у фақат ўз шахсияти ва манфаатини ўйлайдиган худбиндир. Мартин Иден масаласига келсак, у ўқиб таълим олиш, катта ёзувчи бўлиб етишиш орузсини ўзининг асосий идеали бўлмиш севгиси учун амалга оширомоқчи бўлади ва оширади ҳам. Чунки у севги-муҳаббат туйғуларини инсонга хос энг олий туйғу деб ҳисобларди. Аммо яшаётган муҳитида бундай юксак туйғулар сароб эканлигини билгач ўз жонига қасд қилади. Демак, Мартин Иден ҳам, сиз айтгандай кўчабозори оддий матрос бўлиб қолмаган. Бу ерда менда бир қизиқ

фикр туғилди. Агар ҳар иккала асардаги бош қаҳрамонларнинг ўрнилари алмаштириб қўйилса, яъни Саидий — Иден, Иден — Саидий бўлишганда эди, Саидий чет элдаги шароитда бой-бадавлат савдогар, Иден бўлса илғор совет зиёлиси бўлиб етишармиди? Яна, билмадим...

Шу билан «Сароб» ҳақидаги фикрлашувга нукта қўйсак.

Энди «Синчалак» ҳақида икки оғиз сўз.

Бу қиссанинг ёзилганига 30 йилдан ошди. Қисса ўзбек тилида китоб бўлиб чиқишидан олдин рус тилига ўғирилди. Қисса 1959 йили Москвада бўлиб ўтган ўзбек санъати ва адабиёти декадасида юксак баҳоланди. «Синчалак» қарийб барча қардош халқлар тилларига ўғирилган. Бундан ташқари болгар, поляк, ҳинд, хитой, вьетнам, румин, инглиз, француз, испан, араб ва бошқа тилларга таржима қилинган. Асар асосида ёзилган сценарий натижаси ўлароқ «Синчалак» бадиий фильми Бутуниттифоқ томошабинларига ҳам маъқул тушди ва илиқ кутиб олинди. Бу ютуқларнинг бари «Синчалак»нинг бадиий қимматини акс эттиради. Энди сизнинг бу асарга қилган даъвоғизга қайтайлик. Сиз бу асарни ҳам ёқтирмаслигингизни очик-ойдин айтиб ўтган ҳолда адибни ҳам «мисни олтин сифатида кўрсатишга одатланган» шахсга айлантриб қўйгансиз. Ана шу ерда мен айнан сизнинг фикрингизни кўчирма ҳолда келтирсам. «Аммо А. Қаҳҳор мисни олтин сифатида кўрсатишга одатланиб қолган одамдек Саида образини фаол, сергайрат яратади. Бироқ, чинакам ўзбек аёлининг ҳаёти ва хатти-ҳаракатларидан тудбан фарқ қилади. Хўп, ёзувчи даврининг илғор кишиларини ўзи орзу қилган қиёфада — идеал образ яратишга ҳақли дейлик. Модомики, адиб ўзбек аёлининг Саида даражасига чиқишини, ўзи ишонган, ўз ишончини турмушда, ўзбек аёллари онги ва психологиясида энди-энди пайдо бўлаётган ўзгаришлар орқали идрок қилган экан, айтиш мумкинки — унинг сезгиси алдаган. Чунки худди шу Саидалардан, яъни бир сўзли, мақсади йўлида ҳеч нарсадан қайтмайдики, иродали, шижоатли, мажлисларда гўзал нутқлар ирод қиладиган қизлардан Раъно Абдуллаевалар етишиб чиқмади-ми?!»

Сизга маълум бўлсинки, ҳозирги хотин-қизларнинг илғор отряди: таниқли ўзбек санъаткор, олима, ишчи ва деҳқон хотин-қизлари адиб Абдулла Қаҳҳор яратган Саида образи тисмолида камолотга етгандилар. Ҳозирги кунда Сора Эшон-тўраева, Ҳалима Носирова, Зулфия, Ҳалима Худойбердиева каби номи нафақат жумҳуриятимиз, балки жаҳон миқёсида танилган хотин-қизларимиз ўнлаб, юзлаб топилади. Улар билан ўзбек халқи ҳақли равишда фахрланса арзийди. Сиз бўлсангиз Саидани ўз мақсади йўлида ҳеч нарсадан қайтмайдики дебсиз. Йўқ, бизнинг ўзбек хотин-қизлари ҳам ҳақ иш учун, ҳақиқат ва озолик учун жонларини ҳам аямайдилар ва аямаганлар. Бўлмас Нурхон ва Турсунояларга, паранжи ташлаб гулдай умри хазон бўлган минглаб ўзбек хотин-қизларининг руҳларига ишонмасангиз керак.

Хўш, энди айтингки Абдулла Қаҳҳорни қанақанги «сезгиси» алдаган. Менимча бу ерда ҳам сизнинг сезгингиз ўзингизни алдайти. Мен шу ерда «Синчалак»дан бир парча келтиромоқчиман. Мана сизга «Мажлисларда ирод қилинган гўзал нутқ!» Оддий колхозчи Ойниса колхоз мажлисида нутқ сўзламоқда:

— Мана мен, беш боланинг онасиман. Эрим олтинчи бола, чунки бунга ҳам қарашим керак, эрим билан баробар кетмон чопаман, кечқурун рўзгор бола... Ўтган йили мен 11 тоннадан ортиқроқ пахта тердим. Бир ҳисоблаб кўринг-чи, шунча пахта теришимда неча марта лаб ўтириб турдим экан, бундан ташқари шу ўн бир тонна юкни кўтариб неча юз километр йўл босдим экан! Кечқурунлари яна рўзгор иши, бола ташвиши, мажлис. Мен пардоз ҳам қилишим керак, пардоз қилмасам эрим бурнини жийради.

Шунинг учун энди бизнинг замонамизга айнан Саиданинг сифатлари мужассамлашган хотин-қизлар керак. Бизга қийинчилик ва ҳаёт ташвишлари олдида енгилиб, елка қисиб, ўзига ўт қўйиб юборадиган қиз-жувонлар эмас, иродали, шижоатли, ҳақини талаб қиладиган хотин-қизлар лозим бўляпти. Виз уларга тенглик бердик. Чиматдан фориг қилдик. Аммо ҳаётнинг бор машаққатларини уларнинг нозик елкаларига ташлаб қўйдик. Буни сезиб, сезмасликка олдик. Виз уларни қора меҳнат остида эзиб қўяётганлигимизни тан олгимиз келмайди. Улар пахта монополияси қулларига айлиб қолганига анча вақт бўлиб қолди-ку!

Ҳа, менинг захматқаш ва мунис опа-сингилларимга ҳам ўзлигини намоён қиладиган ва «ихтиёрй қуллик» кишиларини аёвсиз парчалаб ташлаш даври келди. Бунинг учун минглаб Саидалар керак бўлади ҳали!

Ушбу мақолани шу ерда мухтасар қилмоқ ниятида эдим-у, аммо бошда сизга берган ваъдам ёдга тушиб қолди. Шунинг учун яна бир неча дақиқа эътиборингизни банд қилишга мажбурман.

Биласизми, мен бу мақолани ёзишга «Еш куч» журнаlining 9-сонини олгандан кейин бир кун ўтгач киришган эдим. Бошлашга бошлаб қўйдим-у, кўп ўйландим. Кўпгина китоб ва журналларни варақлаб чиқдим. Кутубхоналарда сарғайиб кетган газета тўпламларини варақлаб чиқдим. Ўзим ишлаётган мактабда ва районимизда чиқадиган рўзнома хайъатидаги адабиётшунослар билан суҳбатлашдим. Мактабимизда ўтказилган китобхоналар мунозараси ҳам шу мавзуга бағишланди. Ана шу изланишлар ўлароқ юқоридаги фикрларни мана қарийб икки ой ўтгачина қозоғга туширишга муваффақ бўлмоқдаман.

Хулоса қилиб бир фикрни билдирмоқчи эдим. Ҳурматли муаллиф ва муҳаррир ўртоқлар! Ҳозирги қайта қуриш ва ошқоралик даврида бизга берилган эркинлик бир-биримизнинг остимизга сув қуйиш ва юзимизга қора қоплаш, лой чаплаш учун берилмаган. Тарихдан маълумки, Абдулла Қодирий, Усмон Носир, Чўлпон каби етук аллоларимизнинг асосий тухматга учраб кетишлари ҳам айнан ана шунақа «ФОШ ҚИЛУВЧИ» мазмундаги мақолалар ва чақувлар оқибатидан келиб чиққан эдику!

Менимча, ҳадеб орқамизга қараб, тарихни титкиламасдан келажакка ҳам ишонч билан қараш, авлодларимиз ҳурмат ва ғурур билан тилга оладиган тарих саҳифаларини яратиб даври келди!

Сўзимнинг охирида ушбу дил изҳорини битишда ҳурматли танқидшунос олимимиз Озод Шарафидиновнинг 1988 йил босмадан чиққан «АБДУЛЛА ҚАХҲОР» номли эссесидаги айрим фикрларидан фойдаланганим ва кўчирмалар олганим учун миннатдорчилик билан узр сўрайман.

Сизларга чуқур ҳурмат ва эҳтиром билан муштариингиз

Асрор УСМОНОВ,
ўқитувчи.

Кўнгилда туғилган яхши ниятни парваришлаб, тарбиялаб вояга етказиш ва ниҳоят кифтини келтириб юзага чиқариш инсондаги энг ардоқли фаилатлардан бири десак янглишмасмиз. Хусусан, мулоҳазаларни ёзма, саводли изҳор эта олиш шу кунларда айниқса, қадрлидир. Ёзувчи Олим Отахоновнинг «Еш куч» саволларига жавоби эълон этилгач бир қатор муштариолардан номалар олди. Вухоролик Г. Сулаймонова, хоразмлик Г. Матёкубова ва бошқаларнинг турфа талқинларини эътиборга олган ҳолда Самарқанднинг Иштихон ноҳиясидаги Сафоҳўжа қишлоғидан ўрта мактаб ўқитувчиси Асрор Усмоновнинг кенг ва батафсил жавобини чиқаришни лозим топдик. Очiq хатдан ўринадики, муаллиф жуда астойдил тайёрланган, у — ўз фикрида собит. Айрим ўринларда эса кескин. Эҳтимол бу кескинлик О. Отахонов фикрларидаги кескинликдан келиб чиққандир. Нима бўлган тақдирда ҳам фикр фикрни уйғотган. Фикрий фаолликнинг қадри ҳар қачонгидан ортган, лекин ҳамон тор ва саёз мулоҳаза юритиш кўпчилигини ташкил қилиб турган ҳозирги пайтда кескироқ, ҳатто зардалироқ нуқтаи назар кўпчилигининг эътиборини жалб қилибгина қолмай А. Усмоновдек журналхонни батафсил мактуб ёзишга ундабдики, бунга фақат қўллаб-қувватламоқ керак. Биз журнал имкониятидан келиб чиқиб, каттагина Очiq хатни 5—8 фоизгина қисқартирдик, холос. Муаллифнинг ёзувчи, адабиётчи эмаслиги боис у оддий китобхон сифатида тушуниб-тушунмай баён этган бир қатор мулоҳазаларига ҳам қалам теккизмадик. Чунки журналхонимиздаги чиқишларни ўқиган ҳар бир киши ҳар икки муаллифнинг нечоғли саводли, адабиёт олаmidан нечоғли хабардор эканини билиб олаверди. Кичкина мулоҳазамиз шуки, А. Усмонов редакция ва бош муҳаррир шаънига билдирган эътирозларидан кўриниб турибдики, у киши редакция, умуман матбуотдаги иш тартиб-ботларидан дурус хабардор эмаслар. Зеро, ойнома ё рўзнома саҳифаларида чиқаётган барча қарашлар ва мулоҳазаларни бош муҳаррирга нисбат бериш жуда нотўғри. Хусусан, ҳозирги ошқоралик сиёсати даврида бундай ўйлаш хато. Ҳар қалай А. Усмонов ўйлаганидек, адабиёт хусусидаги фикр-мулоҳаза бозордан дўппи ё қулоқчин харид қилиш эмас. Ҳар қандай матбуот саҳифаси журналхон ва газетхонлар ихтиёрига берилган минбар, холос. Бу минбардан янгироқ, таъсирлироқ, маърифийроқ сўз айта олиш эса ҳар кимнинг қобилиятига ҳавола.

Адабиёт ва санъат бўлими.

КЎШИК ЧИТМОЛМАСАН АРМОНЛАР

Кўшиқ янграмоқда... Вақтингиз зиқ бўлса-да, шошилатганингизни, кундалик ташвишларингизни бир неча муддатга бўлса-да, унутасиз. Уйга толасиз. Қўшиқни тинглаб йўлга тушганингизда унинг сўзларини ҳаёлингизда такрорлайсиз, дилингиз қўшиқ оҳангига мос «хиргойи» қилади... Табиий, қиёмига етказиб ижро этган хонандага қизиқасиз. Шомаҳмуд Шораҳмедов! Қўшиқ ихлосмандлари орасида энди тилга тушаётган ёш хонанда билан кенгроқ танишгингиз келади.

Санъаткор оилада туғилган Шомаҳмуд ёшлигидан қўлига соз олгани, ҳофизлик санъати дилига эзгу орзулар қадагани бир тариху, унинг Афғонистон сафаридан қайтгандаги таассуротлари ҳам бир тарихга айланади.

Афғонистон... Қора тупроқлари қизил қонларга беланган ўлка. Совет жангчиларининг, жумладан ўзбек ўғлонларининг қони!.. Шомаҳмуднинг вужудини ҳаяжон қоплаб, қўллари титрайди. Кеча уйдан қўл-оёғи бут, соғ-саломат аскарликка отланган ўсмир бугун йўқ ёхуд майиб-мажруҳ... Нега? Бу савол хонанда қалбида дард уйғотади, дард аланга олади. Хаёл хаёлга уланади. Тошкентга қайтгач ҳам у хаёллар Шомаҳмудга ошна. Чексиз ўйлар уни Афғонистон томон етаклайди... Кечалари ишдан ҳориб-чарчаб қайтиб кўзлари энди уйқуга кетай деганда чўчиб уйғонади. Афғондан қайтган танишбилешларнинг армон тўла нигоҳи, «болам» дея меҳр кўзларини ўғлидан узолмаётган муштипар онанинг кўз ёши-ю, оху ноласи қулоғи остида жаранглайди. Одамлар дарди унинг дардида, оналар армони унинг армони айланади. Ҳақиқий қўшиқ ана шунда туғилади. У шеър излайди. Қўлида Анвар Ҳожининг китоби. Нақадар қалбга яқин мисралар. Бирдан унинг кўзида қувонч аломати сезилди. У излаган нарсасини топганга ўхшайди. Шеър гарчи Улуғ Ватан уруши қатнашчиларига атаб ёзилган бўлса-да, худди унинг шу кунлардаги кайфиятининг ифодасидек ўқилади. Шеърин мисралар қўшиққа айлана бошлайди.

*Номаълум жангчи деб атарлар номим,
Шу ном-ла оламни тутгандир шоним...*

Қўшиқ тингловчилар қалбига яқин нолага айланади... Зеро, Шомаҳмуд гоҳ маҳзун, гоҳ қувноқ қўшиқ ижро этмасин элимга манзур бўлармикан, деган ўй билан куйлайди. У устоз санъаткорларимиз ижро этган, халқимизнинг ўлмас санъати бўлган миллий куй-қўшиқлардан илҳом олади. Негаки, миллийлик бор жойда қалбга яқинлик бор. Ҳақиқат бор. Бу ҳақиқат одамларнинг изҳор эта олмаган, айтишга улгурмаган армонларидир. Қўшиқ ҳақида хонанданинг ўзи шундай дейди:

— Енгил-елпи куйланган қўшиқларнинг умри қисқа. Қанча-қанча қўшиқлар мухлислар эътиборини қозонмай йўқ бўлиб кетмоқда. Сўзлари, музыкалари бир-бирига ўх-

шардорлик, мушомада, унинг эмас, оддийгина ҳурмат, иззат, инсон хотираси ва ўлмас руҳига эҳтиром бўларди. Лекин сизнинг мақсадингиз бошқа шекилли, бундай қилмагансиз. Майли, сизнинг эмас, элнинг ардоғида у. Яна мақолангиз мазмунига қайтайлик. Сиз адибнинг «Сароб» романини бадиий бақувват, боз устига машҳур ва яратилганига ярим асрдан ортқик вақт ўтганини эътироф қиласиз. Бу асарни классик асар деб таърифлаётган танқидчилар уни танқидий таҳлил қилмайди, деб ёзгансиз. Бироқ мен ўқиб билган манбаларга ишонадиган бўлсам, умуман ўзбек адабиётида танқид ва таъкиб калтадиган «Сароб» дек кўп татиган асар ҳатто топилмаса керак. Адабиётдан, унинг тарихидан сал-пал хабардор бўлсангиз, адиб «Сароб»ни 1933 йил куз фаслида ёзиб тугатган эди. Асар китобхонага 1938 йилнинг баҳорига келиб тегди, яъни ниҳоят босмадан китоб дўконига чиқди. Хўш, «Сароб» нега тўрт ярим йилдан зиёд нашр этилмай ётди? Асар битгач, аввалига ҳамма нараса яхши кетадигандай туюлди, ҳамма уни роман муваффақиятли чиққани билан қутлар эди. Роман жуда кўп жойларда муҳокамаларда бўлиб, юксак баҳоланди. 1934 йил асар «Ўзбекистон шўро адабиёти» журналыда босила бошлади. У 1935 йилнинг баҳоригача чиқди. Сўнгра ЎзССР тузилганининг 10 йиллик юбилейига бағишланган конкурсда роман иккинчи ўринни олди. Демак асар ҳаётга мустаҳкам ўрнашди. 1938 йилнинг май ойида «Сароб» китоб бўлиб босилиб чиқди. Китоб 30-йиллар учун жуда ҳам кўп ҳисобланган миқдорда — 10000 нусхада босилиб чиққан бўлсада, бир ой ўтмасдан уни дўкондан топмай қолдилар. Асар жуда тез сотилиб кетди. Ана шундан кейин ёзувчи ва роман тақдирини ҳал қилувчи асосий кураш бошланди. Романининг китоб ҳолида чиқишига қаршилик қилган кўринмас кучлар энди асарга болта уриш учун танқиддан фойдаланишни кўзлади. Худди шу мақсад йўлида 1939 йил баҳорига «Еш ленинчи» газетасида Х. Мусаев деган кишининг «Сароб» ҳақидаги мақоласи босилиб чиқди. Уни...

шаш. Ўзбек миллий классик қўшиқларини пухта эгалламасдан туриб кўзлаган мақсадга эриша олмаймиз. Демокриманки, қўшиғимиз қандай бўлишидан қатъи назар, у хоҳ миллий, хоҳ эстрада йўлида бўлсин, у миллийликдан узоқлашмагани маъқул. Ешларимиз ўртасида миллий қўшиқлар ижрочиси Маҳмуджон Тожибоев ва Машрабжон Эрматовлар санъатларини ҳурматлайман. Устозларим Х. Қосимов ва С. Тахаловдан бир умр миннатдорман.

Ҳозирги кунда Шомаҳмуд Шораҳмедов ўзи таҳсил олган даргоҳ бўлмиш Тошкент Давлат Консерваториясида мусиқадан сабоқ бериш билан бирга кўпгина янги қўшиқлар устида иш олиб бормоқда. Бунда турмуш ўртоғи Ўзбекистон телерадиоси дуторчи қилар ансамблининг созандаси Холисхоннинг кўмаги, ижодий ҳамкорлиги катта. Бу ҳамкорлик, тинимсиз изланиш ўзининг дастлабки самарасини бера бошлади. Шомаҳмуд «Қамолот-89» конкурснинг 3-даражали дипломи билан тақдирланди. Уйлаймизки, биз мухлислар хонандани санъат даргоҳидаги яна кўплаб ютуқлари билан қутлаш бахтига мушарраф бўламиз.

Матлуба МАҲКАМОВА.

СИЗ СЕВГАН БРЮС ЛИ

Табиат ҳар бир инсонга ўзига яраша тақдир берган. Кимгадир қисқа умр кифоядай: оз муддатда мўжиза яратиб, бу фаний дунёни абадий тарк этади. Ундайлар умрини юлдузга қиёслашади. Зеро, юлдуз ҳам сўнгандан сўнг узоқ муддат нур сочиб тураверади.

Брюс Ли тирик мўъжизанинг ўзгинаси эди. Узоқ йилларнинг машаққатли машқлари ўз маҳсулини берган — курашнинг ақл бовар қилмас усуллари билан у энгилмас бўлиб танилган. Ҳа, каратэ, таэквондо, у-шу ва кунг-фунинг ўлмас қироли ҳамда машҳур киноактёр ва спортчи бўлган Брюс Ли ўзининг қисқа умрини ҳар сония ўлим изма-из таъқиб этаётгандек яшаб ўтди. Уни севмаслик мумкин эмасди — ахир у экран орқали ўсмирларга ва барча инсонларга мардликнинг тенгсиз сабоқларини, ҳақиқий рицарлиқни кўрсата олган эди.

Бу йил Брюс Лининг ҳаётдан кетганига 17 йил бўлди. Тирик бўлганда у 50 ёшга тўлар эди.

Унинг ҳақиқий исми — Ли Сяо Лун-Ли-Кичкина Аждар. Уни ота-онаси шундай номлашганди, негаки у туғилган 1940 йил Хитойнинг ойнома календарини бўйича Аждар йили эди. Брюс Ли ажойиб расмлар чиза оларди, чиройли ўйинга тушарди, шу билан бирга ёзувчи, Сиэтлдаги колледжда фалсафа фанлари магистри унвонини олган — ҳам жисмоний, ҳам ақлий имкониятлари ақл бовар қилмас ҳолда уйғунлашган инсон эди.

Отаси Ли Хуэй Чун Хитойдаги «Сицюй» театрининг профессионал актёри бўлиб, кўп вақтини оиласи билан сафарларда ўтказарди. Онаси Грейс Ли асли хитойлик бўлса-да, қониди ўтмиш авлодлари қони борлиги учунми, бирмунча европаликларга хос феъл-атвор эгаси эди. Брюс Ли артист ота-онасининг гастроллари чоғида Сан-Францискога дунёга келди. Шу ерда у иккинчи Ли Чжень Фань — Сан-Франциско ҳимоячиси (хитойликлар аъналарига кўра ҳар бир одамда бир нечта исм бўлади) деган номга эга бўлади. Онаси эса ўғлини америкача Брюс деб атади.

Кўча-кўйда болалар ўртасидаги жанжаллар, кийим-бош йиртар олишувлар баъзида оғиз-бурун қонашидан ҳам оғир оқибатларга олиб келарди. Эҳтимол, худди шу нарса 13 ёшли Брюснинг Гонконгдаги машҳур у-шу мактаби эшигини қоқишга етаклаган бўлса ажаб эмас. Бу ерда у бутун Жанубий Хитойда «Юн Чунь» — «Ажойиб Баҳор» деб номланувчи усул давомчиси, таниқли у-шу устаси Ип Мэн кўлида тарбиялана бошлади.

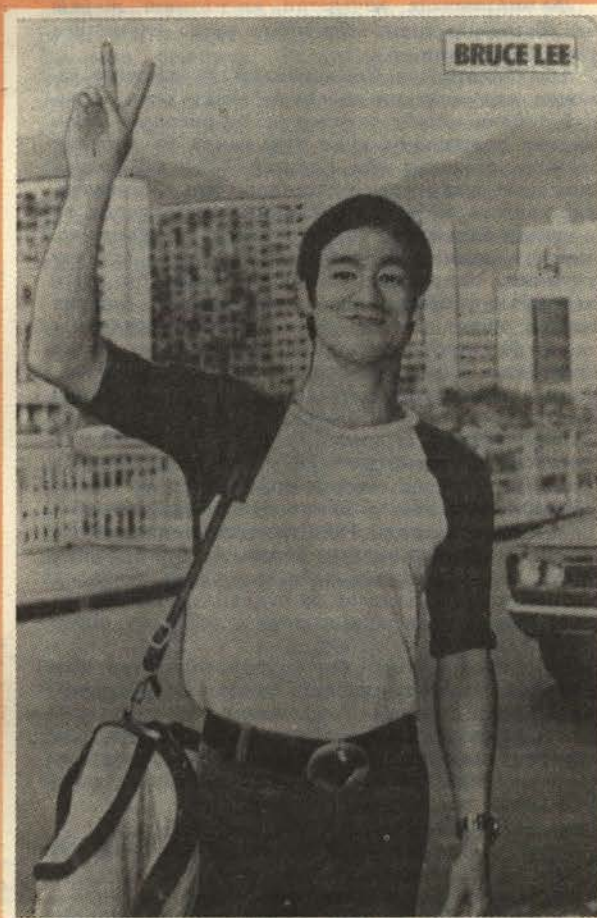
Орадан уч йил ўтгач, бу ёш йигитчанинг у-шудаги ютуқлари овозаси Гонконг мафияси бошлиқлари диққатини ўзига жалб қилади. Уғлининг келажагидан хавотирланган ота Брюснинг АҚШга юборади. Энди у Сан-Францискода «Раби Чоу» ресторанчасида ишлаб ўз кунини ўзи кўра бошлайди. Бўш вақтларида ўз устида тинмай шуғулланади, бокс билан ҳам машғул бўлади.

Аста-секин Брюс Ли «Юн Чунь» техникаси билан бир қаторда оёқ ҳаракатларига асосланган шимоллий усуллар системасини ўргана бошлайди. Услублар сулоласи эраиз бошларидаёқ «шимоллий» ва «жанубий» йўналишларга бўлинганди. Шимол бориб-бориб алаб оқибатда мускул кучига асосланган илоҳий куч билан боғлиқ усуллар маконига айланганди. Тез орада Брюснинг филиппинлик Дан-Инсанто ва япон Таки Кимура деган дастлабки шогирдлари пайдо бўлади. Брюс уларга ўзининг Чжень фань кун-фу системасини ўргатишга киришади.

Кўшма Штатларда кечган илк қийинчиликларга тўла йиллар Брюснинг бир неча соҳада ишлашга мажбур қилади. У Вашингтон дорилфунунининг фило-

софия факультетида ўқирди, кафедра официантлик ва кунг-фу бўйича тренерлик қилади. Брюс Лининг ўз кунг-фу мактаби бўлган, унинг қўл остида Голливуд юлдузлари — Стив Маккуин, Джейс Коберн ва бошқалар шуғулланишган.

Қисқа муддатда у «ёш уста» номи билан кўпчиликка танилади, актёрлар билан танишади. Улар Брюснинг «Яшил қовоғари» телесериалида — изқувар япон Катс — «олишув санъати устаси» ролларида ўйнашга таклиф қилишади. Бу роль уни бутун Америкага танитди. Шундан сўнг АҚШдаги жаҳонга машҳур

Голливуд киностудияси унга бир неча эпизодик ролларни таклиф этди. Брюс кўнмайди, у каттароқ ролларда ўйнаш нияти борлигини айтади. Кейинроқ Гонконгнинг «Голден Харвест» кинокомпаниясининг Раймонд Шоу режиссёрлик қилган «Улкан Корчолон» фильмида бош ролда ўйнайди. Бу лента бутун Жанубий-Шарқий Осиё экранларини забт этади ва Брюс Лининг номини кўш қитъага танитиб, унга катта шон-шўҳрат келтиради. Бундан руҳланган Брюс тезда «Қаҳрли макон» фильмида суратга тушади. Кино оламини бетакрор янги кино юлдузи ҳақидаги шов-шувлар босиб кетади. Кўп ўтмай «Аждар

қаҳри» фильми унинг иштирокида экран юзини кўради.

Ниҳоят Голливуд илмоққа илинади. Таниқли Голливуд компанияси режиссёри Гоберт Клауз Брюс Лиға «олишув санъати» ва бу санъат фалсафаси идеаллари ҳақида ҳақиқий бир фильм суратга олмақчи эканлигини айтади. «Аждархонинг чиқиши» деб аталувчи бу фильм кейинчалик Брюс Лининг тенги йўқ ажойиб фильми, деб эътироф этилди, унинг номини абадий шон-шўҳратга буркади.

Ана шундай шон-шўҳрат таъқиб этаётган бир пайтда Брюс Ли ўзининг шогирди — швед қизи Линде Эмерига уйланади ва Голливудга келиш ҳуқуқига эга бўлади. Энди уни ўз соҳасининг рисолаларда айтилувчи тилсимлари қизиқтира бошлайди.

Кутилмаганда орқа умуртқадан олинган оғир жароҳат уни 6 ой тўшакка михлаб ташлайди. Врачларнинг оғоҳлантиришларига қарамай, у ётган жойида машқларни давом эттиради. Айни вақтда, «Зарба кетаётган мушт йўли» номли «олишув санъати» ҳақидаги юзлаб машқларини ўз ичига олган китобини ёзади. Китобнинг катта бир боби «якка олишув санъати» фалсафасига бағишланган. Бу ишни амалга оширишда у ўз кутубхонасидаги «Шарқ якка олишув санъати»га доир 3000 га яқин китоб ва рисолалардан фойдаланади. Бу китобда Брюс Ли хитой яккакураши ҳақида ёза туриб уларни чуқур идрок этиш, амалда қўллай билиш сир-асрорларига тўхталиб ўтади.

Оёққа тургач, Брюс зудлик билан «Ўлим билан ўйнашув» фильмида суратга туша бошлади. Кинога олишда унинг шогирдлари, шунингдек, «яширин усул» устаси ролини ўйнаган таниқли баскетболчи Карим Абдул Жаббор ҳам қатнашди.

Суратга олинаётган кунларнинг бирида Брюс Ли продюссер Раймонд Чау билан қилган суҳбатидан сўнг бош оғриғига дори ичиб, дам олгани чўзилади. Орадан ўн минутлар ўтгач, уни уйғотмоқчи бўлиб кўп уринишади, бироқ у абадий уйқуга кетиб бўлганди. Тезда врач келади. «Бош оғриғига ичилган таблеткалардан бирининг мияга берган аллергия реакцияси оқибати...» деб диагноз қўяди у.

Яширинча қайта текширувдан ўтказилади. Гонконгнинг қироллик госпитали бош врачини ҳам худди шу диагнозни қайд этади.

Минглаб, миллионлаб одамларни ўзининг мўъжизавий санъати билан лол этган, осонликча энгилмайдиган шундай инсон осонгина, беозоргина ўлим топади. То ҳануз номи тиллардан тушмай келаётган бу инсон ҳақидаги ҳикоямизни тугатар эканмиз, унинг тўғрисида тўқилган миш-мишларга аниқлик киритмоқчимиз. Брюс Ли ҳеч қандай кунг-фу, каратэ ва бошқа якка олишув санъати чемпиони эмас (бусиз ҳам у «кунг-фу қироли» деб тан олинган). 1968 йил Лос-Анжелесдаги мусобақаларда ҳам асло чиқиш қилган эмас, у ҳеч бир мафия ва наркотик бандалари билан яқин алоқада бўлмаган. У ҳеч бир шоалини монастри монахи ёхуд моҳир кунг-фучи томонидан ўлдирилмаган. Зеро, ўлимдан бошқа ҳеч нарса, бирорта инсон зоти унга бас келолмасди. Брюс Ли ўзидан кейин ўғли Брэндонни, қизи Шэнонни, юқорида айтиб ўтилгандек беш ноёб фильми, ёзишга улгуролган учта китобини мерос қилиб қолдириб кетди.

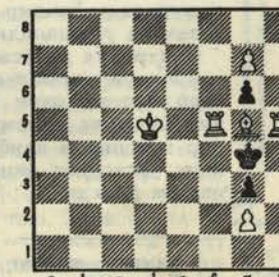
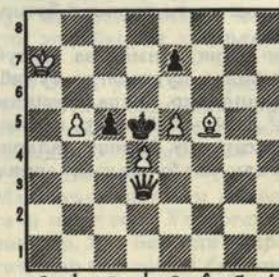
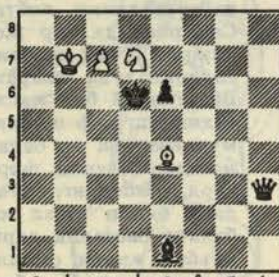
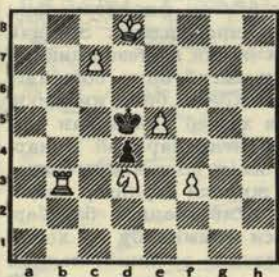
Брюс Ли 1973 йилнинг 11 сентябрда 33 ёшида вафот этди ва Сиэтлга дафн қилинди. Унинг қабртоши пойидаги очқ китоб шаклидаги мрамартошда шундай ёзув бор: «Сенинг илҳомбахш руҳинг — бизни озодликка элтгусидир».

Лидай танилиб шон-шўҳратга бурканиш эса ҳеч кимга насиб этмаяпти. У гўё кунг-фу ва каратэнинг катта сир-асрорларини ўзи билан у дунёга олиб кетгандай...

Баҳриддин УМРЗОҚОВ,
ТошДУ 3-курс толиби.

Шахмат клуби

Конкурснинг навбатдаги топшириқлари

1, 2, 3, 4 диаграммаларда тасвирланган этюдларнинг ҳаммасида оқлар юриш бошлаб 2 юришда мат қилади. Ҳар бир тўғри жавоб учун 4 тадан очко берилади.

Клуб мутасаддиси СССР спорт мастери
М. МУҲИДДИНОВ

САМАРҚАНДИЙ

(парчалар)

Қоғозда ёзгулик қолгай

Ал-Маъмун айтган экан: «Шомнинг кўзи — Дамашқ, Румнинг кўзи — Кустантана, ал-Жазиранинг кўзи — ар-Раққа, Ироқнинг кўзи — Бағдод, ал-жибоннинг кўзи — Исфахон, Хуросоннинг кўзи — Найсобур ва Мовароуннахрнинг кўзи Самарқанддир».

Абул-Фатҳ ал-бустиёй эса Самарқандни бундай таърифлаган экан:

*Ул дунёда жаннат бордир мўминларга аталган,
Бул дунё жаннатининг номи эрур «Самарқанд».
Балхни унга тенглаштирган эй, билмаган гофил зот.
Абу Жаҳл тарвузига тенг келурми, ахир, қанд?*

Қадим-қадимдан бундай ажиб сатрлар мавжуд бўлиши Самарқанд ва унинг тарихига бағишланган китоблар кўп ёзилган. Уларнинг баъзилари етиб келмаган (ал-Муставфийнинг «Таворихи Самарқанд» (XI аср), ал-Идрисийнинг «Китоб ал-камол ли-маърифат ар-рижол» (XI аср), ан-Насафийнинг «Китоб ал-қанд фи тарихи Самарқанд» (XI аср) ва бошқ.), баъзилари етиб келсам, ўқилмай сарғайиб, асрлар чанги босиб ётган, ётибди (ан-Насафий китобининг мухтасар шаклини яратган Абулфазл Муҳаммад ас-Самарқандийнинг «Қандийи хурд» номи билан машҳур «Қанд дар таърифи Самарқанд», Шарафиддин Али Яздийнинг «Зафарномаи Темурий», Низомуддин Шомийнинг «Зафарнома» ва бошқалар).

Китобхонлар қўлига тегиб, уларнинг нафаси урилиб, кўз нури тўкилган китобгина тирик китобдир. Аксинча бўлса, у жонсиз ва ҳаракатсиздир. Ана шундай китобларнинг бири XIX асрнинг биринчи ярмида яшаб ўтган самарқандлик муаррих Абу Тохирхўжа Самарқандийнинг «Самария» китобидир. Бу тарихий рисола 1835-1848 йиллар орасида ёзилган бўлиб, Самарқанднинг бунёд этилиш тарихи, шаҳарнинг жуғрофий ҳолати, об-ҳавоси ва ундан XIX асрнинг биринчи қисмига қадар сақланиб қолган осори атиқалар, мадраса-ю, масжидлар, зиёратгоҳу мазорлар ҳақида маълумот беради.

«Самария» 1921 йилда самарқандлик ёш олим Абулмўмин Сатторий (1902-1925) томонидан форс-тожик тилидан ўзбек тилига таржима қилинган. Шу ўринда бу эрта ҳазон бўлган истеъдод ҳақида бир оғиз гапирмай ўтиш гуноҳ. Абдулмўмин Сатторий йигирма икки ёшидаёқ тарихчи сифатида танилиб, ўша давр маърифат аҳли диққатини жалб этган эди. Уша давр матбуотида унинг «Будда», «Кўктош», «Готфариий маҳалласи», «Юсуф Ҳамдоний», «Рухобод» каби илмий мақолалари босилган эди. Баъзи маълумотларга қараганда, деб хабар беради Бўрибой Аҳмедов, Сатторий Наршахийнинг «Тарихи Бухоро» асарини ҳам ўзбек тилига таржима қилган. (Ҳозир ҳам унинг биз билмаган қўлёзма асарлари қаерлардадир унут ётгандир. Афсуслар бўлсинки, дунёда бизчалик ўзининг бой тарихига бунчалар бепарқ эл топилмас керак!)

Абдулмўмин Сатторий вафотидан сўнг «Самария» таржимаси 1925 йили Садриддин Айний томонидан таҳрир қилиниб, нашрга тайёрланган эди. Атоқли адиб сўзбошиси ва изоҳлари билан тўлдирилган асар нашрга тайёрланганича қолиб кетди. Роппа-роса қирқ беш йил ўтгандан кейин ўзбек олими Бўрибой Аҳмедов «Самария»ни нашрга тайёрлади. У таржимон йўл қўйган ноаниқликларни, Садриддин Айний олиб ташлаган ўринларни бартараф қилиш мақсадида «Самария»нинг мавжуд қўлёзмалари ва Н. И. Веселовский томонидан амалга оширилган (1904) нашри асосида қайта кўриб чиқиб, сўзбоши ва зарур изоҳлар билан бойитди. (Сизга ҳавола қилинаётган парчалар мазкур қўлёзмадан олинди). Аммо, қарахлик йилларига хос турли тўсиқлар туфайли «Самария» бу сафар ҳам нашр этилмай қолиб кетди.

Жамиятимизда кечаётган янгиланиш жараёни «Самария» яқин вақт ичида нашр этилишига умид туғдиради.

Абу Тохирхўжа Самарқандий ўз асарини ёзмокка аҳд қилгани сабабини айтар экан, шундай дейди: «Ушбу сатрлар ва бу рисола ёзувчи мен панжшанба кунини туш вақти ўн олтинчи жумоди ал-аввал ойи ҳижрий 1251 да Ҳазрат шоҳ мазорини зиёрат қилгандан сўнг, иморатларни, масжид ва миёнсаройларни, гумбазларни ва у ердаги ёзмаларни кириб кўрдим ва кўрган-кечирганларимни кўчириб бу ерга ёздим, шунинг учунки, замоннинг ўзгариши билан бу асарлар кўздан йўқолганда, ушбу қоғозда ёзгулик қолгай, ибрат олингиз, эй аҳли салим эгалари!»

Абу Тохирхўжа адашмади. Асар ёзилганидан буй ўтган бир ярим асрлик вақт ичида «Самария»да тилга олинган обидаларнинг кўпи абадиян йўқотилди. Агар «қутби чаҳордаҳўм» номи билан машҳур бўлган Нуриддин Басирнинг Амир Темур тиклаттирган мақбараси 1878 йилнинг августида Туркистон ўлкаси генерал-губернатори К. П. Кауфман амри билан динамит қўйиб портлатилган, Бибиҳоним масжиди 1868 йилнинг майида тўпа тўтиб вайрон қилинган бўлса, бизнинг давримизда эса Ашратхона каби тенги йўқ обидалар мутасадди ташкилотлар ва раҳбарлар, қолаверса, сизу бизнинг бепарқлигимиз оқибатида ғорат бўлмоқда.

Юртимизнинг ҳар бир музофотида, ҳар бир мавзесида вайрона аҳволига тушган ёдгорликларни учратиш мумкин. Улар биздан нажот кутмоқда. Ҳар бир қулаган обида хотирамиз ниҳоли устига қулашини унутмайлик. Абу Тохирхўжанинг юқоридаги сўзини яна ўқинг, «ибрат олинг, эй аҳли салим эгалари!»

Хуршид ДАВРОН

Самарқанд бешинчи иқлимдан, эски бир шаҳардир, дунёнинг обод бўлагининг бир чеккасида жойлашган. Турли тонадан бўлган ва улус унинг атроф-теварагида жойлашган. Шунинг учун ушбу шаҳар бузгунчилик ва харобаликларнинг ўрни бўлган.

Бу шаҳарнинг ҳавоси яхши ва ўртачадир. Сира оғирлик ва касалликка сабаб бўлмас, баҳор фаслида бу шаҳар гўзалликда учмоқ¹нинг бир намунаси бўлур. Шунинг учун «Самарқанд фирдавсмонанд», яъни жаннатга ўхшаш Самарқанд дейдилар. Ҳар даштнинг юзидан жаннат кўринадир ва ҳар дала парчасидан Эрам боғи билинадир. Ҳар тоғнинг этагида минг турлик гуллар тўфони қайнамоқда ва ҳар саҳронинг бурчагида кўкарган юз тур сабза ва райхонлар ўз қўйинларидан беҳишт боғларини кўрсатмоқда. Ёз фаслида бу шаҳарнинг ҳавоси иссиқ, совуқликда ўртачадир. Ҳар томондан кўп гул очатирган еллар ва фараҳ ортиратирган ҳаволар эсиб, руҳга роҳат бағишлайди ва жонни тоза қилади. Куз фаслида бу шаҳарнинг ҳавоси бир оз совуқроқ бўлади. Шарқ томонидаги тоғдан неча кунда бир қаттиқ ел эсади. Бу шаҳарнинг қиш фасли кўпинча совуқ бўлар, баъзи йилларда қор уч қаричгача ёғади. Бу ерга келган мусофир қувонадир.

Лекин шаҳарнинг халқи қаттиқ хулқи, галагулочи ва лофчидир. Теварагидаги турклар ботир, ўқтам ва урушқокдилар.

Самарқанд даласининг шарқ, шимол ва жануб томонлари юксак тоғлар билан қуршолган бўлиб, ғарб томони очик майдондадир. Зарафшонким уни Кўҳак ва Ҳаромком² дарёси дейдилар, кунчиқар томонидан кунботар сари бу вилоят даласининг ўртасидан оқиб ўтади ва бу вилоят ерини иккига бўлади...

¹ Учмоқ — жаннат

² Ҳозир Чўпонота деб аталади.

Самарқандда Амир Темур кўрагон солдирган боғларким, Эрам гулистони рашк қилар даражада, еттига экан:

Биринчиси Боғи шимол — Самарқанднинг шимолида, Девори қиёмат ичида, иккинчиси Боғи баланд. Бу ҳам шимол томонда. Учинчиси Боғи биҳишт, тўртинчиси Боғи чинор. Бу икки боғ шаҳарнинг кунчиқар томонида. Бешинчиси Боғи дилқушо — Кониғилининг жануб томонида. Кониғил Кўҳак дарёсининг ёқасида, Самарқанднинг энг гўзал ва чиройли еридир. Олтинчи — Боғи зоғон. Шовдор туманининг шимол тарафида воқеъдир. Еттинчи — Ўсғи жаҳоннумо. Анҳор туманида бўлиб, тоғ этагига яқин ерда, Самарқанднинг жанубида бино қилингандир.

Кўҳак тоғи Самарқанд шаҳри ва Зарафшон дарёси орасида, шаҳарнинг шимолий томонидадир. Ушбу тоғда дарахтлар ва булоқлар бор. Кўҳам палласида ушбу тоғда ва унинг яқинидаги боғларда лолайи, ранойи, кизил ва кўк бунафша кўкаради. Гаж қони ҳам ушбу тоғда топилади. Кумуш, мис ва қўрғошин қони бор бўлса ҳам қирми чикимиға етишмайди (деганлар).

Зарафшон дарёсиким, уни Кўҳак дарёси деб юритадилар, бошлаб кунчиқар тоғларидан чиқиб, унга Искандар булоғи — Искандар қўлининг суви ва Масчеҳ тоғларидан чиқадиган булоқлар қўшилади.

Бошқа сувлар ва булоқлар билан бирикиб, дарё бўлиб Бухоро ва Қоракўлгача бориб етади. Кўҳак дарёсининг узунлиги 120 тош (фарсах)дир. Дарғам ариғи — боши Кўҳак дарёсидан ажралиб, Самарқанд шаҳрининг ичи ва тоши, Шовдор ва Анҳор туманларини суғориб, ортиқчаси Кўҳак дарёсига қўшилади. Шаҳар боғлари ва бўстонлари ушбу ариқдан яшил ва тозадир.

Сияҳот ариғи — бошлаб бир талай булоқлардан пайдо бўлиб, Кониғилгача оқиб келади. Унда иккига бўлиниб, биринчи бўлаги Кўҳак дарёсига оқиб кетади ва иккинчи бўлаги икки шаҳобчага ажралиб, биринчи бутогиким, Оби раҳмат оталади. Самарқанд шаҳрининг шимолидаги боғларга: Мотурид, Боғи Баланд ва Боғи майдонга сарф бўлади. Дерларким, Оби раҳмат ариғини Амир Муҳожир Кўҳак тоғининг жануб этагида қозиб оқизгандир. Қутайба Самарқандни олгандан сўнг мана шу Амир Муҳожирнинг унга ҳоким белгилаган эди. Дерларким, Амир Муҳожир ушбу ариғни қозаётган чоғда, ариқ бошида, ҳазрати Хизр учрашиб «нима истайсан?» (мотуриду?) деб сўраган. Амир Муҳожир «сув истаيمان» (мотуриду) деб жавоб берган. Шунинг учун биринчи сира шу сув билан суғорилган ва обод қилинган ўринга «Мотурид» (деб) от қўйилган. Баъзилар ушбу нақлни Шайх Абу Мансур Мотуридий ва ҳазрати (хожа) Ҳизрга нисбат берадилар. Самарқанд элининг эскидан қолган бир қилиқлари бордирким, ажаб йилнинг сўнги душанба оқшомида ушбу ариқ ёқасига йиғилишиб чўмиладилар ва таҳорат қиладилар. Табаррук юзасидан ушбу сувдан оладилар.

Амир Темур кўрагон (нинг) жомеъ масжиди... шаҳар ичида, (унинг) шимол томонида ҳазрати Шоҳ (Дари охани) дарвозасининг яқинидадир. Амир Темур кўрагон Ҳиндистонни олгандан кейин (у ерда ўлжа олинган олтин, инжу ва қийматлик тошларни тўқсон бир¹ филга юклаб олиб келтирди ва истайдиким, пойтахти бўлган фирдавсмонанд Самарқандда бир жомеъ бино қилгай. 801-нчи ҳижрий (1399 мелодий)да кучли ва тезшилик усталарни дунё теварагидан йиғиб ишга бошлади. Ва шундай бир масжиди жомеъ бино қилдики, саҳнининг соф ишланиши хушёр диллардан ҳам мунавварроқ ва баланд кунгиралари ой муқаррасидан безакли, фирўзасимон кошинлари ложувард, осмонранг, офтобга жиллоли зарнигор нақшлари билан гўзал чарх гумбазларига баробар, баланд овозалик дарвозаси «кимки бу ер хонаи катбага кирди, омонлик топди» оятининг калиди билан очилди. Ҳар бир юксак тоқлари фалак пеш-

Лоқайд бўлмалик

1. Жумҳуриятимиз тиббий олий ўқув юрталарининг бу йилги қабул имтиҳонларида айтарли ўзгариш йўқ. Андижон, Самарқанд, Тошкент таъбаот институтига ҳужжат топширганларнинг барчаси биология ва кимёдан озгаки, она тили адабиётидан эса ёзма имтиҳон топширадилар. Андижон ва Самарқанд таъбаот институтлари даволаш ва педиатрия факультетларидан иборат бўлиб, уларда фақат кундузги бўлим мавжуд. Тошкент Давлат таъбаот институтда иккита даволаш, стоматология ва санитария-гигиена факультетлари мавжуд бўлиб, уларда кундузги бўлимдан ташқари, кечки бўлим ҳам фаолият кўрсатмоқда. Институтнинг кундузги бўлимига 1500 дан зиёд, кечки бўлимига 100 дан зиёд киши қабул қилинади. Бундан ташқари, Россия ва Украина таъбаот институтларига бу йил ҳам жумҳурият маҳаллий ёшларидан ўқишга юборилади. Утган йили бу ўқув юрталарига қарийб 1800 киши жўнатишга бўлса, бу йил 900—1000 киши жўнатишни мўлжаллаяпмиз. Қолаверса, кадрлар етишмаслигини ҳисобга олган ҳолда, Бухорода таъбаот институти ташкил этиш борасида иш олиб бормоқдамиз.

Дарвоқе, ўрта тиббий ўқув юрталарига тегишли бир янгиликни айтиб ўтишим лозим. Жумҳуриятимизнинг 500 дан ортиқ жойларида аҳоли кам, 100—200 кишидан бўлиб яшайди. Табиийки, бу ерда аҳоли кам бўлганлиги учун фельдшерлик-акушерлик пунктларини очиб бўлмайди. Тиббий ходимлар маош камлиги учун у ерларга бориб ишлашмайди. Шунинг учун ҳам биз агар ушбу жойлардаги маҳаллий аҳоли кейинчалик ўз ерида ишлаш шартли билан вакилини ўқишга юборса, уни албатта қабул қилишга қарор қилдик.

Абдужалил ШОДМОНОВ,
Ўзбекистон ССР Соғлиқни

сақлаш вазирлиги ўқув муассасалари ва кадрлар бошқармасининг бошлиғи

2. Одатда, кириш имтиҳонларидаги баҳолар ҳусусида бизга кўп шикоят тушади. Шунинг учун ҳам қабул комиссиялари қошида шу шикоятларни текширадиган махсус (апелляция) комиссия ташкил этилади. Бундан ташқари, кириш имтиҳонларини Иттифок Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан тузилган алоҳида комиссия ҳам назорат қилиб туради. Имтиҳонларнинг назорат қилиш жараёнига совет ва партия органларининг вакиллари жалб қилинади.

Энди поряхўрлик, қаллоблик масаласига келсак, менимча бу ерда биринчи галда ҳуқуқ-тартибот органлари ҳалол ва фаол бўлишлари зарур. Чунки қабул имтиҳонлари даврида кўпчилиги шу институтда ишламайдиган кимсалар қишлоқдан келган содда деҳқоннинг алдаб пулини олиб кетиш ҳоллари учраб турибди. Албатта, бу ишда ҳуқуқ-тартибот органларига кенг жамоатчиликнинг ёрдами жуда зарур. Бизга бу масалада институтлар қошида тузилган халқ дружиначилари ҳам ўз ёрдамини беради, деган умиддамиз. Умуман бу нопокликларга қарши барчамиз яқдил бўлиб курашмоғимиз лозим.

ган, ложувард кошнларини қазо наққош фалакнинг чароғон юлдузлари билан бир тартибда нақш қилиб, уларга даҳлдор қилган куёшдек жилваси, зарнигор нақшлари гўзал фалак гунбази билан ҳам вазн эди. Бу буюк мадраса икки қаватли бўлиб, ҳар бир равоқда бир хужрада талабадан икки киши турар экан. Самарқанднинг бузуқчилик чоғларида ўзбек хонларидан бирови подшоҳлик ўртасига сарқўб (қўрғон ичидаги ёвни тўпга тутиш учун кўриладиган юксак ўрин) бўлмасин, деб устги қаватини бузди. Ҳозирда у бир қаватликдир. Мадрасанинг иморати битгандан кейин Улуғбек мирзо у ерда Қозизода Румийни мударрисликка белгилади. Баъзи вақт ўзи ҳам дарс айтмоққа киришар эди.

Мадраса солингандан тўрт йил кейин (833-1428) Улуғбек, Қозизода Румий, мавлоно Ғиёсиддин Жамшид, мавлоно Муиний Қоший, мавлоно Салоҳиддин Мусо билан Қўҳак (пештасининг) этагида, Оби раҳмат аригининг ёқасида расадхона биносига бошлади. Расадхонанинг теварагида буюк-буюк хужралар тузди. Расадхона тепасининг этагида гўзал чорбоғ ва чинниҳона ясади, кўпинча унда турар эди. Расадхонанинг иморат қилаётганда (битказишдан бурун), боғи уламо ўтар дунёдан мангулик оламига жўнадилар. Бундан сўнг алломаи (Али Қушчи кенгаши билан расадхона битказди) Улуғбек Мирзо ҳижрий 841 (мелодий 1437)дан бошлаб мунажжимлар орасида эътиборлик бир китоб саналган «Зичи Қўрагоний»ни ёзди.

Улуғбек мирзонинг икки ўғли бор эди. Биринчиси Мирзо Абдуллатиф, иккинчиси мирзо Абдулазиз эди. Абдуллатиф 851 ҳижрий (мелодий 1447)да ўз отаси Улуғбекни ўлдирди. Улуғбек мирзо 57 йил яшади. Мирзо Абдулазизни отасидан икки кун илгари ўлдирган эди. Бундан олти ой сўнгра Абдуллатиф мирзони Боғи чинордан шаҳар сари келаётганда, Улуғбек одамларидан Бобо Ҳусайн деган биров отиб ўлдирди. Унинг бошини Улуғбек мадрасасининг пештоқига осдилар. Улуғбекнинг қабри ўз бобоси Амир Темур кўрагон кўмилган гўмбаз ичидадир. Тубандаги ушбу байт Улуғбек мирзоникидир:

*Эй он ки мулки ҳусн ба зери нигини туст,
Шўҳи макун ки чашми бадон дар камини туст.*

Мазмуни:

*Э ҳусн мулки сенинг муҳринг остида бўлган,
Шўҳлик қилмаки, ёмонларнинг кўзлари сени пойлаб турибти.*

...Имом Муҳаммад бин Исмоил Бухорий мазори. Суғуди калон туманида, Хартанак деган ўриндадир. Шу мазорнинг сабабидан ҳозирда ўша қишлоқ «Хожа Исмоилий» номи билан машҳурдир. Имом Муҳаммаднинг мазори устида, унинг шимолий-шарқий тарафида унга яқин бир ўринда бир масжид яқинидадир. Самарқанд шаҳридан Хартанг қишлоғигача икки тош (16 чақирим)лик йўл. Имом Муҳаммад «Саҳиҳи Бухорий» китобининг муаллифидир. Бу китоб минг олти юз ҳадиснинг жомеъидир. 256/869 йилда рамазон ҳайитининг кечаси хуфтон намозидан кейин ўлди. Оғиз очар қуни туш намозидан сўнг юқорида айтилмиш ўринда кўмилди. Унинг қабридан анча муддатгача мушқдан ҳам хушбўйроқ ис келиб турди, кейин йўқолиб кетди. Нақл қилишларича, Бухорода турган вақтда, «икки ёш бола бир онани эмса, ўрталарида эмизаклик собит бўлади», деб фатво берган. Бухоро имомлари бунга эътироз билдириб, уни Бухородан сургун қилганлар. Самарқандга келгандан кейин, Самарқанд уламолари ҳам унга қарши турдилар. Ночор Хартанг келиб турди. Шу ерда ҳақ раҳматига восил бўлди.

Тажрибада кўрилганки, кимки «Саҳиҳи Бухорий» китобини бошига қўйиб, шаҳар ва маҳалларни айланиб чиқса, албатта ўша шаҳар ва маҳалла аҳли офатлардан сақлаб қолади. Илгалари ҳам ҳар қачон Самарқанд шаҳрига биров офат келса, шаҳар хослари йиғилиб дуо қилсалар дуолари ижобат бўлиб, у бало мусулмонлар бошидан даф бўларди. Кимки у кишининг табаррук мазорини зиёрат қилса, гарб мамлакатларда уни мутабаррак тутардилар.

... Энди ўзга шаҳарлар билан Самарқанд орасида бўлган олисликларни бу қисқа китобда ёзиши муносиб кўрдик. Билмак керакким, Самарқанддан Бухорогача 28 тош, Тошкентгача 30 тош, Туркистонгача 60 тош, Балхгача ҳам 60 тош, Маккагача 860 тош Астротобгача 280 тош, Ямангача минг тош, Утторгача 75 тош, Хоразмгача 88 тошдир. Ҳар бир тош (Фарсах — фарсанг) 12 минг, газ, Ҳар бир газ 24 бармоқ 6 арпа донасича ва бир арпа донаси от куйруғи қилининг еттигасичадир.

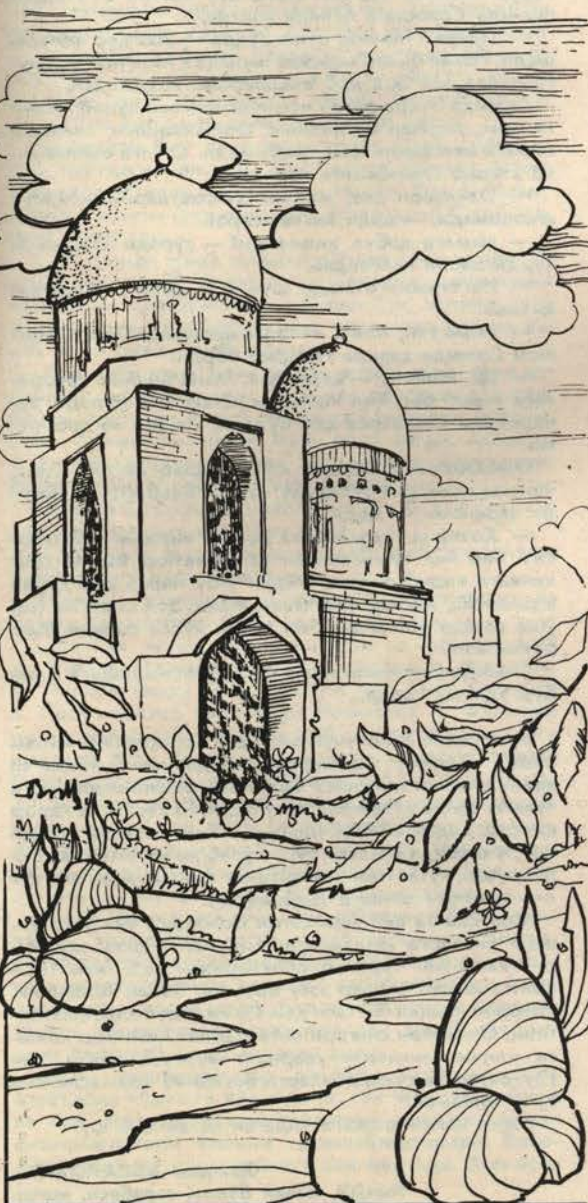
тоқида қад кўтарди. Жомеънинг равоқи устида ёзилгандирким: «Амир Тарағай ўғли буюк хоқон Амир Темур кўрагон 801 йилда ушбу жомеънинг солинишига амр қилди». Жомеъ дарвозасининг узорида ёзилгандирким: «Ушбу жомеъни битказишга 801 да муваффақ бўлинди». Ушбу тенгиз бино беш йил орасида улуғ хоқон буйруғи билан солиниб битказилди. Ушбу жомеънинг эшиги икки табақалик бўлиб, хулодан (биринч, мис ва рух бирга қўшилиб эритилса уло бўлур) куюлган ва фусункор усталар жомеънинг кирар ерига пўлод қалам учи билан экдан ҳам гўзал табиатлик нақшлар қилганлар эканким, Самарқанднинг бузуқчилик чоғида йўқолгандир. Жомеъ эшиғи устида ушбу байт ёзилган:

*Дар кафи халқ ҳама макру фиреб асту ҳавас,
Кор даргоҳи худованди жаҳон дораду бас.*

Мазмуни:

*Халқ кафтида бори алдов ва ҳавасдир,
Иш ёлғиз дунёнинг эгаси бўлган тангрининг эшигидадир.*

Мирзо Улуғбек бин Мирзо Шоҳруҳ мадрасаси ва масжиди жомеъ. Улуғбек Амир Темурнинг набираси. Шоҳруҳ Мирзонинг тўнғич ўғлидир. 796 ҳижрий, яқинба кун жумоди ал-аввал ойининг 19 да (мелодий 1349 йили 23 мартда) туғилгандир. Шоҳруҳ Мирзо отаси Амир Темурнинг ўлимидан беш йил кейин Ҳиротдан Самарқандга келиб, Мироншоҳнинг ўғли ўз биродарзодаси Султон Халилни Самарқанд тахтидан тушириб, ўз ўғли Улуғбекни ўтказди. Улуғбек хонлигидан 16 йил сўнг ҳижрий 823 (мелодий 1420)да ушбу мадрасани солдирди. Ушбу мадраса шаҳар ўртасида (арки олийга яқин бир ўриндир). Мадрасанинг тоғ шукуҳли ҳайъати устухобанд мустаҳкамлигидан фалак биносидан тинчликни олган, юксаклик жиҳати бўлмиш азаматнишон пештоқи оғирлигидан ерга зилзила келтирган, унинг олий даражали кунгираларини қудрат устаси фалак айвонининг муқарнаскарлиги билан бир хилда яса-

АЛДАНГАН

ҚИЗ

ФОЖИАСИ

Сожида мактабни битиргач, ҳужжатларини Фарғонадаги педагогика институтига топширди. Етарли балл тўпловмай мандатдан ўтолмади. У келаси йил албатта Тошкентга боришга аҳд қилиб қўйди. Отанаси ҳам унинг қатъий қарорини кўриб қаршилик кўрсатишмади.

Келаси йил Сожидани Тошкентга отаси олиб келди. Уни бошпана топиб ижарага жойлаштириб, ишга чиқмаса бўлмаслигини айтиб, кечки поездда жўнаб кетди.

Эртаси кун Сожида институтга келди-ю қотиб қолди. Абитуриент дегани тикилиб кетганди. Узи ҳужжат топшириши керак бўлган тил-адабиёт факультетини топиб, узундан-узун рўйхатга ёзилди. Тўрт кундан кейин ҳужжат топширишга навбати келаркан. Сожида қайтаётиб имтиҳонлар қачон бўлишини билиб кетсам яхши бўларди, — деб ўйланиб қолди. Лекин имтиҳонлар ҳақида ҳеч нарса ёзилмаган экан. Ҳайрон бўлиб у ёқ-бу ёққа қараётган эди бир йигит келиб:

— Ҳа синглим, бировни ахтаряпсизми? — деб қолди.

— Йўқ, имтиҳонлар қачон бўлишини билиб кетмоқчи эдим, — деди Сожида ийманиброқ.

— Имтиҳонлар 20 июндан бошланади. Қайси факультетга топширингиз? — сўради нотаниш йигит. Сожида мақсадини, яна тўрт кундан кейин навбати келишини айтди.

— Мен сизга ҳужжат топширишда ёрдамлашим мумкин. Қабул комиссиясида курсдошларим ишлайди. Ҳозир эса танишиб олсак, — деди йигит. — Исмингиз нима?

— Сожида.
— Қаердансиз?
— Фарғонадан.

— Менинг исми Олимжон. Тарих факультетининг тўртинчи курсида ўқийман.

Олимжон баланд бўйли, қош-кўзлари қоп-қора, жингалаксоч йигит эди. У Сожидани абитуриентлар ҳалқасидан олиб ўтиб ҳужжат қабул қилаётган қизнинг ёнига келди.

— Ҳорманг, Лобархон, — деди Олимжон.
— Салом, Олимжон ака. Ҳорма — бор бўл деб кетай ҳам демасиз. Келинг, хизмат?

— Мана бу синглимизнинг ҳужжатини қабул қилиб олинг, жуда қийналиб кетибди. Лобархон Сожиданинг «дело»сини қўлига олди. Навбатда турганлар шовқин кўтариб юборишди.

— Самолёти ярим соатдан кейин учиши керак экан, — деди Олимжон навбатдагиларга эътирозга ўрин қолмайдиган бир аллозда.

Олимжон Сожидани уйигача кузатди. Имтиҳонларга тайёрланишда ёрдам беришини айтиб хайрлашди.

Эртасига Олимжон бир қанча дарсликлар олиб келди. Сожидага у-бу нарсани ўргатган бўлди. Олимжон чиқиб кетиши билан қизлар у ҳақда Сожидадан сўрай бошлашди. У нимагадир Олимжонни қизлардан қизгангандай бўлиб беихтиёр «йигитим» деб жавоб қайтарди ва қўлоғига қизариб кетди. Орадан уч кун ўтгач, Олимжон яна келди. Сожидага — энди оэроқ «лирик чекин» қиламиз, бошга дам бериб айланч келамиз деб қолди. Шу кун қиз ўзи яхши билмаган йигит билан кинога тушди. Фильм тугагач, Олимжон Сожиданинг қўлларидан ушлаб

олди. Эътироз билдирмоқчи бўлган қизга одамлар ичида бир-биримизни йўқотиб қўямиз деди. Улар пиёда қайтишди. Олимжон ҳали ҳам Сожиданинг қўлини тутиб келар, Сожида эса буни гўё унутгандай эди.

Шу оқшом Сожида туш кўрди. Тушида Олимжон иккаласининг тўйи бўлаётган эмиш.

Эрталаб уйғонганида бирга яшайдиган қизлар консультацияга кетиб бўлишган, кун ёйилиб кетганди.

Нонушадан сўнг истамайгина қўлига китоб олди. Лекин хаёл ҳар томонга олиб қочиб фикрини жамлай олмади. Кўзгу қаршига келиб ўзига маҳлиё бўлиб туриб қолди...

Орадан уч кун ўтгач биринчи имтиҳонини топшириб келди. Эртасига баҳолари эшиттирилди. Сожида «4» олди. Қувониб уйга келса ҳамхоналари биринчи имтиҳондан йиқилиб келиб, йиғлаб нарсаларини йиғиштираётган экан. Сожида қувончинини ким билан баҳам кўришини билмай турганда Олимжон келиб қолди. Сожиданинг «4» олганини эшитиб у ҳам хурсанд бўлди. Қўлини бақувват панжалари орасига олиб табрикларди.

— Энди бир музқаймоққа тўйдирмасангиз бўлмайди, — деди Олимжон.

— Аввал ўқишга кириб олай, музқаймоқ ейиш бўлса қочмас, — дея кулди Сожида.

— Уқишга кирсангиз битта музқаймоқ билан қутулмайсиз, унда Олимжон акангизга битта «беш юлдуз»идан қўясиз.

Шодлигига сиғмай турган Сожида Олимжон билан бирга кўчага чиқиб кетди. Кафега киришгач Олимжон Сожидани бўш стуллардан бирига ўтказиб, музқаймоқ олиб келди. Анча ўтиришди. Кафедан чиқишгач, Олимжон Шерали Жўраевнинг янги қўшиқлари чиққанини гапириб қолди ва уни магнитофон эшитишга таклиф қилди. Сожиданинг унамайроқ турганини кўриб «Хоҳласангиз сизникига олиб келиб эшитамиз», — деди.

Ҳамма бало ўшанда юз берди. Сожида Олимжоннинг квартирасини кўриб ҳайрон қолди. Ҳаммаёқ топ-тоза, хона ёғ тушса ялағудек қилиб супурилган, бурчакда телевизор, унинг ёнида магнитофон турибди.

Олимжоннинг «бир зум ўтирайлик, кейин борамиз» деган таклифидан ўзига келган Сожида беихтиёр туфлисини ечди. Олимжон қаққон бориб унга курси қўйди. Магнитофонни буради.

Сожида қўшиқ сеҳрига маст бўлиб Олимжоннинг стол тузганини сезмади. Олимжон спорт костюмида турар, келишган қомати янаям чиройлироқ кўринарди.

Олимжон ва Сожида чой ичар эканлар онда-сонда кўзлари учрашиб қолар, Сожида бироз қизариб кўзини олиб қочар эди. Уртада қандайдир ўнғайсиз ҳол юзага келган, гаплари ҳам негадир қовушмас эди. Сожида кетишга тураддуланиб қолди. Стол устидаги пиёлаларни йиғиштираётди кўзи яна Олимжоннинг кўзлари билан тўқнашди, қизариб ерга қаради. Пиёлаларни Олимжонга узатар экан бирдан бармоқлари унинг бармоқларига тегиб кетди. Сесканиб қўлини тортдию, пиёлалар полга тушиб чил-чил бўлди. Ҳижолатдан шошиб энгашган Сожиданинг билакларига қайноқ қўллар чирмашди. Шиддат билан бошини кўтарганда юзларига Олимжоннинг қайноқ нафаси урилди. У эсини йиғиб улгурмай ўзини Олимжоннинг қучоғида кўрди. Сожида бир ширин ҳис оғуши-

да қолган эди. Шу пайтда у аҳволни идрок қила олмас, номусидан — келажигидан айрилаётганини билмас, келинликнинг оппоқ кўйлагига қўнаётган ювилмас доғ ҳақида ўйламас эди...

Сожида иккинчи имтиҳонга кирганда кўнгли ғаш эди. Саволларга тўла жавоб бера олмади. Амаллаб «уч»га илинди. Биронта яқин кишиси бўлса ҳасратларини тўкиб енгил тортмоқчи эди. Аксига олиб Олимжон ўша кундан буён Сожиданинг олдида кўп турмас, бирров келиб қандайдир баҳоналар қилиб дарров жўнаб қолар эди. Сожиданинг учинчи имтиҳонга тайёрланишга ҳафсаласи келмас, ўзининг қилиб қўйган ишидан ич-ичидан эзилар, аламдан юраги тўли ўкириб-ўкириб йиғлар эди. Олимжоннинг ўша кунги Сожидани қучоқлаб «қўрқманг Сожида, биз бирга бўламиз» деган гаплари ҳам ёлгондек туюлар, отанасини, ёру-дўстларини ўйлар экан, ҳатто жонига қасд қилишдан аранг тийиб қолар эди ўзини.

Бундай кайфиятда имтиҳон топшириб бўлармиди!..

— Жавобингиз жуда бўш, — деди ўқитувчи. — Қониқарсиз қўямиз.

Сожида қотиб қолди. Наҳотки бу йил ҳам киролмас? Ота-онасининг олдида ким деган одам бўлди? Энди нима қилади? У ҳўнграганга аудиториядан чиқиб кетди. Шу пайт... унинг кўзи йўлакда маънос турган Олимжонга тушди.

— Нима, йиқилдингизми? Майли, хафа бўлманг Сожида. Тайёрлов бўлимига топширасиз. Мен ўзим ёрдам берман. Танишларим бор, гаплашаман, — деб Сожидага далда берди у.

Сожиданинг ҳозир шундай катта шаҳарда бирдан-бир суянчиги, далда берувчиси шу Олимжон эди. Шу сабабли сўзсиз унга эргашди.

Лекин Сожида институтнинг тайёрлов бўлимига ҳам киролмади. Иш стажы етмаганлиги сабабли унинг ҳужжатларини қайтариб беришди. У Олимжоннинг квартирасига келиб эшикни тақиллатди. Ичкаридан қандайдир шарпалар ва шивир-шивир эшитилди. Эшик қия очилиб яримьянғоя Олимжон кўринди.

— Э, Сожида келинг... Тўхта, ҳозир кийиниб олай.

Бир неча минутдан кейин эшик очилганда Олимжон спорт кийимида турарди.

Сожида ичкарисида қош-кўзлари бўялган, ҳаёсизларча тикилиб турган қизга дуч келди. У ўтирган жойида Сожидага кўлини узатди.

— Привет. Менинг отим Зўхра — Зоя деб чақиривади. Пахан билан мамаша шунақа кўпол исм қўйишган. Мен эса Зоя деб аташларини хоҳлайман.

Сожида Зўхра деган исмининг нимаси кўпол эканини ҳам, умуман бу қизнинг Олимжоннинг хонасига нимага келганини ҳам тушунмади. Стулга омонатгина ўтириб Олимжонга қаради.

— Олимжон ака, менинг ҳужжатларимни қабул қилишмади, — деди йиғлаштираб.

— Нимага қабул қилмайди? — сўради Олимжон худди зарда қилгандай.

— Иш стажим етмади, шунга, — деди Сожида ҳиқиллаб.

— Нима гап, Алиқ? — гапга аралашди Зоя. Олимжон Сожида ҳақида гапириб берди.

— Да, ничего, — деди Зоя. Мана бизнинг фабрикага кириб бир йил ишлайди. Стаж ҳам бўлади, вачернийда ўқийверса ҳам бўлади, это же не проблема.

Олимжоннинг бирдан юзи ёришиб кетди. «Ҳа-я ўшанақа қилсам бўладику, ахир. Уйлаб кўрмаганимни қаранг-а», — деди.

— Ҳозирча уйдагиларга ўқишга кирдим деб турсиз. Бир йил тўқимачилик комбинатида ишлаб сўн кечкига кириб оласиз. Уйдан у-бу нарса ҳам сўраб юрмайсиз, маоши ҳам яхши. Мана, Зоя опангиз ҳам ўша жойда ишлайди. Зоя сизни йўлга солади. Кам бўлмайсиз.

Сожида Олимжон нима деса шунга кўнишга мажбур эди шу топда...

Бу воқеани ёзиш учун бир неча бор қўлимга қалам олдим. Олдиму, ҳар сафар қанчадан-қанча ибоби ва ҳаёли қизларга, мунису меҳрибон онажонларимизга туҳмат қилиб қўяётгандек туюлди. Езмасликка қарор қилсам, алданган Сожиданинг кейинги аянчли турмуши, қишлоқда кўзлари тўрт бўлиб не-не умидлар билан илҳақ кутаётган ота-онанинг аҳволи мени яна қўлимга қалам олишга ундайверди.

Мен ҳамма айб-қароҳатни Сожидага ёки унга ўхшаш қизларга юкламоқчи эмасман. Лекин жумҳуриятимизнинг турли бурчакларидан ҳар йили Тошкентга юзлаб қизлар эзгу орзулар билан келишини улардан лоақал биттаси ҳам Сожидадек алданмаслигини, Олимжон сингари енгилтабиат йигитлар қомига илинмаслигини — уларнинг келгуси ҳаёти Зо (Зўхра) каби суяқ аёлларга боғланиб қолмаслигини орзу қиламан.

Мени қалам олишга ундаган истак ҳам шу!

Ҳамдам АБСАЛОМОН
ТашДУ, кечки бўлим талабаси, ишчи

ОЛИЙ СУД АЪЗОСИНИНГ ДАРДИГА КИМ ҚУЛОҚ СОЛАДИ?

Мана, иш столим устида ўнлаб хатлар, ҳужжатлар. Уларнинг ҳар бири кадр-қиммати ерга урилган, топталган тақдирлар ҳақида ҳикоя қилади. Йўқ, ҳикоя қилмайди, оҳ уради, ёрдам, кўмак сўраб фарёд қилади. Кишини ажаблантирадиган томони шундаки, оддийгина муаммо тугунини жўнгина ечиш ўрнига бировлар уни бадтар чувалаштирган... Бунга Анвар Мамедовни мисол қилиб кўрсатиш мумкин.

Анвар Мамедовнинг ўзи ҳуқуқшунос, яқин-яқингача жумҳурият Олий суди аъзоси эди. Билимдон, тиришқоқ, куч-ғайратга тўла бу эгитилган келажакда янада юксакроқ истиқболлар очилиши мумкин эди.

Лекин...
Лекин булутсиз осмонда гулдирган момақалди-роқдек кўнглини ларзага солувчи ноҳуш воқеалар юз берди: тўсатдан унинг юзи қора бўлди, ишдан ҳайдалди, партия сафидан ўчиш масаласи кўндаланг бўлди...

Хўш, нима бўлган эди ўзи? Пора олиб қўлга тушдимми? Ёки бирон бир беғуноҳни нотўғри суд қилиб панжара ортига юбордимми? Йўқ. Анвар Мамедов пора билан қўлга тушгани йўқ, беғуноҳ одам устидан нотўғри раҳм ҳам чиқармади. У оилавий жанжаллару айрим ҳуқуқларнинг шовма-шошарлик билан чиқарган хулосасининг, яъни муаммонинг тугунини ечиш ўрнига бадтар чувалаштиришлар қурбони бўлди.

Бахтли оилаларнинг ҳаммаси бир-бирига ўхшайди. Бахтсиз оилаларнинг эса ҳар бири ўзича бахтсиздир, деб ёзилган эди буюк Л. Толстой. Анвар Мамедовнинг ҳам оиладан бахти қолмади. Бунга ким кўпроқ айбдор — бир нараса дейиш қийин. Ҳакам бўлиш ҳам осон эмас. Бинобарин оила икки томоннинг ўзаро иттифоқи экан, уни қуриш ҳам, бузиш ҳам фақатгина икки томоннинг хоҳиш-иродасига боғлиқки, биз бунга аралашолармиз узоқми. Агар гап фақатгина оилавий можаролардан узоқми. Агар гап фақатгина оила мақолали ёзишга ҳожат қолмасди. Бахтга қарши воқеалар оила доирасидан чиқиб, ўта кескин тус олади, баян айтганимиздек чуқуришиб кетди.

Кунлардан бир кун жумҳурият Олий судининг ўша пайтдаги раиси С. Йигиталиев номига Анвар Мамедов устидан шикоят хати тушди. Уни А. Мамедовнинг хотини (унинг номини ўзгартириб С.деб атадик) ёзган эди.

С. ўз хатида эрига жиддий айблар тақадган эди. Бу ерда зич қилиб ёзилган уч варақли шикоятнинг ҳаммасини келтиришнинг имкони йўқ, шунинг учун Анварга қўйилган айбларнинг айримларининггина санаб ўтиш билан кифояланамиз:

...2 январь кун мени ўласи қилиб урди. Мени ҳушимдан кетиб қолдим. Ҳушимга келганимдан сўнг кўшниларикига чиқиб оймиларга телефон қилдим. Ойим билан акам келиб мени олиб кетди. Аҳволим ёмон бўлгани учун мени касалхонага ётқизишди. Врачлар миям чайқалганини аниқлашди.

...Менга билдирмай ноқонуний йўл билан тўрт хонали кооператив квартира олдиди.

...«Жигули» автомашинаси сотиб олиб, уни онасининг номига расмийлаштирди...

Хорижда ишланган магнитофон, телевизор ва бошқа қимматбаҳо буюмлар сотиб олди...

Табиийки, хатни текшириш учун комиссия тузилди. Унга А. Мамедовнинг ҳамкасблари М. Жалилов, А. Попков ҳамда Олий суднинг катта консультанти В. Полуэтковлар киритилди. Комиссия А. Мамедов ноҳақ, унинг хотинини ҳақ топди, яъни хатдаги фактлар тўла тасдиқланди, деб ҳаллоқ қилди. Улар ҳатто хатда келтирилмаган айблар ҳам топишди. Масалан, А. Мамедов ўзини ёлгон касалга солиб, касалхонага ётган, сохта касаллик варақаси очтириб, деган айблар қўшилди. Шулар ҳақида С. Йигиталиевга маълумотнома ёзиб топширишди. Энди ўша маълумотнома мундаражаси билан танишайлик.

Анвар Мамедовга қўйилган айбларнинг бири, маълумки, хотинини «ўласи» қилиб урганлиги. Комиссия аъзолари бундай ёзади: «Мамедовга тан жароҳати етказилганлиги даволаш картоққасидаги ёзувлар билан тасдиқланди. Бироқ юз берган воқеани тергов ҳаракатлари ўтказилмасдан туриб аҳволни аниқ белгилаб олиш мумкин эмас».

Аммо текширувчилар даволаш картоққасидаги ёзувларни кўришга кўрибди-ю, тан жароҳати қачон ва қай аҳволда етказилганлигини аниқлаш билан қизиқмаганлари кишини таажублантиради. Ваҳоланки, бунинг сира қийин жойи йўқ эди. Бор-йўғи

Анвар хотини билан яшаган маҳаллага бориши, озгина сўраб-суриштириш керак эди, холос. Улар ҳар қандай жиноят бирон бир из қолдириши бошқаларнинг ўргатувисиз ҳам яхши билишади-ку.

«1988 йил, 2 январь соат 11 лар чамаси дўстим Бибиҳонни кўргани, янги йил билан табриклагани уларникига кирдим. Бибиҳоннинг овози тўғридаги уйдан чиқаётганини эшитдим. Уйга кириш ниятида эшикни очиб кира бошладим. Келинлари овозининг борича бақириб, нималарнидир айтиб, бошини китоб жавонига, креслога, деворга уриб, жиниларча ҳаракатлар қилаётганининг гувоҳи бўлдим. Мени кўрмай қўя қолсин деб орқамга қайтдим, шунда бир нарсанинг шарақлаб синганини эшитдим. Менга отдимикин деб, яна орқамга қараб уйга кирдим. Анвар касал бўлгани учун кўрпачада ўтирган экан, шарақлаган нараса чойнак экан. Анварга тегмади. Мен, қақирилмаган меҳмон эр-хотин ўртасига тушмай қўя қолай деб орқамга қайтдим...»

Бу сўзлар КПСС аъзоси, маҳалла хотин-қизлар кенгазининг раиси Раҳбар Отаметовага тегишли. Дарвоқе, ўша хатга тушган ва тушмаган жанжалларнинг гувоҳлари битта Р. Отаметовагина эмас...

Бу ерда машина, тўрт тоналари кооператив уй, хорижда ишланган магнитофон, телевизор ҳақида узоқ тўхталмиш ва даъволарнинг ҳам асосизлигини кўрсатиб бериш мумкин, албатта. Лекин олганнинг шахсий мулкни қамдан ва кимдан Сотиб олишнинг, кимга қарашли эканлигини айтиб вақтингизни олмоқчи хатман.

С.нинг хатида кўрсатилган, комиссия аъзолари маҳкам ёпишиб олган яна бир факт борки, бу ҳақда тўхталмаслигининг сира иложи йўқ. Жумладан, шикоятчи шундай ёзади: «Алимов Қаҳрамон деган укаси судланган қамалган. Лекин унинг анкеталарида укаси судланганлиги кўрсатилмаган...»

— Тўғри,— дейди Анвар Мамедов,— Алимов Қаҳрамон мени ўзи анкеталаримда кўрсатмаган экан. У онамнинг иккинчи оиласидан туғилган, отаси бошқа. У билан ҳеч қачон муросамиз келишмаган. Шунинг учун қариндошчилик алоқаси келишимизга кўп бўлган. Бироқ оиламизда олтинга фарзанд борлигини ҳамма вақт кўрсатиб келганман.

Биз ота учун ўғил, ука учун ака жавоб бермайди, деб кўп йиллардан буён озғимизни тўлдириб гапириб келдик. Аслида эса...

Дарвоқе, бу масала юзасидан жуда эски, Сталин давридан қолган бир ҳужжатни эътиборингизга ҳавола қилмоқчиман. У бундай номланади: «СССР Иттифоқи халқ комиссарлари Совети қошидаги назорат Комиссиясининг Қарори». 1936 йилда қабул қилинган бу қарорда шундай ёзилган: «Совет, ҳўжалик ва бошқа органларда ўтмишда судланганлиги, ота-оналари ёки бошқа қариндошлари ва бошқаларнинг судлангани учун ишдан бўшатиш, ишга қабул қилишдан бош тортиш тўхтатилсин, чунки бу махсус қонунларда кўзда тутилмаган».

Лекин шунга қарамай, Олий суддан келган текширувчилар барибди, укасининг судланганини яширган, деган фикрдан бир баҳя ҳам чекинишмади...

Текшириш натижалари асосида А. Мамедов ишдан ҳайдалди, бошланғич партия ташкилоти уни КПСС сафидан ўчирди. (Бу қарорни райком тасдиқламади.)

Хуллас, комиссия аъзолари фактларни чуқур ўрганишга, яъни муаммонинг тугунини ечишга эмас, А. Мамедовни қоралашга бўй беришган.

Ўз-ўзидан савол туғулади: зўр нарсани шовшарлик қилишдан муддао нима? А. Мамедовнинг номини қора қилиб ишдан ҳайдашми?

Менинг назаримда, А. Мамедовнинг раҳбарлари уни ёмонга чиқаришга баҳона тополмай тургану С.нинг хати уларга мақсадларига етишлари учун айни муддао бўлган экан-да, деган таассурот қолдирмоқда. Ақ ҳолда мақсадли ҳодим оронини воз кечишмас эди.

Агар кимки ахлоқ нормаларидан бир қадам чекинган экан, у қилмишига яраша жазога тортилиши лозим. Шубҳа, гумонларга эмас, аниқ фактлар асосида айбини исботлаб, бўйинга қўйиб сўнг жазо бериш зарур. Анвар Мамедовга эса фақатгина шубҳа-гумонларга сўяниб жазо берилди.

Хайриятки, С.нинг хотини текширишга адолатли ёндошганлар ҳам бўлди. Урни келиб қолганлиги учун бир ҳужжатни эътиборингизга ҳавола қилмоқчиман.

А. Мамедов номига келган бу хатга ўша пайтда Тошкент шаҳар прокурори бўлиб ишлаган В. Н. Желтков имзо қўйган.

«Маълум қиламанки, С.нинг аризасидаги фактлар Акмал Икромов ноҳия прокуратурасида ва Тошкент шаҳар прокуратурасида бир неча марта текшириб чиқилди, бу текширишлар асосида жиноий иш қўзғатиш рад этилди.

Ўзбекистон ССР прокуратурасининг топшириғи бўйича Ўзбекистон қўшимча текширувлар чоғида С.нинг Ўзбекистон хизмат вазифангизни суистеъмо қилганингиз, пул топишнинг шубҳали манбалари, ноқонуний йўл билан кооператив квартира олганлигингиз ҳақидаги даъволари ўз исботини топмади, шунинг учун ЎзССР ЖПК 5-моддасининг 2-қисмига асосан жиноий иш қўзғаш яна тўхтатилди.

Бундан ташқари С.га тан жароҳати етказганлигингиз, ахлоқий нормаларга хилоф ишлар қилганлигингиз тўғрисидаги унинг даъволарини асосий ва қўшимча текширишлар чоғида ҳам аризачининг даъволари асосиз эканлигини кўрсатди...»

Бизнингча, бу парчани шарҳлаб беришга, айниқса Олий Суд комиссиясининг юқорида келтирилган хулосалари билан таъқослаб ўтиришга ҳожат йўқ.

Энди оддий мантиқ А. Мамедов ноўрин жабрланди, ҳақиқат қарор топиб у яна ўз ишига қайтибди деган хулосага олиб келади. Афсуски, ундай эмас. Бизда шундай одамлар бор эканки, улар қерак бўлса мантиқни бир четга суриб қўядилар ёки топтаб, тупроққа булғаб ўтарлар.

Гарчи назорат қилувчи органлар томонидан айбисизлиги исботланган бўлишига қарамай А. Мамедовнинг тақдирини қарор қилишга ҳақ бўлмади. Шундан сўнг тарвузи қўлтиғидан тушган А. Мамедов юқори идораларга қайта-қайта мурожаат қилишга мажбур бўлди.

Бироқ, Анвар Мамедов ўз хатларига «Сизнинг шикоятларингизни қондириш учун асос йўқ» деган бир қолипдаги жавоблар олаверди.

Мазкур жавоб хатлари Олий Суднинг А. Мамедов ишини текширган комиссия хулосасидан кўчириб ёзилгани шундоққина кўриниб турарди. Бироқ нима учундир улар прокуратура органларининг текширишларини мутлақо инобатга олишмаган.

Модомики, С. эри устидан шикоят ёзган экан, хатнинг ҳар сатридан жиноий иш ҳиди келиб турган экан, хатни текширишни бевосита тергов органларига топширишлари мумкин эди. Тергов ва ниҳоят суд ким ҳақ, ким ноҳақлигини очиқ-ойдин аниқлаб беради-ку? А. Мамедовнинг айби узил-кесил исботлангандан кейин уни ишдан бўшатиш, партиядан ўчиртиш масалаларини қўйса бўлаверарди-ку? Нима учун айбисизлик презумпцияси принциплари оёқ ости қилинди? Яна у одиллик қононаси — Олий суддек мўътабар идорада юз берди. Одамлар бекордан-бекорга қатағон қилинган ўттизинчи ёки турғунлик давридамас, қайта қуриш, инсон омили деб оғиз тўлдириб гапирётган бизнинг давримизда юз берди.

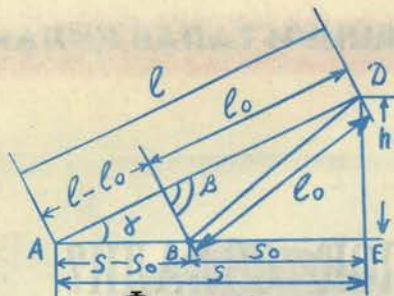
У ёки бу одамни ёмон отликқа чиқариш беш юзга осон бўлмаса бизда? Ахир осон эканки, нам юзга яқин беғуноҳ кишини қамоқда азоб чекишига йўл қўйилди, қанчадан-қанча киши тўхмату бўхтонлар қурбони бўлди. Яна уларнинг ҳаммаси юқори мадақали мутахассислар, ўз ишининг билимдонлари эди. Иқтисодийетимизнинг ҳануз бир жойда депсиниб туришининг, ишимизнинг кетга кетишининг туб сабаблари мана шунда — инсоннинг кадрисизлиги ва ҳимоясизлигида эмасмикин? Жамиятимизнинг гоҳ шахсга сифиниш, гоҳ волюнтаризмга, гоҳ турғунликка дучор этилаётганлигининг илдизлари ҳам шунда эмасми?

Нима учун бизда тўхматга учраган, нотўғри жабрланган кишиларга ўзларининг номларини оқлаш ниҳоятда қийин? Мана, Анвар Мамедов, юқори малакали ҳуқуқшунос, қарийб уч йилки, ўзига тўхтовсиз отилаётган ўринсиз маломат тошларидан халос бўлиш чорасини тополмаётди. У ҳамон бошига турган кулфат билан юзма-юз турибди. Хўш, Анвар Мамедовга ким, қайси идора раҳбарлари ёрдам беради?

Олий судми?
Олий Советми?
Ким?

Шоҳруҳ АКБАРОВ.

АНИҚ САНЛАР

Физика:

II — тур жавоблари,

«Еш куч», № 10, 1989 йил/

1. Жуда кичик t вақт оралиғи давомида қайик A нуқтадан B нуқтага $S - S_0 = V_{kt}$ масофа қадар силжиган бўлсин (расм. қ). Худди шу вақтда AD вазиятдаги арқон BD вазиятга олади, бунда унинг узунлиги $l - l_0 = Vt$ катталига камайд. t вақтнинг жуда кичик қийматида α бурчак ҳам кичик бўлади. Шунинг учун BCD тенг ёнли учбурчакдаги β бурчак 90° дан жуда кам фарқ қилади. Винобарин, ABC учбурчакни тўғри бурчакли деб ҳисоблаш ва $(l - l_0)(S - S_0) = Vt/V_{kt} = V/V_{kt} = \cos\gamma$ деб ёзиш мумкин; бундан $V_{kt} = V/\cos\gamma$. Қайиқ қирғоққа яқинлашган сари γ бурчак катталашади ва V_{kt} ортади. Расмдан кўриниб турибдики, $\cos\gamma = S/l = \sqrt{l^2 - h^2}/l$;

Шунинг учун $l = 10$ м да

$$V_{kt} = V/\sqrt{l^2 - h^2} = 1,3 \text{ м/с.}$$

Қайиқнинг силжиш масофасини топиш учун текис ҳаракатда босиб ўтилган йўл формуласи $S - S_0 = V_{kt}t$ ни фақат t вақт оралиғи етарлича кичик бўлиб, бу вақт давомида қайиқнинг тезлиги сезиларли ўзгариб улгурмагандагина қўллаш мумкин:

$$\Delta S = \frac{S - S_0}{t} = \frac{\sqrt{l^2 - h^2} - \sqrt{l_0^2 - h^2}}{t} = \sqrt{l^2 - h^2} - \sqrt{l_0^2 - h^2} = 1,3 \text{ м}$$

2. Жисм тортилаётганда унга иккита куч таъсир қилади (расм. қ) тортиш кучи mg ва пружинанинг тарангли кучи T . Ҳар иккала куч планета радиуси бўйлаб йўналган. Экваторда жисм айлана бўйлаб

$$V = \frac{2\pi}{T}R \text{ тезлик билан ҳаракат қилади, бунда}$$

R — планета радиуси. Кучларнинг айирмаси $mg - T$ жисмга марказга интилма тезланиш беради.

Ньютоннинг иккинчи қонунига кўра

$$\frac{mV^2}{R} = \frac{4\pi^2 - mR}{T^2} - mg - T$$

Масаланинг шартига кўра $T = 0,9 mg$. Планета сиртида бутун олам тортишиш кучи $mg = mQM/R^2$, бунда M — планетанинг массаси.

Изланаётган зичлик $\rho = \frac{M}{(4/3)\pi R^3}$ ни ҳаракат тенгласига mg ва T кучларнинг ифодаларини қўйиб топиш мумкин:

$$P = 3\pi / 0,1GT^2 = 3 \cdot 10^3 \text{ кг/м}^3$$

3. Ҳавоси сўриб олинмасдан олдин баллондаги ҳаво унинг V_1 ҳажмини эгаллаган ва P босимга эга бўлган. Сўриш охирида ҳаво эгаллаган V_2 ҳажм баллоннинг ҳажми ва сўрувчи камеранинг ҳажмидан иборат бўлади: $V_2 = V_1 + V_3$ Бунда босим P га тенг бўлади. Бойль-Мариотт қонунига кўра

$$PV_1 = P_1V_2 \text{ ёки } \frac{P}{P_1} = \frac{V_2}{V_1}$$

Масаланинг шартига кўра $P/P_1 = n$. Винобарин, $V_2 = V_1(n-1) = 0,8 V_1$.

4. Ҳар бир зарядда қуйдаги кучлар таъсир этади: ипнинг тарангли кучи mg оғирлик ва $F = q^2 / 4\pi\epsilon_0 r^2$ Кулон итариш кучи, бунда $q = 2lsina$ (расм. қ). Шарча мувозанатда бўлганда кучларнинг вертикал ва горизонтал йўналишларга проекцияларининг йиғиндисини нолга тенг:

$$T \cos\alpha - mg = 0, F - T \sin\alpha = 0$$

Бу тенгламалардан T ни йўқотиб ва F ҳамда q лар ифодасини ҳисобга олган ҳолда, қуйдагини ҳосил қиламиз.

$$mg = \frac{q^2 \cos\alpha}{16\pi\epsilon_0 l^2 \sin^3\alpha} \text{ дан } m = \frac{q^2 \cos\alpha}{16\pi\epsilon_0 g l^2 \sin^3\alpha} = 6,3 \cdot 10^{-3} \text{ кг.}$$

5. Ўтказгичга ипларнинг иккита бир хил T тарангли кучлари, mg оғирлик кучи ва магнит майдон томонидан $F = BIl \sin\alpha$ куч таъсир қилади, бунда B — магнит индукцияси, α — ўтказгич йўналиши билан магнит индукция вектори орасидаги бурчак (бизнинг ҳолда $\alpha = 90^\circ$ ва $\sin\alpha = 1$). Ток ва магнит индукция векторининг йўналиши шундай танланганки, F куч пастга йўналган деб фарз қилинади. Акс ҳолда, ипларнинг тарангли-

ги ток ўтганда ортмайди, балки камайд ва шунинг учун улар узилмайди.

Агар ўтказгич мувозанатда бўлса, у ҳолда $2T - mg - F = 0$. Бундан $T = (mg + F)/2$. Иплардан бири узилиши учун қуйдаги шарт бажарилиши керак.

$$T = (mg + F)/2 \geq \rho \text{ ёки } l \geq \frac{2\rho - mg}{Bl} = 3A$$

М. ҚУРБОНОВ.

Физика

III — тур жавоблари,

«Еш куч», № 11, 1989 йил/

1. Берилган: l, M, m . Топиш керак: $V_1 - ?$ $V_2 - ?$

Ечилиши: Масала шартига биноан ҳар икки ҳол учун занжирнинг силлиқ стол сиртидан тушиш вақти унинг стол четига ҳаракатланиш вақтига тенгдир. Ҳаракат бошланиш жойи занжирнинг стол устидаги уч қисми деб қаралса, занжирга юк маҳкамланмаган ҳол учун энергиянинг сақланиш қонуни

$\frac{mV_1^2}{2} = mg \frac{l}{2}$ кўринишда бўлади. Бу ерда m — занжирнинг массаси, l — узунлиги, V_1 — ҳаракат вақтидаги тезлиги. Юқоридаги тенгламадан $V_1 = \sqrt{gl}$ бўлади. Занжир учларига бир хил массали M шарчалар маҳкамланган ҳол учун энергиянинг сақланиш қонуни

$$\frac{m + 2M}{2} V_2^2 = (m + M)g \frac{l}{2} \quad (2) \text{ бўлади.}$$

$$\text{Бундан } V_2 = \sqrt{\frac{(m + M)}{m + 2M}} \cdot gl$$

Аммо $\frac{m + M}{m + 2M} < 1$ бўлганлиги учун $V_2 < V_1$

келиб чиқади.

Демак, занжир учларига шарлар маҳкамланмаган ҳолда у тезроқ сирпаниб тушар экан.

2. Берилган: $t = 1$ с. Топиш керак: $N = ?$

Ечилиши: Цирк артисти, айтайлик ҳар секундда n та копток отмоқда. Ҳар бир коптокнинг кўтарилиш вақти $t = 1/n$ с бўлади. Маълумки, коптокнинг тепага кўтарилиши учун кетган вақт унинг тушиш вақтига тенг. Шунинг учун унинг кўтарилиш баландлигини қуйдагича аниқлаш мумкин:

$$N = gt^2/2 = g/2n^2$$

Ушбу масалада $n = 1$ бўлганлиги учун $N = g/2 = 9,8/2 = 4,9$ м бўлади.

3. Ечилиши: Жисмнинг иссиқликдан кенгайиши бошланғич ва охириги ҳароратлар фарқи орқали аниқланади. U ҳолда, демак, ҳалқани қиздириш шарни совитиш билан эквивалент экан. Шунинг учун шарча совитилганда унинг диаметри камайд ёки ҳалқа қиздирилганда унинг диаметри ортади.

4. Берилган: U :

Топиш керак: $u = ?$

Ечилиши: Масала шартига кўра, катта симоб томчиси кичик симоб томчисининг ҳажмидан беш марта каттадир. Агар катта симоб томчисининг радиусини R , кичигиникини r билан белгиласак, у ҳолда $R = r\sqrt[3]{5}$

(1) бўлади. Кичик томчининг сизими СГС системасида сон жиҳатдан унинг радиусига тенгдир, яъни $C = r$. Катта томчининг заряди кичик зарядларнинг йиғиндисидан иборат. Электр зарядининг $\varphi = C \cdot U$ ифодасига биноан $5 rU = Ru$ (2) тенгламани ёзиш мумкин. Бу тенгламалардан $5rU = r^3\sqrt[3]{5}u$ келиб чиқади.

Бундан $u = 5^{2/3} \cdot \sqrt[3]{g}$ бўлади.

5. Ечилиши: Одам ўзини кўзгуда тўлик кўриши учун кўзгуга тушаётган нур расмда кўрсатилган ABC бурчак оралиғида бўлиши керак. Расмдан кўрииб турибдики, тўлик тасвир ҳосил бўлиши учун кўзгунинг ўлчами DE дан кичик бўлиши мумкин эмас экан. Кўзгуда тасвир ясаш қондасига асосан $BD = DA$ бўлади. U ҳолда одам ўзини кўзгуда тўлик кўриши учун кўзгунинг ўлчами одам ўлчамининг ярмига тенг бўлиши керак.

Химия

III — тур жавоблари

«Еш куч», № 11, 1989 йил/

1. Концентрланган сульфат кислотада мис қуйдагича эрийди.

$\text{Cu} + 2\text{H}_2\text{SO}_4 = \text{CuSO}_4 + 2\text{H}_2\text{O} + \text{SO}_2$ (1)
Бу тенглама асосида 19,2 г (0,3 моль) мис иштирокида 6,72 л (0,3 моль) сульфит ангидрид ҳосил бўлишини аниқлаймиз. Масала шартига кўра:

100 — 80,25 = 19,75 процент (кислород) ва 16 оғирлик қисм кислород 19,75 процентни ташкил этса, X оғирлик қисм модда 100 процентни ташкил этади, яъни

$$X = \frac{16 \cdot 100}{19,75} = 81 \text{ (оғирлик қисм)}$$

бўлади. Номаълум металл массаси эса 81 — 16 = 65 бўлиб, у руҳга тўғри келади. Реакция тенгламаси қуйдагича:

$\text{Tuz} + \text{O}_2 = \text{ZnO} + \text{SO}_2$
Туз формуласини аниқлашдан олдин аввал туз таркибидаги руҳ массасини топамиз.

81 г ZnO таркибида 65 г руҳ бўлса, 24,3 г ZnO — „ — „ U г — „ — „ бўлади. $U = 19,5$ г (руҳ).

Энди туз таркибидаги олтингугурт массасини топамиз:

22,4 л SO_2 таркибида 32 г олтингугурт бўлса, 6,72 л SO_2 — „ — „ Z г — „ — „ бўлади. $Z = 9,6$ г.

Руҳ билан олтингугурт массаси бошланғич туз массасига тенг экан, демак туз таркибида фақат руҳ ва олтингугурт бўлган. Ва ниҳоят, туз формуласини топамиз:

$\text{Zn} : \text{S} = (19,5 : 65) : (9,6 : 32) = 0,3 : 0,3 = 1 : 1$.

Кузатилган жараёнлар тенгламалари:

$2\text{ZnS} + 3\text{O}_2 = 2\text{ZnO} + 2\text{SO}_2$

$\text{ZnO} + 2\text{HCl} = \text{ZnCl}_2 + \text{H}_2\text{O}$

$\text{ZnCl}_2 + 2\text{NaOH} = \text{Zn(OH)}_2 + 2\text{NaCl}$

$\text{Zn(OH)}_2 + 2\text{HCl} = \text{ZnCl}_2 + 2\text{H}_2\text{O}$

$\text{Zn(OH)}_2 + 2\text{NaOH} = \text{Na}_2[\text{Zn(OH)}_4]$

2. Оддий шароитда азот ва кислород ўзаро реакцияга киришмайди. Содир бўлган реакция тенгламаси:

$2\text{H}_2 + \text{O}_2 = 2\text{H}_2\text{O}$

асосида ҳажмнинг 3 л. га камайиши 2 л H_2 ва 1 л O_2 реакцияга киришиши натижасидир деган хулосага келамиз. Агар ҳажм 1,8 л. га камайган бўлса, реакцияга 1,2 л водород ва 0,6 л кислород киришган экан. Реакциядан кейин қолган газлар N_2 , H_2 , O_2 дан иборат бўлиши мумкин.

Агар аралашмада азот ва кислород бўлса, унга ҳаво қўшилгандан кейин ҳам ҳажм ўзгармаслиги керак эди. Лекин, иккинчи марта ҳаво аралаштирилгандан кейинги жараёнда ҳажм 8,2 л (5 л ҳаво ва 3,2 л азот ва водород) бўлиб, реакциядан кейин 6,4 л қолган. Реакцион ҳажмнинг 1,8 литргача камайиши жараёнда ҳам 1,2 л H_2 ва 0,6 л O_2 қатнашган.

Ҳаво таркибида тахминан 20 процент

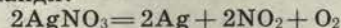
АКАДЕМИЯСИ

(ҳажм ҳисобида) O_2 ва 80 процент N_2 бўлганлиги сабабли 5 л ҳаво 1 л O_2 ва 4 л N_2 дан иборат. Реакцияга 0,6 л O_2 ва 1,2 л N_2 қатнашиб, охирги аралашмада водород қолмагани сабабли бошланғич газлар аралашмасида 0,6 л (12 процент) O_2 2,4 л (48 процент) N_2 ва 2 л (40 процент) N_2 бўлган.

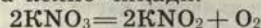
Реакциядан сўнгги газлар аралашмасида 6 л N_2 ва 0,4 л O_2 бўлган.

3. А туз кумуш нитрат бўлиши керак, чунки ош тузи таъсирида оқ чўкма ҳосил қилувчи эритмада кумуш ионлари бўлади.

Масала шартига кўра бу туз кумуш нитратлигини туз термик парчаланганда кўнғир тусли газ — азот (IV) оксид ҳосил бўлиши тасдиқлайди:

Аралашмадаги иккала туз бир кислота тузи эканлигидан В туз калий нитрат экан, деган хулоса келиб чиқади.

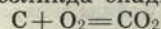
Олдинги реакция тенгламасидан маълум бўлишича, термик процесда ҳосил бўлган кумуш миқдори (21,6 г ёки 0,2 моль) га таяниб бошланғич аралашмадаги кумуш нитрат массаси 34 г (0,2 моль) эканлигини, газ моддалар ҳажми эса 4,48 л азот (IV) оксид ва 2,24 л кислород эканлиги биринчи тенгламадан кўриниб турибди. Газларнинг умумий ҳажми эса 6,72 л бўлар экан. Бундан фойдаланиб охирги реакция бўйича ҳосил бўлган O_2 миқдори $14,19 - 6,72 = 7,47$ л бўлади. У 68 г калий нитрат парчаланшидан келиб чиқади.

Натижада олинган тузларнинг оғирлик қисм нисбатлари 1:2, яъни 1 молекула $AgNO_3$ га 2 молекула KNO_3 тўғри келади.

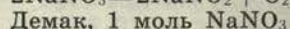
4. А туз таркибида натрий иони борлиги масала шартидан маълум. А ва С ни сульфат кислотада қиздирилганда мисни эритадиган суюқлик нитрат кислотаси бўлиши мумкин, деган хулосага келиш табиийдир, чунки $Si + 4HNO_3 = Si(NO_3)_2 + 2NO_2 + 2H_2O$

Шу сабабли А ва С тузлар нитратлар деган хулосани С туз парчаланганда ҳосил бўладиган кўнғир тусли газ — азот (IV) оксиди тасдиқлайди.

Демак, А туз $AgNO_3$ бўлиб, уни қиздирилганда ажралиб чиқадиган В газ O_2 бўлиши керак, чунки унинг атмосферасида кўмир катта тезликда ёнади:

реакция тенгламаси қуйидагича бўлади:

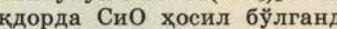

Демак, 1 моль $NaNO_3$ парчаланганда 0,5 моль (11,2 л) O_2 ҳосил бўлар экан.

Номаълум металл оксиди формуласини топамиз:

100 процент — 80 процент-20 процент (кислород), $M_{(MeO)} = 16 \cdot 100 : 20 = 80$,

$A_2(Me) = 80 - 16 = 64$, яъни бу металл мис бўлиб, С туз таркиби мис нитратга тўғри келади:

Тенглама асосида 40 г SiO (0,5 моль) ҳосил қилиш учун 94 г $Si(NO_3)_2$ олинган экан. Шу миқдорда SiO ҳосил бўлганда 5,6 л (0,25 моль) кислород ҳосил бўлганлиги асосида А туз ($NaNO_3$)дан ҳам реакция учун 0,25 моль (42,5 г) олинганлиги тегишли тенгламадан топилади.

Демак, тажриба учун 42,5 г $NaNO_3$ ва 94 г $Si(NO_3)_2$ олинган экан.

5. Реакция учун олинган пропан, пропилен ва метилацетиленнинг молекуляр миқдорларини X , Y ва Z деб, бу аралашмадаги ҳар бир компонентнинг кислородда ёниш тенгламаларини ёзамиз:

$C_3H_8 + 5O_2 = 5CO_2 + 4H_2O$, ҳосил бўлган сув миқдори $n_1 = 4X$ бўлади.

$C_3H_6 + 4,5O_2 = 3CO_2 + 3H_2O$, бундан $n_2 = 3Y$ ни топамиз.

$C_3H_4 + 4O_2 = 3CO_2 + 2H_2O$, бундан $n_3 = 2Z$ топилади.

Масала шартига биноан $X + Y + Z = 0,03$ моль (1)

Тажрибада ҳосил бўлган сув миқдори $n = 1,8 : 18 = 0,1$ (моль)га тенг.

Демак, $4X + 3Y + 2Z = 0,1$ (моль) (2)

Масалани ҳал этиш учун керак бўлган учинчи тенгламани бромлаш реакцияси тенгламасидан топамиз:

$C_3H_6 + Br_2 = C_2H_4Br_2$. Ҳосил бўлган дибромпропан массаси $202Y$ бўлади, тетрабромпропан массаси эса 360 г бўлади.

Демак, $202Y + 360Z = 3,82$ бўлади. (3)

Тенглама (1)ни 4 га кўпайтириб, ундан (2)ни айирсак

$$Y + 2Z = 0,02 \quad (4)$$

тенгламани оламиз. Тенглама (4) дан (3)ни айирсак $Y = 0,01$ моль (0,42 г ёки 0,224 л) пропилен тажриба учун олинганлиги аниқланади.

Тенглама (3) дан $Z = 5 \cdot 10^{-3}$ моль (0,2 г ёки 0,112 л) метилацетилен олинганлиги топилади.

Тенглама (1) дан $X = 0,015$ моль (0,66 г ёки 0,336 л) пропан олинганлиги аниқланади.

А. Г. МУФТАХОВ

Математика III-тур жавоблари

(«Еш куч», № 11, 1989 йил).

1. Мумкин эмас. Ҳақиқатдан ҳам, агар ҳар бир телефон аппарати роса 11 та бошқа телефон аппаратлари билан уланган бўлса, у ҳолда барча уланишлар сони 1989.11 кўпайтмага тенг бўлар эди. Лекин ҳар бир улаш икки марта ҳисобланганлиги учун улашлар сони 2 га каррали бўлиши керак, яъни жуфт сонга тенг бўлиши келиб чиқади. Аммо 1989.11 эса тоқ сондир. Бундай бўлиши мумкин эмас.

2. Масала шартларига биноан қуйидагига эга бўламиз:

$$a^{xyp} = (a^x)^{yp} = (bc)^{yp} = (b^y)^p \cdot (c^p)^y = (ca)^p \cdot (ab)^y = c^p \cdot a^p \cdot a^y \cdot b^y = a^{p+y} \cdot ab \cdot ca = a^{p+y+2} \cdot bc = a^{p+y+2} \cdot a^x = a^{x+p+y+2}$$

Демак, $xur = x + y + p + 2$. Шунини исбот қилиш талаб этилган эди.

3. Масала шартига кўра қуйидагини ёзиб оламиз:

$$(k+1) + (k+2) + \dots + (k+x) = 1989,$$

бу ерда k — манфиймас бутун сон, x эса натурал сон.

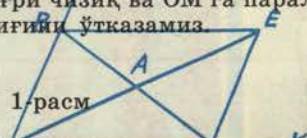
$$(2k+x+1)x = 2 \cdot 1989,$$

$$(2k+x+1)x = 2 \cdot 3^2 \cdot 13 \cdot 17$$

$$\text{Лекин } 2k+x+1 \geq x+1 > x$$

Тенгламани ечиб x учун қуйидагиларни топамиз: $x = 1, 2, 3, 6, 9, 13, 17, 18, 26, 34, 39$ ва 51. Лекин $x = 1$ бўлган ҳолини чиқариб ташлаймиз. Жавоб: 1989 сонини бир нечта кетмакет натурал сонлар йиғиндиси шаклида 11 хил усулда ёзиш мумкин.

4. Берилган МОК бурчакнинг O учи ва берилган А нуқта орқали тўғри чизиқ ўтказамиз (1-расмга қаранг) ҳамда $AE = OA$ кесмани қўямиз. Сўнгра Е нуқта орқали ОК га параллел BE тўғри чизиқ ва OM га параллел ES тўғри чизигини ўтказамиз.

Ҳосил бўлган ОВЕС фигура параллелограмм бўлади, унинг ВС ва ОЕ диагоналлари эса А нуқтада кесишади. Демак, ВС изланган тўғри чизиқ бўлади.

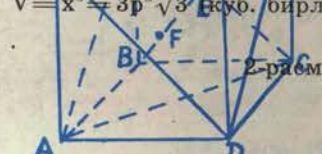
5. Фараз қилайлик x -кубнинг қирраси узунлиги бўлсин. C_1D ва B_1C диагоналлари олган бўлайлик (2-расмга қаранг). B_1C ва A_1D , C_1D ва B_1A лар ўзаро параллелигидан A_1C_1D ва AB_1C текисликларини ўзаро парал-

лел эканлиги келиб чиқади. B_1C ва C_1D учрашмас (айқаш) тўғри чизиқлар орасидаги масофа A_1C_1D ва AB_1C текисликлар орасидаги масофа тенг $EF = r$. Иккала текислик A_1C_1D ва AB_1C лар кубнинг VD_1 диагоналига перпендикуляр бўлади. Шунинг учун r масофа VD_1 диагонал узунлиги билан $D_1A_1C_1D$ пирамида баландлиги узунлигини иккиланганининг айирмасига тенг бўлади.

Пирамида ҳажми $\frac{1}{6}x^3$, A_1C_1D асосининг юзи эса $\frac{x^2\sqrt{3}}{2}$. У ҳолда пирамида баландлиги

$ED_1 = \frac{x\sqrt{3}}{3}$ бўлади. Демак, $VD_1 = x\sqrt{3}$,

$$V = x^3 = 3r^3 \sqrt{3} \text{ (қуб. бирлик).}$$

Б. РИХСИЕВ,
Т. ҚУРҒОНОВ.

Дарсликлар қачон мукамал бўлади?

«Еш куч»нинг ўтган йил 12-сонида «Адабийт ўқитувчиси мен не дейин?» сарлавҳали мақолани зўр қизиқиш билан ўқидим. Ўқидиму, беихтиёр ўзим ҳар кун фойдаланадиган математика дарсликларидagi нуқсонларни ййлаб кетдим.

Мақтабни ислоҳ қилиш ва жамиятимиз бўйлаб ошкоралик, қайта қуриш кетаётган бир пайтда ўрта мактаб геометрия дарслиги ҳақида ҳам фикр юришти тақозо этилмоқда. Бу дарслик турғунлик йилларида процент орқасидан қувиш даврларининг маҳсулидир. Ҳозирги пайтда ҳар бир нарсанига ўзгача кўз билан қаралиб, ўтган кунларнинг хато ва камчиликлари тугатилган. Бас, шундай экан, нима учун дарсликлар янгиланмайди? Айниқса, ўрта мактабларнинг 6—10-синфлари учун чиқарилган геометриядан ўқув қўлланмасида анчагина камчиликлар мавжуд. Қайта қуришнинг 4-йили кетаётган пайтда чиқарилган (1989 йил, «Ўқитувчи» нашриёти Автор А. В. Погорелов) қўлланмада ҳам эски хатолар тугатилмаган. Қўлланманинг 245-бетидagi Шар темаси буғунги кун талабига жавоб бермайди. Теманинг 4-қаторида «шарнинг чегараси шар сирти ёки сфера деб аталади» деб ёзилган. Бунини қандай тушуниш мумкин? Ахир, сфера — грекча сўз бўлиб шар дегани-ку! Менимча «шарнинг чегараси шар сирти деб аталади», деб ёзилгани маъқул бўлади.

Бунинг исботини қуйидаги далилларга асосланиб ҳам айтиш мумкин: 1. Ж. Икромовнинг 1977 йил «Ўқитувчи» нашриёти томонидан чиқарилган «Мактаб математика тили» қўлланмасининг 140-бетида «Шар сўзи грекча сфера сўзидан олинган» деб ёзилган.

2. Ўрта мактабларнинг 6—7-синфлари учун Физика дарслигининг 99-бетидagi «Атмосфера босими» темасида «Атмосфера—грекча икки сўздан келиб чиққан бўлиб, улардан бири атмос — буғ, ҳаво ва иккинчиси сфера — шар демакдир», деб ёзилган.

3. Ўрта мактабларнинг 9—10-синфлари учун чиқарилган «Умумий биология» дарслигининг 266-бетидagi «Биосфера ва унинг чегаралари» темасида ҳам «биосфера сўзи грекча бўлиб, биос — ҳаёт, сфера — шар демакдир», деб ёзилган.

Дарсликлардаги бундай номуаносибликлар ўқувчиларнинг билимини ҳам, фикрини ҳам — чалкаштириб юборди-ку?! Мен дарсликлардаги бундай қусурларни албатта холис ниятда ёздим. Эҳтимол, унда яна камчиликлар топилар, ҳар ҳолда кейинги пайтларда геометрия дарслигини қайта таҳрирдан ўтказиш керак бўлиб қолди.

Зокиржон МИРЗАЖОНОВ,
Андижон вилоятининг Избоскан ноҳиясидаги
М. В. Фрунзе номи 26-ўрта мактаб
математика ва информатика катта ўқитувчиси.

Ижтимоий-сиёсий, адабий-бадий,
безакли журнал

УЗБЕКИСТОН ЛКСМ МАРКАЗИЙ
КОМИТЕТИНИНГ ОРГАНИ
1986 йил июль ойидан чиқа бошлади

№ 7 (49) июль 1990.

Узбекистон ЛКСМ Марказий Комитети
«Еш гвардия» нашриёти.

Бош муҳаррир
Худойберди ТУХТАБОВ

Таҳрир ҳайъати:
Шоҳрух АКБАРОВ
(масъул котиб)
Сергей БРИНСКИХ
Владимир ВОЛОТКО
(бош муҳаррир ўринбосари)
Хуршид ДУСТМУҲАММАД
Бахтиёр КАРИМОВ
Алишер МИРЗАЕВ
Латиф МАҲМУДОВ
Тоҳир МАЛИК
Вадим НОВОПРУДСКИЙ
Абдуғафур РАСУЛОВ
Акмал САИДОВ
Исроил ТУХТАЕВ
Пирмат ШЕРМУҲАМЕДОВ
Файзулла ҚИЛИЧЕВ
Музроб ҚУРБОНОВ
Садриддин ҒУЛОМИДДИНОВ

Бадий муҳаррир:
Султон СУЛАЙМОНОВ
Тех. муҳаррир:
Улуғбек ЯКВАЛХУЖАЕВ
Мусаҳҳих:
Мақсуда ҲАКИМОВА

«Еш куч» — «Молодая смена» — ежемесечный, общественно-политический и литературно-художественный иллюстрированный журнал на узбекском языке. Орган ЦК ЛКСМ Узбекистана

Мақонимиз: 700113, Тошкент-ЧГСП. Қатортол: кўчаси, 60.

Телефонлар:
бош муҳаррир ўринбосари — 78-94-67,
масъул котиб — 78-75-94,
масъул котиб ўринбосари,
рассом — 78-94-73.
Бўлимлар:
мактаб, фан-техника ва спорт — 78-57-84,
ижтимоий — сиёсий, адабиёт ва санъат — 78-48-85,
хатлар — 78-85-64,
шеърят, комсомол ҳаёти — 78-85-64

Редакция ҳажми 2 босма тобоқдан зиёд асарлар қўлёзмасини қабул қилмайди. Бир босма тобоқ ҳажмидаги асарлар авторларига қайтарилмайди. Журналдан кўчириб босилганда «Еш куч» — «Молодая смена» дан олинди деб изоҳланиши шарт.

«Еш куч» — «Молодая смена» июль, 1990 «Еш гвардия» нашриёти.

© «Еш гвардия» нашриёти.

Босмаҳонага туширилди 14.05.90. Босишга рухсат этилди 12.06.90. Р-06185. Офсет усулида чоп этилади. Китоб-журнал учун офсет қоғози. Формати 70×108¹/₃. Шартли босма листи 5,6. Шартли бўёқ нусхаси 16,8. Нашриёт босма листи 11,4. Тиражи 550162 нусха. Буюртма 3262.

Узбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Мехнат Қизил Байроқ орденли босмаҳонаси.

Тошкент 700000, «Правда» газетаси кўчаси, 41

ХАЁЛ, СЕХР

ВА ҲАЁТНИНГ
РАНГЛАРИ

Ҳаётнинг катта ҳақиқатлари одатда санъат асарларида ўзига хос мураккаб ечимни тақозо этади. Бу ҳол ҳозирги замон насрининг етук намуналари бўлмиш мазмунан серқатлам, моҳиятан ҳазми мураккаб романларда ўз ифодасини топаётган бўлса, тасвирий санъатда, масалан, Сальвадор Далиёна ақл бовар қилмас ранглар ўйини орқали талқин этилишга мойиллик кузатилмоқда. Теварак-атрофимиздаги муҳит мураккаблшмоқда, инсон руҳияти, маънавий олам кенгликлари идрокимиз илғамас даражада кенгаймоқда — ҳамма нарсага ақллироқ тафаккур кўзи билан қарашга уринмоқдамиз. Истаб-истамай, сезиб-сезмай асабларимизни янада таранглаштирамиз. Ана шундай пайтда иттифоқо Евгений Березиков суратларига кўзимиз тушади. Беихтиёр жилмаясиз, юзингизда истеҳзога тўла бепсандлик, мағрурланиш пайдо бўлади. Ҳатто «Шу ҳам сураткашлик бўлдию?» деб юборасиз. Шундай дейсизу ғайришуурий равишда рассом ишларини эътибор билан томоша қилаётганингизни сезмай қоласиз. Бояги истеҳзоли бепсандлик ўрнини беғубор табассум, ҳатто қизиқиш эгаллай бошлайди. Бу қизиқиш ақлий озуқага ташналик даражасидаги жиддиятлардан йироқ бўлади, сиз ўзингиздаги болалик, қолаверса гўдаклик туйғуларингиз асирга айлана борасиз ва «Болалик чоғида мен ҳам шундай чизганман» ёхуд «Ия, менинг ўғилчам ҳам шундай суратларни қаторлаштириб ташлайди» деб юборасиз. Боягина манглай ажинларини тириштириб қовоғингизни солиб юрганингизни, хунобгарчиликдан асабларингиз қақшаганини унутасиз.

Биобарин, кишидаги руҳий ҳолатни ўзгартира олганининг ўзи, сизни бир ҳолатдан бошқасига кўчирганининг ўзиёқ ўша суратларнинг фазилатидан, қудратидан дарак беради. Лекин Е. Березиков бўёқларидан яралган галати асарлар фазилати бу билан тугамайди. Дақиқа ўтмай улардаги мазмунни, фикрни, гоё-мақсадни англай бошлайсиз. Мусавир мўйқалами ҳаракатларида ибтидоийлик, гўдакларга хос жўнлик яққол кўзга ташланиб турса-да, суратга разм солганингиз сайин унинг замиридаги моҳият энди Сизнинг шуурингизга кўча бошлайди. «МАНГУЛИК» ка қаранг! Қуёш бо-таяпти, Ой кўкка кўтариляпти. Қодир худо борлиқни яратибдики, жамики жондору жонсиз ана шу икки доимий «ҳодиса» — Қуёш ва Ой оралиғида мавжуд. Бу ўринда тириклик рамзи сифатида Инсонни кўрамиз. Елғиз сўқмоқ бошида турган Инсонни! У Кун в Тун сохиблари бўлмиш Қуёш ва Ой гувоҳлигида табиатнинг ҳам бир фарзанди, ҳам шу табиатнинг онгли қўриқчиси бўлмоғи даркор. Бу борада буюқ ҳақиқатга олиб борувчи йўл битта бўлади... Инсон шу ҳақиқат йўлини унут-маса бас!

Минг афеуски, биз одамлар шу ҳақиқат йўлини ҳар вақт ҳам тўғри танлай олмаймиз.

Инсоний қиёфамизни, ўзлгимизни сақлай олмаймиз. Қадриятларимиз, эътиқодларимиз кимларнингдир қўлида қўғирчоқ бўлишидан ташвишланмаймиз. «НИҚОБЛАР» да (журнал муқовасининг 1-бетиде) бу аччиқ ҳақиқат акс эттирилган:

ким ва қандай шахс эканлигини фарқламаймизу қўллар келиб ниқобимизни истаганча ўзгартираётганига беварқ қолаверамиз. Рассом серқиёфалик — мунофиқлик устидан кулади, бу кулгу ўзимизни яна ва яна имон-эътиқод-ла тафтиш этишга ундайди.

«ЧОШГОҲ» га кўчамиз. Ҳаётда тутган амалимизни тарозу палласига кўйиб кўрайлик-чи. «Тўғри» ва «нотўғри» дея аталмиш посангининг қай бири оғирроқ тош босади? Бутун инсоният амалини шу тариқа сарҳисоб қилсакчи? Ер юзини яшнатган инсоният қанчадан-қанча табиатнинг бокира гўшаларини ғорат қилмадим! Табиатни оёқоти қилдик. Қаранг, табиатга кўшиб ўзимизни қора мумга айлантирапмиз, ўзимизнинг оёғимизга болта ураяпмиз. Шундай экан, кўзимизни очайлик, бонг урайлик — «Ҳали вақт эрта, вақт эндигина куннинг чошгоҳига етди, ҳали инсонлик қиёфасини йўқотмаганлар кўп, уларни ўйлайлик, Қуёш ҳам ҳали навқирон, нораства гўдакдек маъсум ва безавол — унинг ҳаётбахш беминнат нурларини кадрлайлик!»

«Чошгоҳ» ни томоша қилаётиб руҳимизда ана шундай бонг урилатганини илғаймиз — атрофга ҳушёрроқ қарашимиз зарурлигини эслаймиз. Ҳамонки, ҳаёт, давр, вазият бизни ҳушёрликка ундайтими, ҳушёрлик фаолликдан бошланади. Биз фикран фаол бўлмай туриб, шуур танбаллигидан халос бўлмай туриб ҳушёр бўлолмаймиз, атрофга эзгулик кўзи билан қарай олмаймиз. Хусусан, XXI аср бўсағасида биз ҳар қачонгидан Инсон деган номга муносиброқ яшамоғимиз даркор, токи фикрлар миямизда қайнаб тошсин, бош суягимиз бу фикрлар авжига дош беролмасин («МУТАФАККИР»), фикрлар қайнаб тошаверсин фавворадек!

Евгений Березиков аслида ёзувчи. Лекин унинг ижодхонасига кирган киши ҳам китоблар, ҳам тасвирий санъат асарлари оламига тушиб қолгандек ҳис этади ўзини. Унинг «Қизил Бухоро» романи, қиссалари, Урта Осиё ўтмишидан ҳикоя қилувчи тарихий ҳикоялари ўзбек ўқувчиларига яхши таниш. Кўнгил изҳорига сўзлар танқислик қилганда у қўлига мўйқалам олади. Юқорида кўрганимиздек адиб рассомнинг мўйқалами фавкуллода топқир, ўйноқи рангларга бой. «Рерихда» ги ранг ва фалсафани, Леонардо да Винчидаги назокат ва фикрий теранлиқни, Гойядаги сирлиликни, Гогендаги фикрий жўшқинликни, Бехзод ва Уста Мўмин тимсолидаги Шарқ фалсафасининг чуқурлигини севаман» дейди Евгений Ефимович соф ўзбек тилида. Бу муҳаббат мана 10 йилдики, уни мўйқалам ва ранглар оламига ошно этиб келмоқда. Тошкент, Москва, Ҳиндистондаги шахсий кўргазмалар, эътироф ва эътирозлар, тинимсиз изланишлар, ўнлаб янги-янги чизгилар... Ғарбий Олмонияда нашр этиладиган «Советленд» ойномасида эълон қилинган Березиков — рассом ижодида бағишланган мақола «Хаёл, сеҳр, ўйин» деб аталган эди. Чамаси, шу уч сўз Е. Березиковни мусавир сифатидаги салоҳиятини қамраб олгандек туюлади.

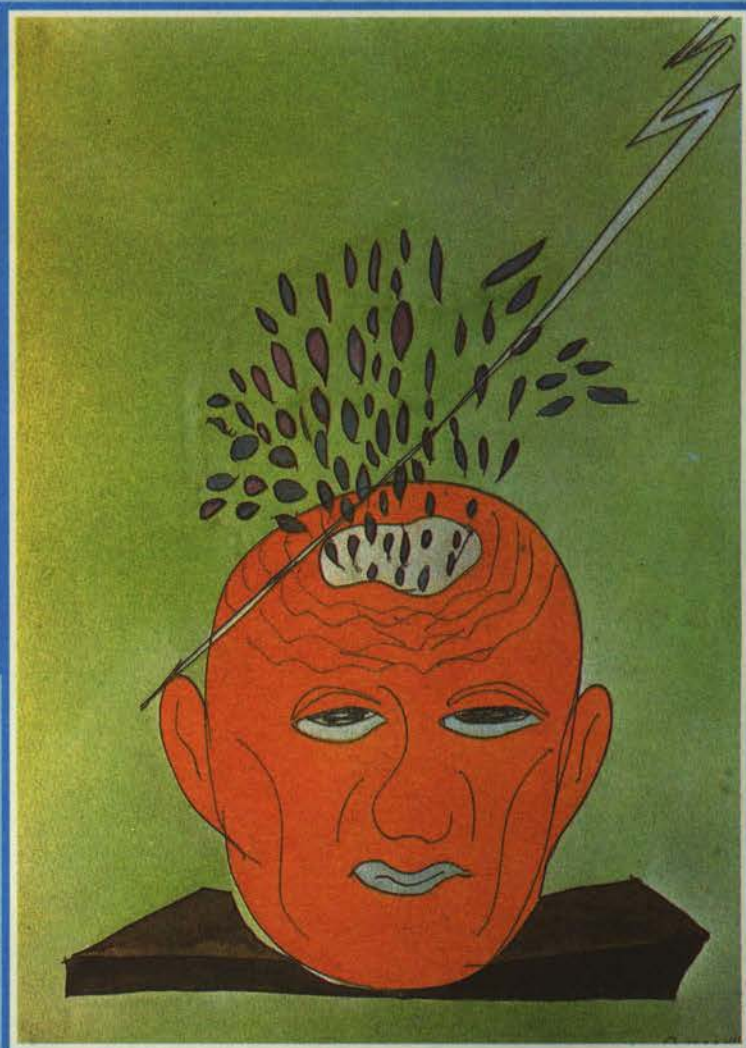
Х. НАБИЕВ.

«Еш куч» журнаliga 1991 йил учун обуна бўлишни унут-мадингизми?

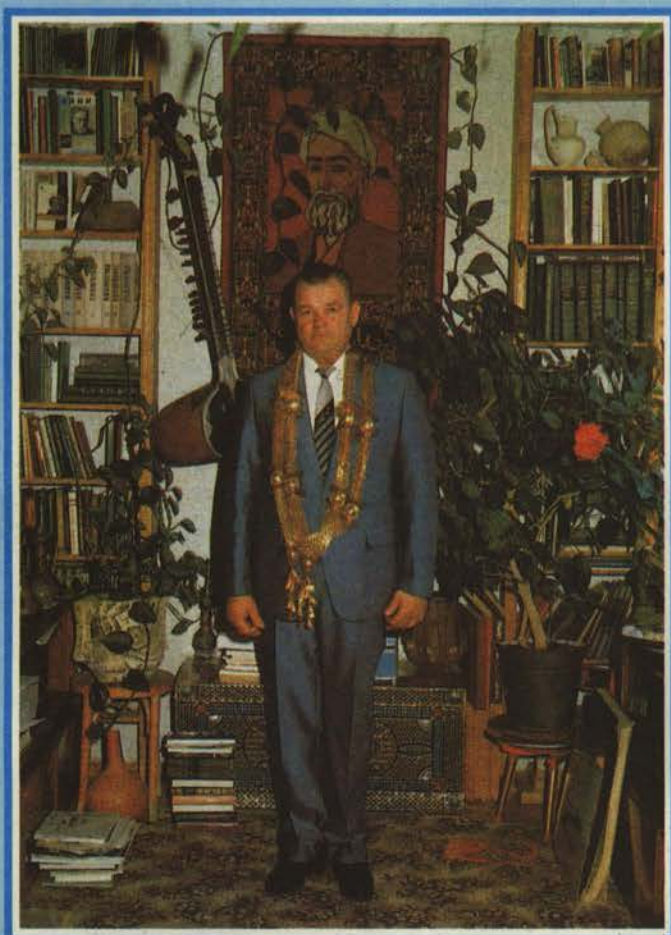
Обуна «Союзпечать»нинг барча агентликлариде чекланма-ган миқдорда қабул қилинади. Бир йиллик обуна баҳоси 4 сўм 20 тийин, 6 ойга 2 сўм 10 тийин. Индекс 75242

«Мангулик»

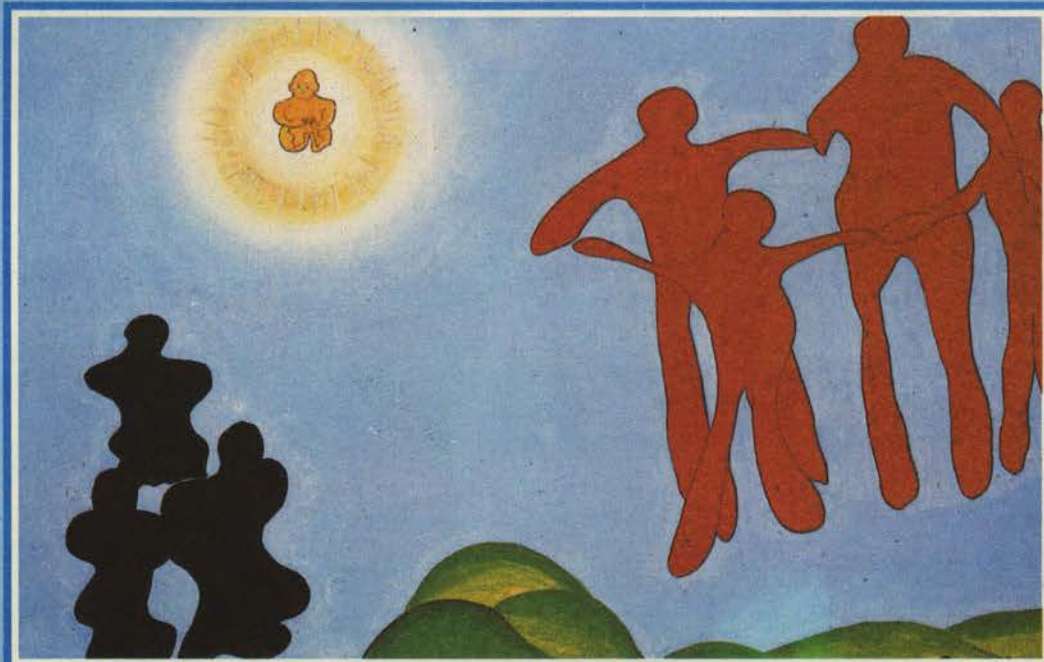

«Мутафаккир»

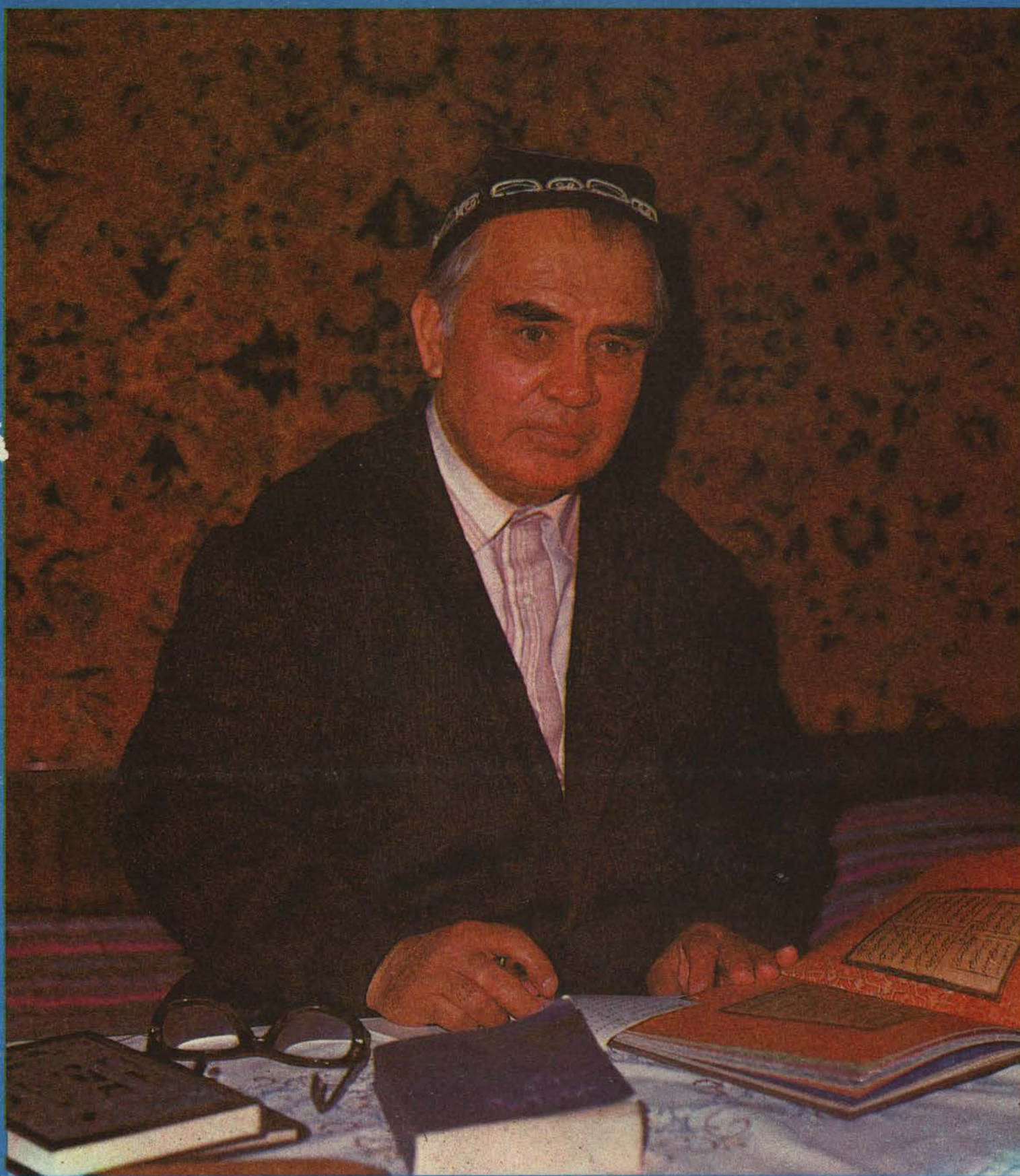

Адиб ва рассом
Евгений Березиков

«Етук муҳаббат ғунчаси».

«Чошгоҳ»

Пиримқул ҚОДИРОВ

Ҳамза номидаги жумҳурият Давлат мукофотининг соҳиби, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси ва депутати.

«Уч илдиш», «Олмос камар», «Юлдузли тунлар», «Авлодлар дово-ни», «Қадрим» каби ўнлаб қисса ва романлар муаллифи. Кўп асарлари чет элларда ва қардош жумҳуриятларда ҳам чоп этилган.

